

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
для студентів закладів вищої педагогічної освіти
спеціальності 014 Середня освіта (трудове навчання та технології)
«ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ВЧИТЕЛЯ
ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ»

Слов'янськ – 2019

УДК [37.011.3-051:6:17.022.1] (075.8)

ББК 74.58я73

Б 811

Рекомендовано до друку Вченою радою
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 4 від 28 листопада 2019 р.)

Рецензенти

В. М. Вакуленко - доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування (Донецький обласний інститут післядипломної освіти)

В.В. Стешенко – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики технологічної та професійної освіти (ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»).

Алфімов В.М., Бондаренко В. І., Фатальчук С.Д.

Б 811 Формування професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій: навчально-методичний посібник. – Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2019р. – 205 с.

Навчально-методичний посібник присвячений проблемі формування професійного іміджу вчителів трудового навчання та технології у навчально-виховному процесі педагогічного закладу вищої освіти. Містить теоретичний аналіз проблеми дослідження та узагальнення багаторічного досвіду роботи авторів у галузі професійної підготовки майбутніх вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, а саме: визначення основних понять дослідження, структури професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій, критерії, показники та рівні сформованості іміджу, педагогічна технологія його формування з чіткою етапністю.

Посібник призначений для студентів спеціальності «014 Середня освіта (трудове навчання та технології)» денної та заочної форм навчання (рівня вищої освіти «Бакалавр», «Магістр») а також для аспірантів та викладачів закладів вищої освіти, навчальних педагогічних закладів, фахівців у галузі технологічної та професійної освіти, широкого кола читачів.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
§1 Історія виникнення поняття «імідж» та його формування	8
§2 Сутність і структура поняття «професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій»	
Сутність професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій	23
Компоненти професійного іміджу вчителя	25
Складові професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій	30
Функції професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій	42
Структура професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій	45
Вимоги до компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій	48
§3 Принципи та закономірності формування іміджу майбутнього учителя трудового навчання та технологій в процесі фахової підготовки	
Методологічні підходи до формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій	52
Принципи формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій	61
Рівні, критерії і показники сформованості у студентів технологічної освіти професійного іміджу	72
Критерії та показники рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій	98
Діагностичні методики для визначення рівня сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій	100
§4 Зміст технології формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій	
Вимоги до рівня засвоєння дисципліни	120
Тематичний план та програма спецкурсу	122
Методичні рекомендації до формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій	128

ВИСНОВКИ	138
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	140
ГЛОСАРІЙ	166
ДОДАТКИ	177 - 198

ВСТУП

Сучасний етап суспільно-економічного розвитку України відзначається глобальними перетворювальними процесами; система вищої освіти також зазнає змін, що спрямовані на створення необхідних умов для підготовки фахівців, які будуть конкурентоспроможними у Європейському просторі, здатними жити та працювати в новій політичних, економічних та соціокультурних реаліях, здатними до самоосвіти та саморозвитку впродовж життя. Система освіти в Україні реформується на засадах національної ідеї, сучасних освітніх парадигм, нових цілей і змісту навчання й виховання учнівської молоді, впровадження новітніх технологій у навчальний процес.

Зростаюча потреба суспільства у кваліфікованих педагогічних кадрах, висунула на перше місце завдання підвищення якості підготовки випускників вищої професійної школи, виховання нового типу вчителя-професіонала, що має певні конкурентні переваги, здатного знайти і реалізувати себе в професії.

Мотивація діяльності людини, її самооцінка залежать не тільки від матеріальних результатів діяльності, але й від того, яке місце посідає його професія в соціальній ієрархії, від сприйняття її в суспільстві. Соціологічні дослідження свідчать, що вибір майбутньої професії лише частково зумовлюється інтересом до самого фаху. Вибираючи майбутню професію, молоді люди часто керуються її престижем в суспільстві. Більше ніж на професію, молодь орієнтується на своє майбутнє соціальне становище. Молодь мало проінформована про зміст майбутньої професії, але усвідомлюють те, які життєві блага, привілеї, добробут вона може забезпечити.

З одного боку, престиж вищої освіти за останні десятиліття виріс, оскільки поширена думка, що якісна освіта є передумовою отримання достойної роботи та стрімкої кар'єри. Крім того, педагогічні професії традиційно користуються повагою в суспільстві через їхні гуманістичні функції виховання молодого покоління. З іншого боку, через об'єктивні чинники, серед яких недостатнє фінансування системи середньої освіти в Україні, недоліки морального виховання в освітніх закладах та сім'ях, зниження престижності педагогічної праці, збільшення середнього віку вчителів загальноосвітніх шкіл тощо, популярність багатьох педагогічних спеціальностей, серед яких і вчителі технологій, значно знизилася. Система

підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів в Україні вимагає значних реформ. Сучасний ринок праці також не створює додаткових стимулів для обрання молоддю спеціальності вчителя технологій. Втім, конкурентоспроможність випускників вищих педагогічних навчальних закладів може підвищитися за рахунок наявності позитивного професійного образу, ефективною самопрезентації на основі сформованої Я-концепції та високого рівня професіоналізму. Усе вищезазначене робить проблему формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу вкрай актуальною.

Метою навчально-методичного посібника є ознайомлення майбутніх учителів трудового навчання та технологій з основами іміджології, актуалізація мотивації студентів до створення власного професійного іміджу та підвищення рівня його сформованості, створення настанови особистості на професійне самовдосконалення, формування ціннісних орієнтацій студентів на самореалізацію в майбутній професійній діяльності.

Провідними **ідеями** є доведення до свідомості студентів того, що:

1) позитивний професійний імідж стає необхідною складовою конкурентоздатності фахівця;

2) професійний імідж, який передбачає створення сукупного образу, – це синтез професійних якостей і компетентностей та особистісних якостей і зовнішності особистості;

3) позитивний професійний імідж майбутніх вчителів трудового навчання та технологій можливо сформувати, якщо цей процес бути пронизувати усі аспекти студентського життя та відбуватися цілеспрямовано та безперервно;

4) ефективно сформувати позитивний професійний імідж вчителя можливо лише за умови взаємозв'язку і взаємозумовленості цільового, змістового, технологічного та результативного компонентів процесу його формування;

5) позитивний професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технології може сформувати лише сам носій іміджу за допомогою наполегливої роботи над собою;

6) формування професійного іміджу неможливе без оволодіння прийомами самопізнання та рефлексії;

7) професійний імідж потребує постійної роботи над ним через змінюваність зовнішніх обставин та внутрішніх чинників;

8) імідж є нестійким феноменом, що вимагає постійної корекції.

Завдання:

1) ознайомити студентів із сутністю поняття «імідж», його історією та сучасними уявленнями про імідж;

2) ознайомити студентів з основними поняттями та категоріями іміджелогії;

3) сформуванати уявлення про основні типи іміджу;

4) дати загальне поняття про структуру професійного іміджу вчителя трудового навчання та технології;

5) ознайомити з основними закономірностями та принципами формування професійного іміджу вчителя;

6) розкрити роль рефлексії в процесі формування власного професійного іміджу;

7) ознайомити студентів з основними методами самопізнання та самооцінки;

8) сформуванати уявлення про основні методи саморозвитку з метою формування позитивного професійного іміджу;

9) допомогти студентам провести самодіагностику іміджу та з'ясувати рівень сформованості власного професійного іміджу;

10) підвищити рівень сформованості професійного іміджу студентів за допомогою спеціально підібраних вправ;

11) розробити разом зі студентами індивідуальні програми самовдосконалення та формування позитивного професійного іміджу.

§1 Історія виникнення поняття «імідж» та його формування

Імідж – феномен ХХ століття, але своїм корінням він сягає глибини історії. Імідж можна вважати джерелом інформації про соціальний статус особи, її матеріальний стан, цінності, ступінь самореалізації і т.д. Імідж професії – це поєднання власних уявлень про себе, самосприйняття себе як представника певної соціальної групи крізь призму стереотипів сприйняття її оточуючими людьми.

Поняття «імідж» увійшло в російську та українську мови з англійської («image»), яке, у свою чергу, походить від латинського слова «imago», що перекладається як «образ, вид». Сучасний тлумачний словник іншомовних слів дає наступне визначення поняття «імідж»: це «уявлення (часто цілеспрямовано створюване) про чийсь внутрішній та зовнішній вигляд, образ» [159].

Створення специфічного образу турбувало людей з давніх часів. Не застосовуючи поняття «імідж», вони замислювалися над тим, яким чином краще представити себе на суспільних зібраннях та під час різноманітних подій, виділитися в суспільстві, впливати на суспільну думку й використовувати для цього розфарбовування обличчя та тіла, особливості фігури, спеціальний одяг, зачіски тощо. Створення іміджу відбувалося стихійно та неусвідомлено. Поняття «імідж» формувалося й розвивалося протягом багатьох століть. Представники різних суспільних груп, вожді, правителі, суспільні діячі створювали необхідний образ та впливали на людей. Заради цього вони застосовували спеціальний одяг, прикраси, ораторські техніки, особливі жести, міміку тощо.

Про цілеспрямоване створення образу політиків говорив Н. Макіавеллі (1469 – 1527 рр.), у якого, як кажуть, було загострене «відчуття іміджу». Він радив державним діячам поводитися тим чи іншим чином у різних ситуаціях, щоб відповідати очікуванням народу, та демонструвати ті якості, які є особливо цінними серед людей. Н. Макіавеллі вперше сформулював думку про можливість маніпуляцій громадською думкою за допомогою спеціально сконструйованого образу. Він розділив реальний імідж та необхідний імідж політика та говорив про можливість свідомої побудови необхідного іміджу [179].

Появі поняття «імідж» передують психологічні дослідження,

предметом яких був образ. Вивчення різних аспектів образу має давню традицію в психології. Серед учених, що досліджували образ, Б. Г. Ананьєв, П. К. Анохін, Дж. Бруннер, А. В. Запорожець, І. С. Кон, О. М. Леонтєв, Б. Ф. Ломов, Ж. Піаже, Е. Тітченер та інші. Уперше теоретичне осмислення образу зробив англо-американський представник структуралізму Едвард Тітченер (1867 – 1927 рр.), який висловив думку, що образи являють собою елементи ідей та відображають переживання, які не пов'язані з поточним моментом, наприклад, ті, що відбуваються в нашій пам'яті. Він виділяє такі ознаки образів: якість, інтенсивність, тривалість, виразність. Е. Тітченер вважає образ одним з елементів свідомості, за допомогою якого феномени внутрішньої реальності репрезентуються в структурі свідомості [315].

Відтоді розуміння образу в психології не зазнало значних змін. Представники психоаналітичного напрямку психології поглибили розуміння категорії образу. З. Фрейд, який розміщував психічні образи між свідомим та несвідомим, уважав, що вони пов'язують людину не об'єктивною реальністю, а з її внутрішнім світом [302]. К. Г. Юнг поглибив розуміння образу, представивши його як активні феномени душевного життя. На думку К. Г. Юнга, людина живе виключно у світі образів, що не просто репрезентують реальність, а й виконують активну творчу функцію [322].

З середини ХХ століття образ стає предметом багатьох теоретичних та практичних досліджень, оскільки зміна методологічних засад психології зробила його однією з базових категорій сучасної науки. На думку радянського психолога Б. Ф. Ломова, який одним із перших став досліджувати сенсорно-перцептивні образи, відтворення образу в психічному просторі відбувається за рахунок просторового розгортання тимчасової послідовності сприйняття елементів предмета. За такого підходу образ являє собою взаємозв'язок зовнішнього і внутрішнього світу, засіб, завдяки якому характеристики реальності (час, послідовність тощо) трансформуються в характеристики внутрішнього психічного простору, породжуючи його [181]. О. М. Леонтєв розроблює цілісну концепцію образу світу, який є індивідуальною для людини цілісною суб'єктивною картиною навколишнього, опосередковану психічним відображенням. Образ світу будується на основі чуттєвих образів, що, проникаючи у сферу свідомості, трансформуються та набувають нових властивостей [176].

Найбільш поширеною в психології є точка зору про образ як результат

психічного відображення (представлення) того чи іншого об'єктивного явища; у процесі цього відображення можливі перетворення вихідної інформації, і, відповідно, образ не обов'язково являє собою точну копію того, що відображається; процес створення образу може бути активним та цілеспрямованим і містити в собі процедури аналізу (що дає змогу відобразити типове в об'єкті) та синтезу (завдяки чому образ має характеристики індивідуального явища) [235]. Усі ці характеристики можуть бути застосовані по відношенню до іміджу, але поняття не є повністю ідентичними, про що йтиметься далі.

На початку ХХ століття поняття «імідж» широко використовувалося в Росії в літературі та мистецтві. У цей час з'явилися спроби більш глибокого теоретичного дослідження явища в роботах театральних митців (Є. Вахтангов, В. Немирович-Данченко, К. Станіславський та інші.).

Американський соціолог та психолог Ервінг Гоффман у своїй роботі «Самопрезентація у повсякденному житті» (“The Presentation of Self in Everyday Life”) наприкінці 50-х років ХХ століття проаналізував механізми сприйняття та створення образу людини у свідомості інших. Відповідно до його висновків, особистість передає інформацію про себе двома шляхами: по-перше, за допомогою того, що вона говорить (вербальна комунікація), по-друге, за допомогою того, що вона «видає» (контекстуальна, невербальна та ймовірно ненавмисна, непередбачувана комунікація). Усвідомлення та розуміння механізмів сприйняття та створення образу, на думку науковця, мають сприяти більш ефективній самопрезентації та досягненню цілей комунікації [330].

Питання іміджу особистості зацікавили науковців західних країн у 60-х роках ХХ століття. Існує точка зору, що вперше поняття «імідж» з'явилося в роботі «Імідж. Знання у житті та суспільстві» (“The Image. Knowledge in Life and Society”) американського економіста та соціолога Кеннета Еварта Боулдінга, який обґрунтував його значущість для успіху в бізнесі, уважав імідж ключем до розуміння суспільства та людської поведінки та мріяв про створення нової науки про конструювання іміджу [329]. Згідно з іншим припущенням, вперше зробив спробу розв'язати проблему створення іміджу Рассел Рівз у 1956 році, який запропонував політикам користуватися тими самими методами, що застосовуються в рекламі, спрямовуючи зусилля на спроби заробити симпатії аудиторії.

Упродовж наступних десятиліть поняття «імідж» широко розповсюдилося та увійшло в різні сфери соціального життя: спочатку в галузі реклами та маркетингу, що було викликано поживленням сфер бізнесу та торгівлі, де імідж є фактором впливу на масову свідомість споживача, пізніше – в публікації з психології, соціології, культурології та менеджменту, а згодом і в педагогічні дослідження. Утім, на теренах Радянського Союзу в 1970-х роках поняття «імідж» сприймалося як негативна категорія, яка передбачала маніпулювання масовою свідомістю, що не сприяло інтересу до нього з боку науковців. За останні десятиліття роботи, коли було визначено закономірності та технології формування іміджу, найбільш затребуваними вони стали в політичній сфері, де імідж є образом політика, що спрямовує масову свідомість в найбільш значущі для нього сфери. Наразі поняття «імідж» є міждисциплінарним, таким, що увібрало в себе особливості різних сфер людського існування, та водночас є специфічним для кожного окремого наукового напрямку.

Грунтовні та комплексні дослідження іміджу стали з'являтися наприкінці ХХ століття в психологічній науці. Зарубіжні дослідження ведуться в двох основних напрямках: розробка практичних методик та прийомів формування іміджу, надання порад та рекомендацій політичним діячам, публічним людям, бізнесменам, маркетингологам і т.д. щодо формування позитивного іміджу особи, компанії чи товару (К. Боулдінг, М. Вудкок, Д. Джеймс та ін.); більш фундаментальні дослідження психологічних механізмів формування іміджу, розробка психодіагностичних методик (Б. Зейгарник, О. Коннор та ін).

У зарубіжних дослідженнях імідж досліджувався та визначався як штучно створений носій інформації (Б. Брюс), самореклама (П. Берд), індивідуальність у вигляді набору особистісних якостей (Р. Дентон), знакова структура (Ж.-П. Бодуан, Г. Вілсон, К. Макклафін). Авторами розроблено набір практичних засобів, прийомів, за допомогою яких створюється імідж (Г. Вілсон, Д. Карнегі, К. Макклафін, А. Піз).

У той же період активізувалися дослідження проблеми іміджу українськими та російськими науковцями. Виход у світ книги В. М. Шепеля «Іміджелогія: Секрети особистої чарівливості» засвідчив появу та формування нової галузі дослідження – іміджелогії. Іміджелогія – це комплексна практична дисципліна, яка використовує окремі результати

низки наук, у тому числі соціальної психології, культурології та ін., метою якої є створення методологічного та методичного забезпечення професійної діяльності зі створення та перетворення іміджу [176, с.15]. Однак теоретичні дослідження, предметом яких є імідж як соціально-психологічний феномен, закономірності його виникнення та функціонування, відносяться до психології іміджу, про яку йтиметься далі.

Сьогодні спостерігається становлення іміджелогії як нової науково-прикладної галузі знання, що виникає на стику психології, економіки, соціології, філософії, культурології, педагогіки, політології та інших наук, про що свідчить, з одного боку, зростання кількості наукових і науково-популярних публікацій з проблем іміджу, з іншого боку, введення категорії «імідж» в понятійний апарат різних наук [117].

Отже, комплексно імідж починає досліджуватися з кінця ХХ століття. Саме в цей період з'являється і іміджмейкінг як наука, починається системна підготовка фахівців-іміджмейкерів зав'язки використанню теоретичних та практичних здобутків науковців різних напрямів. Особливу потребу в таких фахівцях мають політики, бізнесмени, керівники, актори, музиканти, телеведучі та інші публічні люди. Іміджелогія починає викладатися як навчальний предмет у вищих навчальних закладах, що займаються професійною підготовкою психологів, дипломатів, журналістів, фахівців зі зв'язків з громадськістю, менеджерів тощо.

На сучасному етапі імідж вивчається науковцями різних напрямів: філософами, психологами, економістами, соціологами, педагогами, культурологами та ін. Розкриваючи теоретичні аспекти іміджу в межах наукових дисциплін, дослідники пропонують своє розуміння іміджу, спираючись на методологію й знання тієї наукової галузі, до якої вони належать.

У філософії імідж досліджують в контексті соціально-філософського, філософсько-культурологічного, філософсько-антропологічного аналізу, а також постановки проблеми ідентичності, свободи і відповідальності. Філософія відносить імідж як феномен реальної дійсності до галузі соціального пізнання, де імідж є його засобом. Імідж як універсальна категорія з філософської точки зору може бути віднесений до будь-якого об'єкту або предмету соціального пізнання: індивід, соціальна група, організація, професія, предмет. На думку І. Ф. Сімонової, визначення іміджу,

що існують у філософії можна звести до трьох груп, де імідж розуміється як модель, інструмент пізнання, як форма соціального управління і як образ. Досліджуваний феномен у філософії визначається як стереотипний, емоційно відбитий, індивідуальний, що розкриває внутрішній зміст, що склався у свідомості реципієнта як образ, який являє собою вторинну інформаційну структуру по відношенню до реального об'єкта, що сприймається [269].

Дослідження економістів більш орієнтовані на практичні питання формування іміджу компанії, професійного іміджу лідерів, менеджерів, створення іміджу компанії або товару в рекламі, просування товару на ринку за допомогою іміджевих технологій. У рамках економічної науки імідж розглядається як результат правильно обраної моделі поведінки, частина інтелектуального, духовно-морального капіталу, що підвищує ефективність економічної та професійної діяльності. Формування іміджу з економічної точки зору – це функціональна стратегія, створення інструменту стратегічного управління в умовах конкуренції. Аналіз робіт В. Альошиної, М. Вудкока, В. М. Маркіна, Г. Г. Почепцова, О. В. Тимошенко, Д. Френсіса та ін. дає змогу зробити висновок, що економісти, фахівці в галузі зв'язків з громадськістю, менеджменту називають основними характеристиками іміджу його прагматичність, емоційну забарвленість, пластичність, дієву спрямованість, змістовність, адекватність, оригінальність, схематичність, спрощеність [269].

Учені-соціологи досліджують імідж як явище індивідуальної, групової та масової свідомості, застосовуючи соціологічні методи для вивчення стереотипів масової свідомості, суспільної думки, цільову аудиторію реципієнтів іміджу, ефективність його впливу на масову свідомість.

Найбільшу кількість практичних і теоретичних досліджень іміджу має психологічна наука, у рамках якої досліджуються психологічні механізми формування іміджу, розробляються діагностичні методики оцінки іміджу, відповідні методи, інструменти. О. Б. Перелигіна запропонувала поняття «психологія іміджу» та здійснила першу спробу побудови повної теорії іміджу. На її думку, психологія іміджу – це розділ психологічної науки, наукова теорія, предметом якої є імідж як соціально-психологічний феномен, а також закономірності його виникнення і функціонування» [235, с. 15]. Сьогодні психологія іміджу являє собою самостійний розділ психологічної науки, предметом якої є імідж як соціально-психологічний феномен.

У рамках психології іміджу специфічна галузь формувальної іміджелогії містить пошук основних закономірностей, онтологію іміджу, а також практико-орієнтовані напрями: імідж-діагностику, імідж-консультування та іміджмейкінг. Актуальність іміджелогічного знання дає можливість говорити про імідж-освіту та імідж-виховання. В якості внутрішніх розділів іміджелогії виділяють історичну іміджелогію, персональну та корпоративну, професійну, гендерну, сімейну, політичну, реабілітаційну тощо. [136].

Наразі в педагогічній науці з'являється все більше робіт з питань, пов'язаних з формуванням іміджу, оскільки в педагогічному розумінні поняття імідж тісно переплітається з проблемами виховання, навчання, формування гармонійно розвиненої особистості, а також особистісного і професійного самовдосконалення. У переважній більшості педагогічних досліджень сутність іміджу педагога визначають за допомогою категорій, напрацьованих у психологічній науці та представлених як інтеграцію індивідуально-особистісних, соціальних і професійних якостей.

За твердженням А. А. Калюжного, сприйняття іншої людини означає сприйняття її зовнішніх ознак, співвіднесення їх з особистісними характеристиками індивіда та інтерпретацію на цій основі його вчинків. Уявлення про іншу людину тісно пов'язане з рівнем власної самосвідомості. Потреба індивіда бути особистістю стає умовою формування в інших людей здатності бачити в ньому особистість, життєво необхідну для підтримки єдності, спільності, наступності, передачі способів і результатів діяльності та встановлення довіри один до одного, без чого важко сподіватися на успіх загальної справи.

Потреба бути особистістю, потреба в персоналізації забезпечує активність введення індивіда до системи соціальних зв'язків, практики і разом з тим виявляється детермінованою цими соціальними зв'язками. Прагнучи ввести своє «Я» у свідомість, почуття і волю інших людей за допомогою активної участі в спільній діяльності, залучаючи їх до своїх інтересів і бажань, людина, отримавши в порядку зворотного зв'язку інформацію про успіх, задовольняє тим самим потребу персоналізації. Це означає, що таким чином виділяючи себе як індивідуальність, домагаючись диференціальної оцінки себе як особистості, людина бачить себе в спільноті як необхідній умові її існування. Потреба бути особистістю виникає на

основі соціально-генерованої можливості здійснення відповідних діянь – здатності бути особистістю. Ця здатність є тим індивідуальним, що виокремлює її серед оточуючих і у певному сенсі протиставляє іншим людям як можливість передати, адресувати їм свою неповторність, особливість, несхожість [117].

Імідж передбачає обов'язкову наявність інших людей, які особистість сприймають. Імідж виникає, коли суб'єкт іміджу стає публічною особою та з'являються об'єкти іміджу. Об'єкт сприймає не тільки зовнішній вигляд людини, а й її особистісні, соціальні, професійні характеристики. Імідж виникає у свідомості суб'єкта не тільки завдяки його особистим спростереженням, а й на основі тих вражень, які виникають у інших людей в результаті соціальної взаємодії з суб'єктом іміджу та передаються через комунікативні канали. Сформований таким чином імідж є цілісним, що є суттєвою його характеристикою.

Коли йдеться про імідж, використовують, як правило, наступні понятійні категорії: носій (або суб'єкт) іміджу, реципієнт (або об'єкт чи аудиторія) іміджу. В якості суб'єкту іміджу може виступати людина, організація, предмет, послуга, система, професія, установа чи навіть регіон або країна. Таким чином, суб'єкт іміджу – це той (або те), імідж кого (або чого) створюється чи образ якого відображається в психіці того об'єкта, який сприймає імідж. Об'єктом іміджу є аудиторія іміджу (соціальна група), для якої імідж створюється, чи у якої формується символічний образ суб'єкта. У той же час об'єктом іміджу виступає суб'єкт – конкретна людина чи група людей. Отже, як стверджує В. Л. Бозаджієв, має сенс говорити про двоїсту природу іміджу, оскільки з одного боку він виступає в якості об'єкта, з іншого – в якості суб'єкта [37, с. 23 – 24].

У рамках нашого дослідження нам здаються більш доцільними та точними поняття «носій іміджу» та «реципієнт іміджу». В аспекті досліджуваної проблеми під носієм іміджу ми розуміємо вчителя, образ якого створюється у свідомості тих, з ким він спілкується під час виконання своєї професійної діяльності; під реципієнтами іміджу ми розуміємо ті соціальні групи та їх окремих представників, для яких професійний імідж вчителя створюється або у свідомості яких він виникає, а саме: учні, їхні батьки, педагогічний колектив школи, адміністрація школи.

У психології імідж найчастіше визначають як сформований у масовій

свідомості і такий, що має характер стереотипу емоційно забарвлений образ кого-небудь або чого-небудь. Певним іміджем може володіти політичний діяч, професія, товар тощо. Формування іміджу відбувається стихійно, але частіше він є результатом роботи фахівців в галузі політичної психології, психології реклами, маркетингу і т.п. [255]. На думку О. В. Медведєвої, імідж – це «цілеспрямовано створюваний особливого роду образ-уявлення, що за допомогою асоціацій наділяє об'єкт (явище, особистість, товар тощо.) додатковими цінностями і завдяки цьому сприяє більш емоційному сприйняттю об'єкту» [197, с. 185]. За визначенням англійської дослідниці Поллі Берд, імідж – це цілеспрямований вплив на поведінку людини як найбільш ефективний спосіб донесення інформації до неї з метою реалізації цілей комунікатора [326]. А. А. Калюжний під іміджем розуміє емоційно забарвлений стереотипний образ, ідеалізовану модель елементів суспільства, предметного світу, ідеальних структур, який цілеспрямовано формується суб'єктами суспільної практики в індивідуальній, груповій та суспільній свідомості для досягнення політичних, економічних, соціальних результатів, пізнання, особистої кар'єри та самовираження. На його думку, особистісний імідж – це поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників, які задають його складові – самоімідж, сприйнятий та необхідний імідж. Така типологія відображає погляд на імідж з різних позицій – з боку свого «Я» та інших, з боку реалій і бажань [117; 118].

В. М. Шепель під іміджем розуміє образ, візуальну привабливість особистості, тобто ту форму життєпрояву людини, завдяки якій виокремлюються особистісно-ділові характеристики або індивідуальний вигляд, ореол, створюваний засобами масової інформації, соціальною групою або власними зусиллями особистості з метою привернути до себе увагу [304].

З точки зору О. Б. Перелигіної, у рамках загальної іміджології імідж виступає як «сформований образ за допомогою цілеспрямованих професійних зусиль з метою підвищення успішності певної діяльності клієнта (людини чи організації) або як досягнення суб'єктивного психологічного ефекту – символічне уявлення про клієнта аудиторією соціальної групи» [235,с.21]. Складовими компонентами індивідуального іміджу дослідниця називає всі чуттєво сприймані прояви людини, що створюють в сукупності уявлення про її зовнішність, поведінку тощо,

включаючи риси обличчя, жести, одяг, голос, крім того, будь-які тексти, зображення і події, що характеризують цю людину, які інформують про її минуле і дають змогу прогнозувати її майбутні вчинки, що створюють уявлення про її цінності та ставлення [235].

О. В. Андрієнко вважає, що імідж особистості – це її сприйнятий і переданий образ. Імідж виникає тоді, коли спостерігач отримує відносно стійке враження про іншу людину, її поведінку, зовнішній вигляд, висловлювання тощо, яке ґрунтується на спостереженні [13].

За визначенням М. Ю. Кондратьєва та В. А. Ільїна, імідж – це цілісне бачення конкретного соціального об'єкта, побудоване на базі його стереотипізованого сприйняття, емоційно забарвлений схематизований образ цього об'єкта, представлений у свідомості його соціального оточення [146]. Дослідники справедливо вважають, що реалізований особистостями, які розвиваються, вибір професійних орієнтирів і професійні наміри багато в чому, а іноді і значною мірою, визначаються «іміджевими» характеристиками, які в суспільстві має та чи інша професія. Вирішальними факторами, що визначають створення і підтримку позитивного іміджу в системі міжособистісних відношень, є роль, індивідуальні характеристики носія ролі та особливості їх суб'єктивного сприйняття соціальним оточенням. Найважливішою властивістю позитивного або гармонійного іміджу М. Ю. Кондратьєв та В. А. Ільїн називають несуперечливість його елементів. Вони стверджують, що імідж формується з урахуванням особистісних характеристик індивіда, які сприймаються і репрезентуються в манері поведінки і особливостях спілкування, а також переконань, що визначають основні вчинки носія іміджу [146].

Образ самого себе без презентації цього образу в психіку іншої людини (без сприйняття характеристик цього об'єкта, виникнення образу в психіці іншої людини) не може вважатися іміджем. Це, у свою чергу, означає, що іміджем людини можна назвати тільки той оцінний образ цієї людини, який виникає в іншій людині, а не у самого себе [117]. Як справедливо відзначила І. П. Шкуратова, імідж виникає тільки в ситуації «взаємодії носія іміджу та аудиторії, на яку він розрахований. Без інформації, відправленої з боку носія, немає бази для формування іміджу, а без аудиторії він в принципі неможливий, оскільки будь-який імідж їй адресований та нею, у кінцевому рахунку, породжується» [313, с. 64].

На початку ХХІ століття у світ вийшов перший енциклопедичний словник, присвячений іміджу та пов'язаним з ним категоріям, автором якого є О. Ю. Панасюк. Він трактує імідж як образ, уявлення, думку про людину у свідомості інших людей, а формування іміджу – як процедуру, спрямовану на створення у людей певного образу об'єкта з певною оцінкою цього образу у вигляді усвідомлюваної або неусвідомлюваної думки про цей образ для досягнення психологічного тяжіння аудиторії іміджу до цього об'єкта [227].

Найбільш повним визначенням іміджу, на нашу думку, є визначення О. Ю. Панасюка, який стверджує, що імідж – це думка про об'єкт раціонального характеру або емоційно забарвлена, яка виникла у психіці – у сфері свідомості і (або) у сфері підсвідомості певної (або невизначеної) групи людей на основі образу, сформованого цілеспрямовано або мимоволі в їхній психіці в результаті або прямого сприйняття ними тих чи інших характеристик даного об'єкта, або непрямого – через сприйняття вже оціненого кимось образу на основі сприйняття думки, сформованої в психіці інших людей з метою виникнення атракції – тяжіння людей до цього об'єкта [226, с. 25]. Утім, ґрунтуючись на такому розумінні іміджу, О. Ю. Панасюк дає й інші визначення: імідж товару – думка про цей товар у групи людей на основі образу даного товару, який виник або при покупці, використанні цього товару особисто, або на основі думки про цей товар інших людей; імідж фірми (системи) – думка про організацію групи людей на основі сформованого у них образу цієї фірми, який виник унаслідок прямого контакту з нею, інформації, отриманої від інших людей. Але найбільш цінним в аспекті формування іміджу майбутніх учителів технологій нам видається розуміння іміджу людини як думки про неї у групи людей у результаті сформованого в їхній психіці образу цієї людини, який виник унаслідок прямого їх контакту з нею або внаслідок отриманої про неї інформації від інших людей [226, с. 26-27].

Найбільш узагальнене визначення іміджу, на нашу думку, пропонує А. А. Калюжний: імідж будь-якого об'єкта – це нестереотипний образ, який може мати стереотипну оцінку (а може і не мати її), образ, який може мати раціональний або емоційний характер, що виник в психіці людини – у сфері її свідомості або підсвідомості в результаті або прямого сприйняття тих чи інших характеристик даного об'єкта, або непрямого на основі сприйняття вже оціненого кимось образу, на основі сприйняття оцінки цього образу,

сформованого в психіці інших людей [117].

Вітчизняні дослідники (О. Ю. Панасюк, Г. Г. Почепцов, В. М. Шепель, О. Б. Перелигіна, О. Петрова, О. О. Ковальова, А. І. Коханенко та ін.) пропонують різноманітні класифікації іміджу залежно від критеріїв, які дослідники беруть за основу: за критерієм спрямованості прояву – зовнішній і внутрішній; за емоційним забарвленням – позитивний і негативний; за цільовою установкою – природний і штучний; за способом виникнення – свідомий та несвідомий; за ступенем раціональності сприйняття – когнітивний та емоційний; за критерієм цільовизначення – цілеспрямовано сформований та стихійний; за механізмом формування – керований та некерований; за джерелом впливу на імідж – самокерований та ззовні керований; за змістовим наповненням та відповідністю його специфіці конкретної діяльності – професійний імідж, імідж керівника, імідж організації, імідж установи, політичний імідж, імідж території, імідж ідеї, проекту, імідж бренду, товару, особистісний імідж людини; середовищний, вербальний, кінетичний, візуальний, габітарний тощо.

В. М. Шепель виводить поняття іміджу із візуального образу, але вважає його комплексним поняттям, не зводячи його до суто зовнішніх характеристик. Науковець виділяє в його структурі три групи якостей. До першої групи він відносить природні якості (комунікабельність, емпатичність, рефлексивність, красномовність), володіння якими та вправління в їхньому розвитку є запорукою успішного створення особистісного іміджу. До другої групи входять характеристики особистості як наслідок її освіти та виховання, серед яких моральні цінності, психічне здоров'я, володіння набором людинознавчих технологій (міжособистісне спілкування, ділове мовлення, уміння розв'язувати конфліктні ситуації тощо.) До третьої групи автор відносить те, що пов'язане з життєвим та професійним досвідом особистості [310, с. 31].

Г. Г. Почепцов висунув ідею іміджу як публічного або зовнішнього «Я» людини, яке досить часто може відрізнятися від його внутрішнього «Я». Отже, має сенс говорити про зовнішні і внутрішні фактори особистісного іміджу, які утворюють самоімідж, сприйманий імідж і необхідний імідж. Згідно з такою типологією, імідж має аналізуватися з різних позицій: з боку свого «Я» і з боку інших, з боку реального і з боку бажаного. Самоімідж

ґрунтується на минулому досвіді і відображає нинішній стан самооцінки, самоповаги. Беззаперечним зараз вважається правило: якщо ви хочете, щоб вас поважали, ви повинні, перш за все, навчитися поважати себе. Сприйманий імідж – це те, як нас бачать інші. Цілком імовірно, що цей погляд може відрізнятись від самоіміджу, адже ми не завжди знаємо, як до нас реально ставляться оточуючі, що, наприклад, думають про вчителя учні, як про нього відгукуються. Щодо необхідного іміджу, то, як правило, та чи інша професія вимагає певних іміджевих характеристик, які часто є стереотипними, але саме ця частина іміджу більшою мірою є предметом цілеспрямованих зусиль суб'єкту іміджу [249].

Досліджувана проблема формування професійного іміджу майбутнього вчителя технологій зумовлює особливу важливість аналізу його сутності. Більшість психологів, які вивчають структуру іміджу, сходяться на думці, що в основі змісту іміджу лежить Я-концепція носія іміджу.

Виходячи з сутнісно-структурного аналізу поняття «імідж», можна зробити висновок про напрями цілеспрямованого формування іміджу з огляду на здатність людини змінювати властивості та якості, які створюють її імідж за допомогою модифікації діяльності, зовнішнього вигляду, розвитку певних здібностей, зміни поведінкових моделей тощо.

На сучасному етапі роль професійного іміджу та іміджевої компетентності фахівців значно зросла. Позитивний професійний імідж стає необхідною складовою конкурентоздатності фахівця.

Психологи О. В. Бухаркова та К. Г. Горшкова в структурі іміджу керівника виділяють концептуальний образ (особистісна місія, професійні, етичні та естетичні цінності), візуальний образ (зовнішність, стиль одягу, дизайн офісу), поведінковий образ (моральні цінності, стиль спілкування, стиль керівництва), комунікативний образ (форми самопрезентації в спілкуванні: вербальні, невербальні, екстралінгвістичні, проксемічні, а також форми взаємодії з різними суб'єктами професійної діяльності) [54].

Проблема індивідуального і професійного іміджу вчителя в педагогічній науці раніше спеціально не розглядалася. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття визначилося формування такого наукового напрямку, як педагогічна іміджелогія. З'явилися роботи з психології, соціології та педагогіки, в яких автори висвітлюють теоретичні та практичні результати досліджень з формування іміджу педагогічних працівників, педагогічних

установ, іміджу системи освіти в країні, іміджу вищих навчальних закладів, іміджу керівників освітніх установ тощо. Наразі професійний імідж педагога все частіше стає предметом досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких: М. А. Апраксина, М. Р. Вардanian, А. А. Калюжний, Н. В. Кузьміна, Г. М. Коджаспірова, Т. Н. Піскунова, В. Н. Черепанова, та ін. Останнім часом з'являються роботи, присвячені більш специфічним аспектам формування професійного іміджу фахівців педагогічних спеціальностей, а саме: керівника навчального закладу (С. А. Болсун, О. І. Мармаза), майбутнього вчителя технології та підприємництва (О. А. Бекетова), майбутнього філолога (М. А. Сперанська-Скарга), викладача професійно-технічних навчальних закладів (М. Л. Субочева), соціального педагога (І. О. Ніколаєску), майбутнього вчителя фізичної культури (Н. О. Гайдук, Л. Ковальчук), майбутнього викладача вищої школи (В. В. Ісаченко) та ін.

Щодо педагогічної діяльності, то імідж учителя визначається як «емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців, колег, соціального оточення, у масовій свідомості. При формуванні іміджу вчителя реальні якості тісно переплітаються з тими, які приписуються йому оточуючими» [134]. А. Дістервег зазначав, що найважливішим явищем у школі, найбільш повчальним предметом для спостереження, найяскравішим прикладом для учня є сам учитель. Він – уособлений метод навчання, саме втілення принципу навчання і виховання. Його особистість завойовує йому повагу, вплив, силу [89].

Реципієнтами іміджу вчителя є учні, колеги, батьки учнів, адміністрація школи та інші учасники освітнього процесу. На думку Н. В. Антонової, найважливішу роль у формуванні позитивного професійного іміджу педагога відіграє природне саморозкриття індивідуальності особистості вчителя [16]. Є. Л. Яковлєва, дотримуючись такої ж точки зору, підкреслює, що розкриття власної індивідуальності є творчим процесом [313].

Як уважає С. А. Болсун, професійний імідж, який передбачає створення сукупного образу, – це синтез професійних якостей і компетентностей та особистісних якостей і зовнішності особистості. Усі складові професійного іміджу взаємозв'язані та взаємообумовлені без надання переваги жодній із них; ігнорування будь-якого компонента під час надання одночасно

серйозної уваги іншим не приносить очікуваного результату [38, с.51].

У структурі професійного іміджу педагога А. А. Калюжний робить акцент на його професійній складовій та виділяє професійну компетентність, педагогічну ерудицію, педагогічну рефлексію, педагогічне цілепокладання, педагогічне мислення та інтуїцію, педагогічну імпровізацію, педагогічне спілкування [113]. М. Єлагін виокремлює особистісно-мотиваційний (цінності, мотиви, переконання), когнітивний (знання) та діяльнісний компоненти (норми поведінки, зовнішній вигляд, культура мовлення) [89]. До структури професійного іміджу вчителя технології і підприємництва О. Бекетова відносить: індивідуально-особистісний компонент, пов'язаний з особистісними якостями вчителя; комунікативно-інтерактивний, який здійснює взаємозв'язок учасників освітнього процесу; статусний, що визначає статусне місце вчителя в суспільстві, його значущість у соціумі і позицію в колективі; професійний, пов'язаний із професійним досвідом та діяльністю, професійними якостями; адаптивний компонент, що сприяє формуванню адаптивної поведінки вчителя технології [26]. З точки зору С. Амінтаєвої, в структурі професійного іміджу педагога виділяються: природні та вроджені якості (комунікабельність, емпатичність, флюїдне випромінювання, особиста чарівність, психологічна вибірковість, багата уява), якості, сформовані в процесі освіти і виховання (інтелект, спостережливість, моральні цінності, психологічне здоров'я, красномовність), професійні якості (здатність «заряджати людей своєю енергією», бачити недоліки, такт, ініціатива, вимогливість, практичність, самостійність, уміння володіти собою, витримка, професіоналізм, компетентність) [8].

Проаналізувавши наукові праці з теоретичних та практичних аспектів формування професійного іміджу вчителів, можна стверджувати, що ці проблеми все частіше стають предметом дослідження науковців та отримують вирішення та втілення у педагогічну практику.

§2 Сутність і структура поняття «професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій»

Сутність професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій

Аналіз найпоширеніших дефініцій поняття «імідж» дає змагу дозволяє говорити про нього як про образ, що виникає у свідомості інших людей. Цей образ містить у собі як візуальний образ, так і образ дій, вчинків. Імідж передбачає не тільки сприйняття людини, але й ставлення до неї, що виникає в результаті оцінки внутрішніх характеристик людини.

У сучасних педагогічних дослідженнях імідж учителя трактується неоднозначно. Науковці роблять акцент на різних аспектах іміджу.

А. А. Калюжний визначає імідж учителя як образ, уявлення, що методом асоціацій наділяє об'єкт додатковими цінностями, які не мають підстав у реальних властивостях самого об'єкта, але такими, що мають соціальну значимість для того, хто сприймає цій об'єкт. Імідж учителя – це символічний образ суб'єкта, створюваний у процесі взаємодії педагога з учасниками цілісного педагогічного процесу. Науковець уважає імідж соціальним феноменом, який має соціально-психологічну природу, детерміновану суб'єктом особистості вчителя як фахівця-професіонала. Він відображає значущі якості особистості, професійної діяльності та спілкування, поведінки та зовнішнього вигляду педагога [257; 266].

У педагогічному словнику Г. М. Коджаспірової та О. Ю. Коджаспірова імідж учителя визначається як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованця, колег, соціального оточення, масовій свідомості [139, с. 46].

Існує досить велика кількість тлумачень іміджу, у яких він визначається через поняття «якість», «система якостей», «інтегральна характеристика» тощо. Так, В. Н. Черепанова, визначаючи індивідуальний імідж педагога, робить акцент на комунікативній функції вчителя. Під індивідуальним іміджем педагога вона розуміє гармонійну сукупність зовнішніх та внутрішніх індивідних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей учителя, покликаних продемонструвати його бажання, готовність та здатність до суб'єкт-суб'єктного спілкування з учасниками освітнього процесу [304].

На думку, Л. П. Качалової, імідж учителя – це інтегральна,

цілеспрямовано сформована, цілісна, динамічна якість, обумовлена відповідністю та взаємопроникненням внутрішніх та зовнішніх особистісних та індивідуальних якостей педагога, покликана забезпечити гармонійну взаємодію його із самим собою та учасниками освітнього процесу та така, що дає можливість реалізувати педагогічну діяльність через формування позитивної думки [126].

Доволі широке визначення іміджу пропонує Н. А. Тарасенко, яка досліджує індивідуальний імідж учителя як компонент культури педагогічної діяльності, що є запорукою успішної професійної діяльності. Під індивідуальним іміджем учителя дослідниця розуміє систему особистісних якостей учителя (толерантність, тактовність, доброзичливість, рефлексивність і тощо) та психологічних засобів (вербальних та невербальних, засобів спілкування, позицій, ролей), що застосовує вчитель з метою досягнення оптимального результату педагогічної діяльності [286].

У дисертаційному дослідженні І. В. Размолодчикової професійний імідж учителя початкових класів визначено наступним чином: «Професійний імідж учителя початкових класів – це інтегрована якість особистості вчителя, що об'єднує в собі систему культурологічних, психологічних, педагогічних знань, умінь і навичок учителя; його особлива здатність до синтезу чарівливості та духовності, що сприяють професійному та особистісному розвитку» [257, с. 10]. С. Д. Якушева визначає імідж педагога як сукупність зовнішніх та внутрішніх, особистісних та професійних якостей, як здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, синтез інтелектуальної габітарної, кінетичної, мовленнєвої середовищної та артистичної культури [319]. Л. Ю. Донська, вивчаючи імідж викладача вищої школи, визначає його як інтегральну характеристику, яка містить у собі сукупність зовнішніх і внутрішніх індивідуальних, особистісних, індивідуальних та професійних якостей педагога, сприяє ефективності педагогічної діяльності [91, с. 212].

Погоджуючись у цілому з авторами вищезгаданих визначень щодо складових іміджу, ми не згодні з ученими щодо його визначення через поняття «якість» та «система якостей». На наше переконання, імідж не може бути якістю, оскільки він не може існувати без його реципієнтів, у свідомості яких він створюється. Такі визначення не відображають сутність будь-якого іміджу – *образ*, що виникає у свідомості реципієнтів іміджу. Тож доцільніше визначати імідж через поняття «образ». Наведені ж тлумачення ближчі до

дефініції «педагогічна майстерності».

Більшість дослідників визначають імідж через поняття «образ», підкреслюючи різні його аспекти. О. Ю. Камишева трактує педагогічний імідж майбутнього вчителя як образ вчителя, який являє собою сукупність внутрішніх (особистісних, професійних якостей, що виражаються в індивідуальному стилі діяльності вчителя) та зовнішніх характеристик (культура вербального та невербального спілкування) у сукупності з естетичним оформленням одягу, зачіски, макіяжу та інших атрибутів габітуса, який створюється в результаті прямого їх сприйняття в процесі взаємодії вчителя з учасниками педагогічного процесу чи опосередковано через думку інших людей [119, с. 52].

А. К. Мінбаєва та А. Жаманкулова визначають педагогічний імідж як символічний і динамічно змінюваний образ педагога чи організації, створюваний у свідомості учня, колег, масовій свідомості в процесі професійної та інформаційної діяльності [206].

Українська дослідниця О. О. Ковальова у визначенні професійного іміджу педагога робить акцент на індивідуальності та унікальності кожної особистості: «імідж працівника освіти можна розглядати як емоційно забарвлений стереотип сприйняття образу вчителя у свідомості вихованців та інших людей, що суттєво відрізняють його від своїх колег» [175, с. 35]. Такої ж думки дотримується і М. О. Мазоренко, підкреслюючи, що імідж – це певне повідомлення, яке людина-професіонал передає власному оточенню, і яке містить інформацію про себе, розкриває власні особливості. Головною частиною такого повідомлення є інформація про власну унікальність [184].

Виходячи з аналізу досліджень різних аспектів професійного іміджу, а також урахувавши особливості роботи вчителя технологій, під **професійним іміджем вчителя технологій** ми будемо розуміти цілісний образ учителя, цілеспрямовано сформований у свідомості учнів, батьків та колег з метою підвищення ефективності педагогічної та соціальної взаємодії та спрямований на підвищення престижності професії вчителя технології.

Компоненти професійного іміджу вчителя

Отже, професійний імідж учителя трудового навчання та технологій – це складне утворення, в якому виділяються декілька компонентів. Розглянемо погляди на його структуру провідних зарубіжних та вітчизняних

фахівців, що досліджують різні аспекти іміджу.

Л. Ковальчук виділяє наступні компоненти іміджу вчителя: предметно-професійний (володіння і застосування професійних знань), особистісний (особистісні якості та характеристики зовнішності) та соціально-поведінковий (стиль поведінки, соціальні уміння, самовдосконалення та ін.) [270].

На думку Л. П. Іноземцевої, імідж викладача складається, як мінімум, з чотирьох основних частин:

1. Фундамент – це принципи, філософія професіоналізму. Мати бездоганну репутацію – це означає дотримуватися своїх принципів.

2. Зовнішній імідж – це те, як викладач сприймає суспільство, ЗМІ.

3. Внутрішній імідж – ставлення до навчального закладу, студентів, персоналу, колег і керівників (співробітники, задоволені роботою і колективом, сповнені енергії).

4. Невловимий імідж будується на відчуттях (ставлення персоналу до роботи і його емоційний настрій), це атмосфера, «дух» вищої школи [15].

М. А. Сперанська-Скарга пропонує, на нашу думку, найбільш повну структуру іміджу педагога, що постає як єдність і взаємозв'язок таких компонентів: *внутрішнього*: знання (загальнопрофесійні знання, знання теоретичних основ педагогічної іміджелогії); уміння (професійні, методичні, перцептивні, психотехнологічні, діагностико-оцінювальні); здатність до емпатії та толерантності; настанови, зорієнтовані на розуміння, співчуття, незалежність і самостійність вихованців, на демократичний стиль управління й зацікавленість в успішній навчально-виховній роботі; орієнтація на професійне, особистісне зростання й саморозвиток, формування позитивного іміджу; цінності (цінність життя дитини, його особистості як самоцінності); адекватна самооцінка вчителя; розвинена «Я-концепція» педагога; *зовнішнього*: габітарний елемент, опосередкований у зовнішньому вигляді педагога, оформлений у контексті ділового стилю; вербальний елемент, який характеризує мовленнєву культуру вчителя; кінетичний елемент, виражений у відсутності агресивних проявів у жестах, міміці, позах педагога; середовищний елемент, пов'язаний з гармонійним та доцільним оформленням предметно-просторового середовища; *процесуального*: демократичний стиль керівництва педагога; стиль спілкування на основі захопленості вчителя спільною творчою діяльністю з учнями [274, с. 106].

А. А. Калюжний виділяє наступні складові іміджу вчителя:

- зовнішній вигляд;
- використання вербальних і невербальних засобів спілкування;
- внутрішня відповідність образу професії – внутрішнє «Я» [118].

Л. М. Семенова в структурі іміджу фахівця зі зв'язків з громадськістю виділяє наступні взаємопов'язані і взаємообумовлені компоненти:

- внутрішній (Я-концепцію, цінності, установки, компетентність),
- зовнішній (вербальний, кінетичний, габітарний та середовищний елементи),
- процесуальний (стиль спілкування) [263].

І. О. Ковальова розглядає імідж педагога як цілісну систему, що складається з трьох компонентів, кожен з яких є комплексним сполученням різних елементів, знань і вмінь:

- зовнішній вигляд (основні напрямки зазначення та вибору індивідуального стилю особистості педагога; практичне застосування знань про діловий одяг; використання науки про колір);
- внутрішній зміст (володіння культурою педагогічного спілкування; знання основ ораторського мистецтва; раціональна поведінка у стресових конфліктних ситуаціях; практичне використання нейролінгвістичного програмування, уміння використовувати гумор у педагогічних ситуаціях);
- володіння педагогічним почуттям (толерантність, емпатичність, милосердя, відповідальність, позитивізм, оптимізм) [135].

Російська дослідниця С. Д. Якушева визначає імідж педагога через поняття культури й називає наступні його складові:

- інтелектуальна культура – це гнучкість мислення, рефлексія й самосвідомість, пов'язані з розвитком творчого початку і ростом професійної майстерності особистості педагога;
- габітарна (лат. *habitus* – зовнішність) культура – це культура особистості, що являє собою індивідуальність, яка визначає колірну гамму, фізичні та психофізіологічні особливості; стиль (романтичний, спортивний, драматичний), що встановлює індивідуальну креативну характеристику відповідно до вимог професії; моду, яка відображає тенденції розвитку та допомагає педагогу бути сучасним і визнаним в середовищі колег і учнів;
- кінетична культура, обумовлена мімікою і пантомімікою (жести,

вираз очей, поза, рух тіла, хода і постава);

– мовна культура – особистісна культура, розвиваючись на основі принципу об'єктивно існуючих зв'язків між мовою і пізнавальними процесами, що припускає відчуття стилю, розвинений смак і ерудицію;

– середовищна культура – матеріальна й соціальна (оточення та аксесуари);

– артистична культура – інтегрована якість особистості, що здійснює єдність загальної культури та артистизму, аксіологічної та естетико-етичної основу різноманітних видах професійної діяльності та спілкування.

С. Д. Якушева робить висновок, що імідж, являючи собою багаторівневу багатофункціональну систему, є найважливішим компонентом педагогічної майстерності. Він забезпечує процес професійної соціалізації через образ як уявлення про себе – до образного подання себе суспільству; від розуміння і самопізнання себе – до сутнісної самоідентифікації, далі через процес самовдосконалення й розвитку – до самопред'явлення себе суспільству [319].

У своїй дисертаційній роботі українська дослідниця В. В. Ісаченко під професійно-педагогічним іміджем майбутнього викладача вищої школи розуміє емоційно забарвлений психічний образ, який склався в масовій свідомості і має характер стереотипу, що легко трактується; йому притаманні значні регуляторні властивості, він відчутно впливає на пояснювальні механізми свідомості, поведінки і вибір іншої людини як учасника й споживача сфери освітніх послуг. Сутність професійно-педагогічного іміджу як особливого психічного образу дослідниця вбачає в тому, що його дія спрямована не стільки на відображення об'єктивних характеристик викладача вищої школи, скільки на формування саме позитивного ставлення до них учасників навчально-виховного процесу, тобто споживачів сфери освітніх послуг [111].

Проведене О. О. Ковальновою дослідження дало їй змогу умовно виділити три підходи до систематизації ознак, що характеризують та обумовлюють імідж людини. До першого напрямку вона відносить суто особистісні особливості, які виділяються та піддаються дослідженню більшістю фахівців. До другого напрямку – ознаки професійно-спеціалізовані, які є суто специфічними в межах кожного виду людської діяльності. До

третього напрямку – соціально визначені ознаки, які є наслідком зовнішньої презентації та демонстрації іміджу [135, с. 51].

Щодо структури іміджу вчителя цікавим є погляд О. О. Ковальнової, яка ввела це поняття до моделі формування іміджу суб'єкту освітнього закладу і виділила в ній з основні частини: теоретичну, мотиваційну та самопрезентативну. Теоретична частина передбачає усвідомлення змісту та значущості іміджу; інформованість про важливі особистісні детермінанти іміджу; обізнаність про формування іміджу. Останнє містить знання про етапи формування іміджу, стратегію, умови та технології його підтримки. Мотиваційна частина характеризується наявністю домагань особистості, її прагненням до професійного самовдосконалення та самоствердження. До специфічних мотиваційних особливостей дослідниця відносить мотивацію готовності до педагогічної діяльності зі створення іміджу. Самопрезентативна частина моделі спирається на наявність професійної компетентності; володіння комунікативними засобами впливу; володіння емоційно-експресивними засобами впливу; наявність інтелектуально-евристичних пізнавальних здібностей та особливостей особистості [135]. На наш погляд, самопрезентативна частина структури іміджу дещо неповна через недостатнє урахування інших видів компетентності вчителя.

Результати аналізу визначень професійного іміджу різних фахівців дають змогу зробити певні висновки:

- професійний імідж – це стереотипний образ фахівця у масовій свідомості;
- професійний імідж складається із багатьох компонентів, що об'єднуються в групи: елементи зовнішнього вигляду, особистісні якості, соціальні характеристики, професійна компетентність;
- професійний імідж характеризується цілісністю;
- професійний імідж характеризується керованістю, тобто формується цілеспрямовано з орієнтацією на реципієнта;
- формування професійного іміджу вчителя відбувається поетапно впродовж тривалого часу.

Учитель має бути непересічною, яскравою особистістю, яка демонструє щире зацікавлення в усьому, чим займається, перш за все, у своєму предметі, що, у свою чергу, викликає мотивацію у дітей до навчання та

пізнання. В основі позитивного іміджу вчителя лежить самореалізація його як особистості та як фахівця. Тільки за умови задоволення потреби в самореалізації людина відчуває себе самодостатньою особистістю, що робить її більш впевненою в собі і у своїх діях, і, як наслідок, – впливовішою на свідомість оточуючих людей.

Частиною іміджу вчителя трудового навчання та технологій є наявність психологічних компонентів – ціннісного ставлення особистості до обраної професії, емоційного залучення до неї, рівня професійних домагань, позитивної Я-концепції вчителя, яка відображає всі особливості свідомості, психіки, розвиток особистісних якостей, рис характеру, інтелектуальних якостей, розкриття творчого потенціалу особистості, моральне вдосконалення і постійне прагнення самовдосконалення.

Складові професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій

Розглянемо більш детально ті поняття, що є ключовими для розуміння сутності професійного іміджу. З поняттям іміджу нерозривно пов'язане поняття «Я-концепція» людини. Становлення «Я-концепції» відбувається в прямій залежності від потреб особистості та її системи цінностей, які усвою чергу визначають поведінку людини. Сформованість системи цінностей надає людині впевненості в собі, оскільки вона готова брати на себе відповідальність за свої вчинки, чітко визначає свої життєві та професійні пріоритети, здатна самостійно зробити вибір та прийняти рішення.

Проблемі вивчення «Я-концепції» було приділено чимало уваги в роботах вітчизняних і зарубіжних психологів: К. А. Абульханової, Б. Г. Ананьєва, Р. Бернса, О. О. Бодальова, І. С. Кона, К. Левіна, А. Маслоу, К. Роджерса, С. Л. Рубінштейна, Д. Б. Ельконіна та ін.

Першим із психологів проблематику «Я-концепції» почав розробляти Уільям Джемс. Він розглядав у поняття «Я-концепції» у двох аспектах: «Я-усвідомлююче» (досвід) та «Я - як об'єкт» (зміст цього досвіду). За У. Джемсом, Я-концепція формується як результат індивідуального самопізнання, що не залежить від соціальної взаємодії [71].

Згідно з позицією К. Роджерса, «Я-концепція» – це система самосприйнять. Саме «Я-концепція» є як найважливішою детермінантою зворотніх реакцій на оточення індивіда. Це не просто результат накопичення

досвіду, умовних реакцій та уявлень, що нав'язані іншими, а це певна система, зміна одного з елементів якої може повністю змінити природу цілого. Отже, К. Рождерс під «Я-концепцією» розумів сприйняття людиною самої себе та одночасно певний механізм, який інтегрує поведінку людини [75].

Як зазначають психологи, позитивна Я-концепція визначається трьома факторами: твердою переконаністю в тому, що ви імпонуєте іншим людям, упевненістю в здатності до того чи іншого виду діяльності і почуттям власної значущості [69].

У рамках гуманістичного напрямку західної психології найбільш близькою до нашої наукової позиції вважаємо розроблену Р. Бернсом трійсту модель «Я-концепції». Він визначив «Я-концепцію» як сукупність усіх уявлень індивіда про себе, сполучену з їхньою оцінкою. Описову складову «Я-концепції» часто називають образом «Я» або картиною «Я». Складову, пов'язану зі ставленням до себе або до окремих своїх якостей, називають самооцінкою чи прийняттям себе. «Я-концепція», по суті, визначає не просто те, що собою являє індивід, а й те, що він про себе думає, як дивиться на своє діяльнісне начало і можливості розвитку в майбутньому [30, с. 30]. Люди докладують великих зусиль для того, щоб з найбільшим успіхом «вписатися» в структуру суспільства. Людина засвоює оцінний зміст різноманітних характеристик, присутніх в його «Я-концепції». При цьому засвоєння нових оцінок може змінювати і значення засвоєних раніше.

Для зручності теоретичного аналізу Р. Бернс структурував «Я-концепцію» та розділив її на когнітивну, афективну і поведінкову складові. Він розглядав «Я-концепцію» як сукупність установок, спрямованих на самого себе, що було ним конкретизовано:

- образ «Я» – уявлення індивіда про самого себе;
- самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, яка може бути різної інтенсивності, оскільки конкретні риси образу «Я» можуть викликати більш-менш сильні емоції, пов'язані з їх прийняттям або осудом;
- потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані образом «Я» і самооцінкою [30, с. 32].

Не викликає сумнівів твердження Р. Бернса, що позитивну «Я-концепцію» можна прирівняти до позитивного ставлення до себе,

самоповаги, прийняття себе, відчуття власної цінності; синонімами негативної «Я-концепції» стають у цьому випадку негативне ставлення до себе, неприйняття себе, відчуття своєї неповноцінності.

На думку А. А. Калюжного, Я-концепція – це комплекс форм поведінки – система організованих дій людини по відношенню до самої себе; це значення, які формуються в процесі участі в спільних діях. Свідома поведінка є не стільки проявом того, якою є людина насправді, скільки результатом уявлень людини про себе саму, сформованих на основі послідовного поводження з нею оточуючих.

Багато відмінних рис людської поведінки обумовлені тим, що люди діють в символічному оточенні і намагаються бути такими, якими, за їх уявленням, вони повинні бути. Людська поведінка складається з ряду пристосувань до життєвих умов, але кожна людина повинна має до угоди з самою собою так само, як і з іншими характеристиками свого світу. Зрозуміти, що роблять люди, ми зможемо тільки тоді, коли дізнаємося, що означає для себе самого кожна людина. З урахуванням описаних уявлень про «Я-концепції» можна визначити зміст іміджу, виходячи зі взаємин «Я-концепції», котра виражає те, яким бачить себе індивід, з його ідеальним «Я» і його образом, сформованим у інших [117].

Психолог Ж. О. Максименко у своєму дисертаційному дослідженні дійшла висновку, що ступінь позитивності «Я-концепції» підвищується під впливом сприятливих суджень з боку зовнішнього оточення, а під впливом несприятливих «Я-концепція» стає негативною. Це відбувається за допомогою процесу інтеріоризації: оцінки індивіда, що даються йому «зовні», стають його власними. У цьому зв'язку «Я-концепція» соціально успішної особистості характеризується як позитивна. Люди з позитивною «Я-концепцією», упевнені у власній значущості і цінності, очікують такого ж ставлення з боку інших людей. Це, у свою чергу, зумовлює позитивну спрямованість взаємин з оточуючими [188].

Значення «Я-концепції» у формуванні професійного іміджу важко переоцінити. Як зазначають російські дослідники І. М. Бєлова, Ю. А. Парфьонов, Д. В. Сологуб, Е. А. Нехвядович, формуючись у діяльності, «Я-концепція» саме в ній і проявляється. На наше переконання, пояснення вченими механізму формування та розвитку «Я-концепції» є вкрай важливим для розуміння того, яким чином можна впливати на формування

професійного іміджу майбутніх учителів. І. М. Белова підкреслює, що поведінка і діяльність людини завжди особистісно забарвлені, тому залежать від її психологічних особливостей, ієрархії мотивів і «Я-концепції». Результати поведінки і діяльності містять у собі інформацію про суб'єкт, яка може суперечити вже існуючим системам знань про себе, самооцінки людини. Конфлікти, що виникають при цьому, спрямовують активність суб'єкта на самого себе з метою відтворення несуперечливої «Я-концепції». У людини з'являється вибір: або перетворити інформацію, що надходить, або перетворити себе. У першому випадку активізуються механізми психологічних захистів, що дають змогу уникнути інформації, що суперечить наявній «Я-концепції», яка, в свою чергу, залишаючись незмінною, продовжує реалізовуватися в поведінці, діяльності та спілкуванні людини, приводячи її знову і знову до неуспіху. В іншому випадку зворотний зв'язок стає стимулом для запуску процесів самопізнання, самооцінювання і самоставлення, що в кінцевому підсумку сприяє саморозвитку, самокорекції і самовдосконаленню. При цьому уточнюється і стає більш диференційованою система «Я-образ» людини, змінюється її ставлення до себе, тобто перетворюється «Я-концепція» в цілому, відповідно до якої людина вже по-іншому проявляє себе в поведінці і діяльності [29, с. 626 – 627].

«Ідеальне Я», за переконанням О. Б. Перелигіної, складається з уявлень, що відображають таємні сподівання та прагнення індивіда. Ці уявлення можуть бути відірвані від реальності. Великі розбіжності між «реальним Я» та «ідеальним Я» нерідко ведуть до депресії, обумовленої недосяжністю ідеалу [235].

За словами В. М. Шепелева, високий ступінь співпадіння «реального Я» з ідеальним в структурі «Я-концепції» вважається важливим показником психічного здоров'я. Співвідношення між цими поняттями покладено в основу самооцінки: хто досягає в реальності характеристик, що визначають його ідеальний «образ Я», той повинен мати високу самооцінку. Якщо ж людина відчуває розрив між цими характеристиками та реальністю своїх досягнень, її самооцінка вірогідно буде низькою [309].

Співвідношення між «Я-концепцією», «ідеальним Я» та образом «Я» в інших наочно продемонструвала О. Б. Перелигіна (рис. 1), зазначивши, що «Я-концепція» виражає те, яким бачить себе індивід, «ідеальне Я» – те, яким би він хотів себе бачити, а його образ в інших – те, яким бачать його люди, з

якими він вступає в соціальну взаємодію.

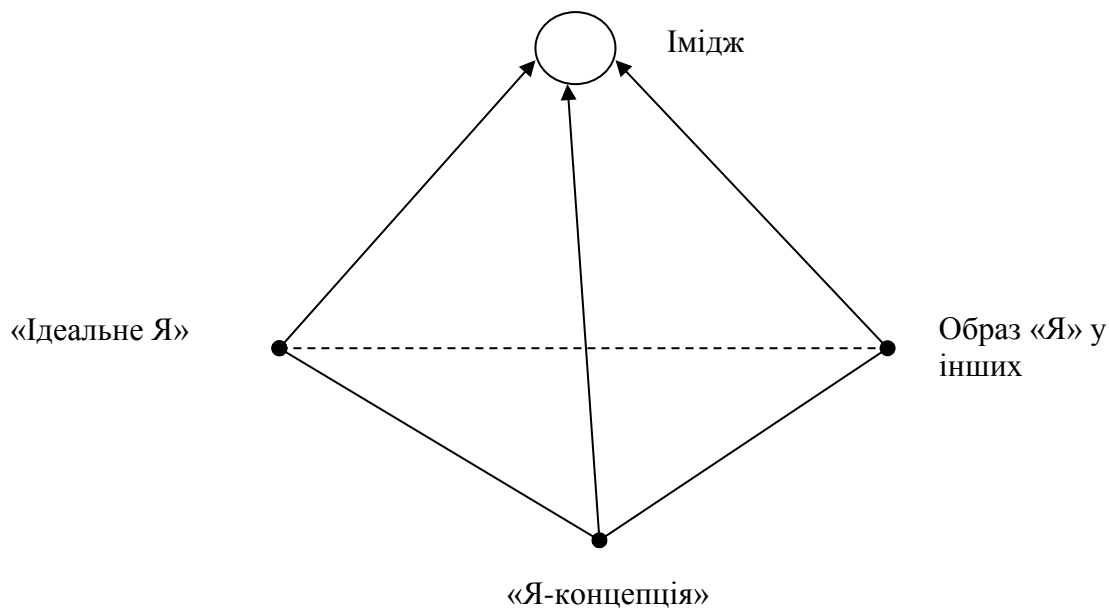

Рис. 1. Співпадіння іміджу, «Я-концепції», «ідеального Я» та образу «Я» в інших (за О. Б. Перелигіною)

Таке співпадіння, як твердить О. Б. Перелигіна, може мати місце в ідеальному випадку, але воно не є обов'язковим. Усвідомлення суб'єктом розбіжностей між цими символічними структурами стає джерелом та причиною активності, що виражається в діяльності зі створення іміджу. Створення іміджу супроводжується певним наближенням «ідеального Я», «Я-концепції» та «образу Я» [235, с. 56].

А. В. Петровський вважає, що «Я-концепція» є цілісним, хоча і не позбавленим внутрішніх протиріч, образом власного «Я», що постає як настанова по відношенню до себе і містить компоненти: 1) когнітивний – образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значущості тощо (самосвідомість); 2) емоційний – самоповага, самолюбство, самоприниження тощо; 3) оціно-вольовий – прагнення підвищити самооцінку, завоювати повагу тощо. «Я-концепція» – передумова і наслідок соціальної взаємодії, і тому визначається соціальним досвідом. Її складові - «реальне Я» (уявлення про себе в теперішньому часі), «ідеальне Я» (є, яким суб'єкт, на його думку, мав би стати, орієнтуючись на моральні норми), «динамічне Я» (те, яким суб'єкт має намір стати), «фантастичне Я» (те, яким суб'єкт бажав би стати, навіть якщо б це свідомо виявилось неможливим) та ін. [218].

Психологи одностайні в розумінні «Я-концепції» як динамічного психологічного утворення; її розвиток і зміни обумовлені внутрішніми і

зовнішніми чинниками; причому соціальне середовище справляє надзвичайно сильний вплив на її формування.

Аналіз складових професійного іміджу майбутнього вчителя дає змогу зробити висновок про шляхи його формування. Ми переконані, що процес формування професійного іміджу педагога носить поетапний характер, який починається з розуміння об'єктивного змісту власної «Я-концепції» в її співвідношенні з «ідеальним Я» і образом «Я» в інших, виявлення суперечностей у змісті цих утворень, усвідомлення шляхів їх розв'язання. Наступним етапом такого процесу є екстеріорізація внутрішніх якостей та властивостей («Я-концепція», цінності, установки, знання) та гармонізація створеного іміджу в руслі взаємодії вчителя та реципієнтів його іміджу.

Самооцінка особистості, яка є складовою Я-концепції, є одним з найважливіших факторів, що визначають поведінку особистості. Люди із завищеною самооцінкою гіпертрофовано оцінюють свої достоїнства, ставлять перед собою більш високі цілі, ніж ті, які вони можуть реально досягти, у них високий рівень домагань, що не відповідає їх реальним можливостям. Здорові якості особистості: гідність, гордість, самолюбство – можуть змінитися та перерости в зарозумілість, марнославство, егоцентризм. Неадекватна самооцінка своїх можливостей і завищений рівень домагань обумовлюють надмірну самовпевненість. Самовпевнені люди не схильні до самоаналізу, що разом з некритичністю мислення, недисциплінованістю, відсутністю необхідного самоконтролю веде до прийняття помилкових рішень і здійснення ризикових вчинків. Відсутність або недостатня потреба у самовдосконаленні ускладнює включення їх в процес самовиховання.

Люди із заниженою самооцінкою як правило ставлять перед собою більш низькі цілі, ніж ті, яких можуть досягти, перебільшуючи значення невдач. При заниженій самооцінці людина характеризується іншою крайністю, протилежної самовпевненості, – надмірною невпевненістю в собі. Невпевненість, що об'єктивно необґрунтована, є стійкою якістю особистості і веде до формування у людини таких рис, як смиренність, пасивність, «комплекс неповноцінності». Це відбивається і на зовнішньому вигляді людини: голова втягнута в плечі, хода нерішуча, вигляд похмурий, посмішка відсутня. Оточуючі іноді приймають таку людину як сердиту, злу, неконтактну, наслідком чого стає ізоляція та самотність.

Найбільш сприятливою є адекватна самооцінка, що припускає рівне

визнання людиною як своїх достоїнств, так і недоліків. В основі адекватної самооцінки, що виражається через позитивну властивість особистості – впевненість, лежать необхідний досвід і відповідні знання. Впевненість у собі дозволяє людині регулювати рівень домагань і правильно оцінювати власні можливості стосовно різних життєвих ситуацій. Впевнену людину відрізняють рішучість, твердість, вміння знаходити і приймати логічні рішення, послідовно їх реалізовувати. Впевнена людина критично ставиться до допущених помилок, аналізуючи їх причини, з тим, щоб не повторити їх знову. Отже, розуміння та прагнення розвивати у себе адекватну самооцінку на основі самопізнання є важливими для формування позитивного професійного іміджу, оскільки, пізнавши і оцінивши себе, людина може більш свідомо, а не стихійно керувати своєю поведінкою і займатися самовихованням [151].

Таким чином, більшість дослідників в якості структурних елементів або складових іміджу виділяють:

- природні якості (емпатійність, красномовство, вміння подобатися людям, рефлексивність);
- характеристики особистості як наслідок її освіти та виховання (психічне, фізичне здоров'я, володіння набором людинознавчих технологій);
- характеристики особистості, обумовлені її професійним і життєвим досвідом);
- візуальний образ.

І. Д. Бех наголошує, що «виховний успіх або неуспіх педагога у взаємодії з дітьми багато в чому залежить від його особистісних якостей. Серед якостей, що ускладнюють взаємодію з учнями, – запальність, прямолінійність, покvapливність, різкість, загострене самолюбство, самовпевненість, впертість, відсутність почуття гумору, нерішучість, образливість, сухість, неорганізованість. Усі ці особистісні характеристики педагога не сприяють прихильності до нього вихованців, створюють поле взаємного непорозуміння» [32, с. 92].

Для визначення структури професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій необхідно взяти до уваги поняття «професійна компетентність учителя» як органічну його складову. Н. В. Кузьміна, досліджуючи компетентність як якість особистості, визначає

професійно-педагогічну компетентність як таку, що має п'ять елементів або видів компетентності, серед яких:

- спеціальна та професійна компетентність у галузі дисципліни, що викладається;
- методична компетентність у галузі засобів формування знань, умінь учнів;
- соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування;
- диференціально-психологічна компетентність у галузі мотивів, здібностей, сприйняття учнів;
- аутопсихологічна компетентність у галузі переваг та недоліків власної діяльності та особистості [167].

П. Є. Решетников вважає, що професійна компетентність викладача є синтезом і органічною єдністю концептуально-теоретичних, прикладних і конкретно-професійних знань, повнота яких зумовлює успішність професійної діяльності педагога [258]. В. Ю. Кричевський визначає основні ознаки професійної компетентності:

- наявність знань для успішної діяльності, розуміння значення цих знань для практики;
- набір операційних умінь;
- володіння алгоритмами виконання трудових завдань;
- здатність до творчого підходу до професійної діяльності [160, с.67].

Видами професійної компетентності В. Ю. Кричевський називає:

- функціональну, яка характеризується професійними знаннями та вміннями їх реалізовувати;
- інтелектуальну, яка виражається у здатності аналітично мислити і здійснити комплексний підхід до виконання своїх обов'язків;
- ситуативну, що дає змогу діяти відповідно до ситуації;
- соціальну – припускає наявність комунікативних та інтегральних здібностей [160].

Аналіз різних підходів до визначення компетентності дає змогу стверджувати, що професійна компетентність учителя є інтегративним утворенням, що передбачає теоретичні знання, практичні вміння, значущі особистісні якості та досвід діяльності, які зумовлюють готовність учителя

до виконання педагогічної діяльності й забезпечують її ефективність.

Специфіка роботи вчителя трудового навчання та технологій передбачає, існує певна сфера практичної діяльності, в якій він спеціалізується та має до неї поглиблений інтерес, а в ідеалі і певну кількість робіт, що підтверджують його майстерність. Такими сферами діяльності та інтересу вчителя можуть бути: різьблення, вишивання, гончарство, моделювання одягу, ліплення, художня обробка дерева, розпис, виготовлення виробів з глини, шкіри, соломи, лози, бісероплетіння та інші види декоративно-прикладного мистецтва. На наше переконання, наявність такого інтересу, знань та досвіду відповідної діяльності складають основу предметно-технологічної компетентності. Предметно-технологічна компетентність є одним з ключових елементів іміджу вчителя технологій, який відрізняє його від інших педагогічних працівників. Подібну компетентність може мати будь-який учитель, але саме в учителя трудового навчання та технологій вона пов'язана з його професійною діяльністю та може стати невід'ємним елементом його професійного іміджу.

Професійна компетентність учителя нерозривно пов'язана з культурою мовлення. В. Г. Пасинок, визначаючи якісні ознаки культури мовлення, враховує як суто мовні особливості (міра оволодіння діючими нормами), так і позамовні (знання законів мислення, досвід мовця, його психічний стан, спрямованість і мету мовлення тощо). На цій основі вчена називає ознаки культури мовлення: правильність, точність, логічність, чистота, доречність, ясність, виразність, варіативність, адекватність меті, емоційність. За її висновками, розвинені мовленнєві уміння виступають показником педагогічної культури і педагогічної майстерності, а формування професійно значущих мовленнєвих умінь – це закономірний органічний процес професійної підготовки особистості вчителя [337].

Наразі у науковій літературі все частіше вживається поняття «іміджева компетентність». О. Ю. Сисоєва під іміджевою компетентністю викладача розуміє сукупність та взаємопроникнення когнітивного, мотиваційного, рефлексивного та поведінкового компонентів, ступінь сформованості яких відображає здатність та готовність управляти своїм іміджем у різноманітних ситуаціях педагогічної взаємодії. У когнітивному компоненті дослідниця найбільш значущими називає знання теоретичного та методичного характеру про закономірності функціонування іміджу, техніку створення позитивного

іміджу, способи зміцнення позитивної «Я-концепції», сутність та специфіку професійного іміджу, значення невербальних засобів педагогічного спілкування, принципи організації гардеробу, методи роботи з різними аудиторіями, бар'єри педагогічної комунікації тощо. Мотиваційний компонент передбачає мотивацію на оволодіння техніками іміджування, настанову на розвиток своєї іміджевої компетентності. Рефлексивний компонент являє собою здатність до аналізу, осмислення власного професійного іміджу, уміння виділити власні сильні та слабкі сторони, поглянути на себе очима реципієнтів іміджу. Поведінковий компонент складається з набору іміджевих умінь, як-от: створити атмосферу психологічного комфорту, підтримувати увагу, здійснювати продуктивний зворотній зв'язок, знімати емоційну напругу тощо. [284].

В. Г. Купцова, досліджуючи імідж майбутнього вчителя фізичної культури, під іміджевою компетентністю розуміє інтегративну якість особистості, що має складну системну організацію і постає як сукупність, взаємодія і взаємопроникнення мотиваційного, когнітивного та діяльнісного компонентів, ступінь сформованості яких відображає готовність і здатність майбутнього педагога фізичної культури ефективно здійснювати іміджмейкінг, удосконалювати свій досвід у цій діяльності і розширювати його межі [169, с. 9]. На думку дослідниці, мотиваційний компонент, виконуючи стимулювальну функцію, фіксує інтерес майбутнього педагога фізичної культури до іміджмейкінгу, його мотивацію на оволодіння імідж-технологіями, методами і прийомами, а також установку на розвиток своєї іміджевої компетентності. Когнітивний компонент, виконуючи інформаційну та орієнтаційну функції, містить у собі іміджелогічні знання теоретичного й методичного характеру, ступінь сформованості яких забезпечує розуміння майбутнім педагогом закономірностей і принципів формування свого позитивного іміджу та позитивного іміджу об'єктів, що входять до сфери його професійної діяльності, логіки здійснення іміджмейкінгу, оцінки його результатів та рівня своєї іміджевої компетентності. Діяльнісний компонент, що виконує трансляційну, регулятивну і креативну функції, об'єднує в собі особистісні якості (комунікативна привабливість, лідерська поведінка, моральність, воля, емоційна стійкість, емпатія, інтелект, авторитет, креативність), які проявляються в діагностичних, проектувальних, організаційних, комунікативних та рефлексивних уміннях, відображаючи

характер здійснення майбутнім педагогом іміджмейкінгу [169].

У розрізі досліджуваної проблеми нам є близькою точка зору О. І. Мармази, згідно з якою іміджева компетентність особистості складається зі знань та розуміння сутності іміджоформувальних процесів, володіння універсальними базовими технологіями, техніками, засобами, навичками досягнення внутрішнього стану та зовнішньої виразності суб'єкта діяльності. Це здатність спонтанно та творчо діяти; створювати залежно від середовища, його динаміки та власних потреб свідомі образи, моделі себе та майбутніх результатів діяльності; здатність переводити свої прагнення в систему цілей та відповідний образ [192].

На наше переконання, до іміджевої компетентності потрібно віднести: теоретичні знання про сутність професійного іміджу, його функції, види, структуру, закономірності та засоби формування тощо; прагнення та готовність студента створювати власний професійний імідж; володіння методами самопізнання, самопостереження, самоаналізу, самоосвіти, самовиховання тощо; застосування отриманих знань на практиці, досвід діяльності зі створення власного професійного іміджу.

У структурі професійного іміджу більшість дослідників виділяє особистісні і діяльнісні елементи. До особистісних елементів іміджу належать:

– перша група якостей – природні якості (комунікабельність, емпатичність, рефлексивність, красномовність), що постійно вдосконалюються;

– друга група якостей – характеристики особистості як наслідок її освіти і виховання. До них належать моральні цінності, психічне здоров'я, володіння набором людинознавчих технологій (міжособистісне спілкування, способи розв'язання конфліктів тощо);

– до третьої групи відносять те, що пов'язані з життєвим і професійним досвідом особистості.

Експертна оцінка суттєвих ознак іміджу вчителя, зроблена досвідченими педагогами й психологами, представлена в дисертаційній роботі О. О. Ковальнової, засвідчила важливу роль таких іміджевих ознак: популярність, респектабельність, частота згадування в ЗМІ, уміння оперувати фактами, володіння ораторським мистецтвом, наявність почуття

гумору, емоційність, правдивість, правильний спосіб життя, прихильність до спорту, сімейність, сексуальність, приємний тембр голосу, уміння сперечатися, уміння уникати конфліктів, хазяйновитість, відповідність обіцянок і вчинків, цілеспрямованість, рішучість, сила волі, працьовитість, інтелектуальний потенціал, професійний досвід, зовнішній вигляд, відкритість у спілкуванні, оптимізм, матеріальне благополуччя, уміння взаємодіяти з органами влади, інтуїція в ухваленні рішень, уміння добирати кадри та керувати ними. Як видно із зазначеного переліку, усі ці ознаки досить різнопланові [136].

Аналіз сутності професійного іміджу фахівця дає змогу зробити висновок, що в ньому є декілька сторін: 1) ідеальний імідж, який сам носій іміджу хоче мати, 2) ідеальний імідж, який відповідає очікуванням реципієнта, 3) реальний імідж, який сприймає реципієнт.

Специфіка іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій полягає в тому, що його реципієнтами будуть різні групи: школярі, їхні батьки, колеги, адміністрація школи, а також пересічні громадяни, що виявили бажання провести час дозвілля на «платформах ініціатив» для розкриття своїх творчих можливостей. Уявлення про вчителя у цих груп реципієнтів іміджу є різними. Так, дослідження вимог до іміджевої поведінки вчителя А. О. Кононенко показало, що думки дітей та їхніх батьків багато в чому не збігаються щодо привабливих та непривабливих рис учителя. Ставлення учнів початкових класів до навчання та вчителя більш пронизано емоціями, а в батьків – орієнтовано на кінцевий результат. Батьки ж дітей підліткового віку послаблюють свою увагу до навчальних справ своєї дитини та стають більш байдужими до особистісного образу педагога. Старшокласники у своїх оцінках наближаються до батьків. Більш значущими для учнів старших класів стають ті ж якості, що і для батьків – освіченість, справедливість, тактовність і почуття гумору. Неприйнятними для старшокласників стають такі риси, як несправедливість, здатність принижувати, небажання зрозуміти. Таким чином, у процесі дорослішання учні починають надавати більшого значення тим якостям педагога, що мають відношення: а) до їхньої професійної компетентності як джерела інформації, б) до їхніх морально-етичних якостей, пов'язаних із урахуванням зростаючого почуття власної гідності учня, в) з їхньою комунікативністю [147].

Отже, ключовими елементами іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, на нашу думку, є такі складові: предметно-технологічна компетентність, Я-концепція, особистісні якості, професійна компетентність та габітарний імідж.

Функції професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій

З метою визначення функцій іміджу учителя трудового навчання та технологій проаналізуємо цю проблему в теорії. Психологи називають різні функції іміджу педагога. Так, А. К. Минбаєва та А. Жаманкулова виділяють наступні функції педагогічного іміджу, які, на нашу думку, не відображають повністю специфіку іміджу:

- соціально-інформаційна функція – інформування суспільства, педагогічної громадськості про особистісті педагога;

- виховна функція – педагог, маючи позитивний імідж, сприяє вихованню школяра, студента, дорослого;

- професійна функція – позитивний педагогічний імідж сприяє розвитку професії та вдосконаленню професійної підготовки кадрів, створенню позитивного образу професії в суспільстві. Робота зі створення педагогічного іміджу розширює горизонти професії, просуває до нових досягнень, розширює професійну культуру, змушує педагога удосконалювати і створювати нові знання, шукати нові сфери застосування професійних знань;

- мотиваційна функція – мотивує педагога до саморозвитку та самореалізації;

- розвивальна функція – безпосередньо сприяє розвитку та самореалізації особистості, розвитку самооцінки особистості, рефлексії; формуванню її нових компетентностей, підвищенню педагогічної майстерності педагога, отриманню нових досягнень і нагород [206, с. 66].

У дисертаційному дослідженні з психології А. О. Кононенко визначає наступні функції іміджу:

- функція психологічного захисту (використання іміджу дає можливість приховати недоліки, позбутися тривожності, оптимізувати свою поведінку з метою максимального впливу на інших;

- функція соціального тренінгу (імідж дає змогу скоригувати свою

поведінку та адаптувати її до соціальних комунікацій, що пов'язано з неминучістю та бажаністю виконання ролей у конкретних соціальних групах);

– функція соціально-символьного впізнавання або ідентифікації (імідж завжди містить символіку готовності людини не тільки до комунікації, але й до обміну соціальними та духовно-моральними цінностями);

– ілюзорно-компенсаторна функція (дисбаланс різних підсистем провокує стреси, і один із методів боротьби з ними – створення ілюзій);

– функція збереження, корекції та кодування соціальної поведінки в умовах певних групових норм, імперативів моралі, ритуалів та символів [147].

О. М. Ковтунова називає декілька функцій іміджу фахівця, які виділяють більшість дослідників: 1) когнітивна, 2) презентаційна, 3) актуалізуюча, 4) мотиваційна. Дослідниця доповнює їх наступними: 5) стабілізаційна, спрямована на зміцнення конкретного суспільства як системи із заданими на певному етапі розвитку параметрами у відповідь на нестабільні соціальні стани; 6) об'єднувальна, що сприяє міжособистісній і міжгруповій взаємодії і спілкуванню; 7) збережувальна, що сприяє гармонізації колективних взаємодій, і, в кінцевому підсумку, взаємодії соціумів; 8) комунікативна, яка сприяє розвитку навичок самоаналізу та самопрезентації на колективному та індивідуальному рівнях; 9) рефлексивна, що орієнтує особистість, групу (професійне співтовариство) і соціум в цілому на адекватну взаємодію (співробітництво) в ході соціально педагогічної діяльності; 10) духовно-моральна, така, що орієнтує суб'єктів формування іміджу на духовний, морально-етичний розвиток; 11) оцінна [138, с. 132].

У руслі нашого дослідження нам видається більш повною та актуальною точка зору В. М. Шепеля, який виділяє дві групи функцій іміджу: ціннісні та технологічні. До ціннісних функцій належать:

1. Особистісно підвищувальна. За допомогою ефективного іміджу навколо особистості створюється ореол привабливості, вона стає соціально затребуваною, розкутою в прояві своїх кращих якостей.

2. Комфортізації міжособистісних відносин. Чарівність людей об'єктивно привносить у спілкування більше симпатії і доброзичливості, терпимості і такту.

3. Психотерапевтична. Особистість завдяки усвідомленню своєї унікальності і підвищенню комунікабельності набуває стійкого позитивного настрою та впевненості у собі.

До технологічних функцій, за В. М. Шепелем, відносяться:

1. Міжособистісна адаптація. Завдяки правильно обраному іміджу можна швидко увійти в конкретне соціальне середовище, привернути до себе увагу, встановити доброзичливі стосунки.

2. Упровадження кращих особистісно-ділових якостей. Сприятливий імідж дає можливість представити найбільш привабливі якості людини, дозволяючи людям, з якими носій іміджу спілкується, пізнавати саме ці риси, що викликають симпатію чи добре ставлення.

3. Подалання негативних особистісних характеристик. За допомогою макіяжу, гармонійно підібраних одягу, аксесуарів, зачіски тощо можна відвернути людей від тих недоліків, які має людина.

4. Організація уваги. Привабливий імідж мимоволі привертає до себе людей, а тому їх психологічно легше налаштувати на те, що говорить або демонструє чоловік.

5. Подолання вікових бар'єрів. Вдалих вибір моделей поведінки і виконання різних соціальних ролей дає можливість комфортно себе почувати в спілкуванні з людьми різного соціального та професійного статусу, незалежно від свого віку [309].

Проаналізувавши наукові дослідження вчених щодо функцій професійного іміджу майбутніх вчителів, визначимо функції професійного іміджу вчителів трудового навчання та технологій:

- виховну функцію – учитель має сильніший вплив на учня, якщо у свідомості учня цей учитель має позитивний професійний імідж,
- функцію сприяння самореалізації вчителя,
- функцію встановлення гармонійних стосунків із учнями, їхніми батьками, колегами,
- профорієнтаційну функцію – вибір професії школярами часто зумовлений наявністю в його житті дорослого, який був для нього авторитетом та взірцем у дитинстві.

Результати психологічного дослідження О. О. Ковальнової дали їй змогу сформулювати певні відмінності іміджу в педагогічній діяльності:

- діяльність учителя достатньо регламентована та обмежена вимогами до навчального процесу, на відміну від інших видів діяльності, де імідж може носити ситуативний або спонтанно-періодичний характер;
- формування іміджу покладено на його носія (вчителя);
- рівень конкуренції значно вищий, ніж в інших видах людської діяльності;
- впровадження власного іміджу ведеться в умовах шаблонності та стереотипності його сприйняття;
- недостатня матеріальна забезпеченість вчителя;
- мотив до самовдосконалення недостатній, виходячи з незмінності матеріального забезпечення, як при наявності позитивного іміджу, так і без нього [136, с. 41].

Структура професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій

Професійний імідж учителя трудового навчання і технології – це явище інтегральне та цілісне. Крім того, кожен з елементів структури іміджу є також багатоаспектним, складеним із ряду компонентів та представляє собою певну цілісність.

Аналіз структури професійного іміджу викликає питання про більшу або меншу важливість або значущість тих чи інших компонентів. Виділити більш необхідні елементи неможливо, оскільки професійний імідж – це цілісне явище, де відсутність будь-яких компонентів структури може призвести до руйнування цілісного образу. Але можна назвати ті елементи, що допомагають створити позитивний імідж за менш короткий термін та більш ефективно. Якщо йдеться про вчителя технології, який працює з учнями середньої та старшої школи, – це, на нашу думку, перше враження про вчителя, щирість учителя і його ентузіазм та зацікавленість своєю професією.

Розглянемо кожен з цих компонентів детальніше.

Перше враження виникає на основі сприйняття зовнішнього вигляду, техніки мовлення, візуального контакту. Перше враження може бути неточним; ця точність залежить як від особистісних характеристик реципієнту іміджу, так і від особливостей оцінюваної за першим враженням

людини.

Дослідження показують, що думка про педагога починає складатися в перші хвилини його знайомства з групою, класом, і від нього потім буде залежати засвоєння предмета, бажання вивчати предмет, вступати в контакт з викладачем [52]. На першому ж занятті у школярів складається враження про характер відносин вчителя з учнями, про його вимогливість, увагу і справедливість в оцінці поведінки дітей, почуття гумору.

Американський соціолог та психолог Ервінг Гоффман, писав, що коли людина вперше зустрічається з групою інших людей, вони, як правило, прагнуть отримати про неї наступну інформацію: про її соціальний та економічний статус, її «Я-концепцію», її ставлення до них, її компетентність, її надійність тощо. Існують суто практичні причини, що спонукають реципієнтів іміджу шукати цю інформацію: вона допомагає зорієнтуватися у ситуації, даючи змогу знати наперед, чого носій іміджу очікує від них, та чого можна очікувати від нього. Володіючи такою інформацією, реципієнти іміджу будуть знати, як краще себе поводити з носієм іміджу, щоб отримати бажану реакцію від нього [330].

Слушною нам здається порада Л. Г. Кайдалової: формуючи імідж, необхідно впливати, перш за все, на підсвідомість людей, ніж на їх свідомість. Думка, що виникла у людини під впливом підсвідомої інформації, розцінюється нею як власна, тому що джерело її виникнення не очевидне. Люди зазвичай собі довіряють більше, ніж іншим, то і підсвідомому враженню вони будуть довіряти більше, ніж свідомому [114]. Зважаючи на цей механізм людського сприйняття, важливість першого враження складно переоцінити.

Позитивне перше враження робить наступні етапи спілкування з людьми значно простішими. Подолати ж негативне перше враження може бути дуже складно, до цього доводиться докласти багато зусиль. Безперечно, щоб дійсно розкрити і зрозуміти особистість, треба побачити людину в усіх її головних зв'язках з дійсністю, тобто у праці, пізнанні та спілкуванні. Оскільки перше знайомство вчителя технологій з дітьми припадає на середній шкільний вік, який може бути складним, перше враження може відігравати вирішальну роль у встановленні довірчих відносин між учителем та школярами.

Створити позитивне перше враження допоможе ретельно підібраний

костюм, охайна зачіска, гарна постава, впевнена хода, продумана поза. Зовнішній вигляд учителя має бути бездоганним, де всього має бути «в міру». Потрібно уникати будь-яких надмірностей у зовнішньому вигляді. Педагог усім своїм зовнішнім виглядом повинен привертати до себе учнів і дорослих. Діти мають засвоїти від учителя правило: красиво виглядати – значить проявляти повагу до оточуючих людей. Привітання та перші фрази співбесіди з учнями мають теж бути ретельно підібраними та продуманими, щоб налаштувати дітей до себе та представити себе у вигідному світлі.

Встановлення довірливих стосунків з учнями, щирість – це така якість людини, яку діти відчують інтуїтивно. Її відсутність може звести нанівець усі зусилля з формування позитивного іміджу. Щирість неможливо забезпечити ніякими технологічними засобами, вона буде відчуватися лише тоді, коли створений професійний імідж представляє внутрішній світ особистості та відповідає її природі. Важливо, щоб імідж не розходився з настановами, цінностями вчителя, відповідав його характеру і поглядам. Як справедливо зауважує Д. Джеймс, імідж повинен працювати на нас, а не проти: «Він повинен правдиво відтворювати наші кращі якості та бути простим, щирим, а не фальшивим і добре відрепетируваним...» [86, с. 9].

Щодо ентузіазму та зацікавленості вчителем своєю професією, то беззаперечним фактом є те, що тільки зацікавлений педагог може викликати у дітей щирий інтерес до свого предмету. Ентузіазм іноді порівнюють із захворюванням: він заражає оточуючих. Коли учитель із задоволенням та з любов'ю ставиться до своєї роботи, до кожного виду навчальної діяльності, яким він займається зі школярами, таке ставлення перейде і до дітей.

Проаналізувавши значну кількість наукових поглядів на структуру професійного іміджу, ми вважаємо доцільною розробку такої його структури, яка б була найбільш функціональною та зручною у користуванні з точки зору практичної діяльності з формування професійного іміджу майбутнього вчителя технології в педагогічному університеті.

На нашу думку, **професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій** складається із декількох взаємопов'язаних компонентів, серед яких:

- 1) габітарний імідж,
- 2) предметно-технологічна компетентність,
- 3) Я-концепція,

- 4) професійна спрямованість,
- 5) мовленнєва та комунікативна поведінка,
- 6) іміджева компетентність,
- 7) творчий потенціал.

Вважаємо необхідним наголосити, що професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій являє собою цілісну систему, яка характеризується стійкими зв'язками, що існують між компонентами, і може розглядатися як програма самовдосконалення особистості в процесі професійної діяльності.

Вимоги до компонентів професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій

Виділені компоненти, в свою чергу, є багатоаспектними утвореннями, які поділяються на декілька складових. Розглянемо їх детальніше.

Габітарний компонент іміджу в сучасній науці трактується неоднозначно. Поняття «габітус» (від лат. habitus – зовнішність) широко використовується у медицині, психології, соціології тощо. У медицині та психодіагностиці габітус має діагностичне значення. У психологічних та соціологічних дослідженнях габітус може розумітися як більш широке поняття, що означає суму зовнішніх даних людини, які складаються з виразу обличчя, статури, пози, постави, охайності, костюму, аксесуарів та інших ознак зовнішнього вигляду. Ми поділяємо точку зору І. Ф. Симонової, яка, спираючись на сучасну філософську традицію, де габітус означає не тільки конституцію, а і все, «що залежить від тіла», розуміє габітус як певні тілесні й поведінкові навички, сформовані в процесі соціалізації, і невіддільні від тілесності людини, у тому числі від зовнішності, одягу, зачіски, аксесуарів, а також пози, рухів, жестів, ходи, міміки, погляди. У цьому випадку габітарний компонент, як сфера тілесного, містить тілесні і поведінкові навички, сформовані в процесі соціального, культурного розвитку, і такі, що сприймаються в єдності [269].

Імідж реалізується в процесі самопрезентації, в першу чергу, через візуальний канал сприйняття інформації, тому зовнішність має величезне значення у формуванні іміджу вчителя, адже саме у візуальному образі відбувається і узагальнення найрізноманітнішої інформації. Крім того, вчитель працює з підлітками, для яких він має стати еталоном, зразком для

наслідування, але які одночасно можуть доволі критично оцінювати його зовнішній вигляд.

Формування іміджу вчителя для школярів як його реципієнтів починається з першого знайомства, при якому візуальна оцінка передує всім іншим. Тому зовнішність вчителя має бути бездоганною. Своїм зовнішнім виглядом учитель повинен налаштовувати до себе учнів та їхніх батьків. Майбутні вчителі технологій мають засвоїти правило: гарно виглядати – значить проявляти повагу до оточуючих людей. На наш погляд, ключовим критерієм правильності зовнішнього вигляду вчителя має бути відчуття міри, що дасть змогу розумно поєднати бажання виглядати сучасно із урахуванням тенденцій моди, свого віку, комплекції, специфіки професійної діяльності та ситуації.

Вимоги до габітарного компоненту професійного іміджу вчителя трудового навчання і технології:

- відповідність одягу ситуації (діловий стиль для теоретичних занять, батьківських зборів, виховних заходів, засідань педагогічної ради тощо, застосування спеціального одягу для проведення практичних занять, використання засобів захисту очей, рук тощо);

- культура зовнішнього вигляду (доглянутість, охайність, доречне використання аксесуарів, стриманість у застосуванні макіяжу, манікюру),

- охайність зачіски, відповідність її вимогам безпеки праці, використання захисних головних уборів;

- привабливість зовнішнього вигляду вчителя з точки зору школярів (відповідність віку, а також сучасним тенденціям стилю, елегантність, відчуття стилю);

- культура рухів – ходи, постави, жестів, міміки, пантоміміки.

Предметно-технологічна компетентність, на нашу думку, передбачає:

- володіння теоретичними знаннями у певній сфері практичної діяльності, яка є релевантною для предмету «Технології»,

- мотивацію до занять відповідною діяльністю, глибокий та стійкий інтерес до неї, прагнення залучити до неї учнів,

- наявність досвіду відповідної діяльності та її продуктів, у яких втілена майстерність учителя.

Майбутній вчитель повинен мати сформовану позитивну **Я-концепцію**, яка відповідає його майбутній професійній діяльності, про що йшлося вище.

Професійна спрямованість майбутнього вчителя трудового навчання та технологій передбачає: стійку мотивацію до педагогічної праці, інтерес до педагогічної професії, схильність до педагогічної діяльності, розуміння та прийняття своєї педагогічної місії.

Особливе значення має володіння навичками комунікативної та мовленнєвої поведінки, а також невербального спілкування. Невербальні сигнали, як правило, не контролюються свідомістю, а значить проявляють підсвідомі установки людини, і на цих даних ґрунтується ступінь довіри до педагога та інформації, яку він несе.

Вимоги до **мовленнєвої поведінки** майбутнього вчителя трудового навчання та технологій:

- грамотність,
- дотримання всіх мовних норм: вимови, наголосу, слововживання,
- використання мовних засобів, що підтримують увагу та інтерес, реалізують такі важливі комунікативні якості, як виразність і емоційність,
- дотримання соціально-етичних мовних норм,
- чітка дикція,
- приємний тембр голосу,
- застосування інтонаційних засобів комунікації, пауз, зміни темпу мовлення для зосередження уваги учнів на найважливіших моментах,
- логічне структурування висловлювання.

Вимоги до **комунікативної поведінки** майбутнього вчителя трудового навчання та технологій:

- демократичний стиль спілкування з учнями,
- гнучкість у спілкуванні,
- педагогічний такт,
- дотримання етичних норм міжособистісної взаємодії в педагогічному та дитячому колективі, у спілкуванні з батьками дітей,
- дотримання норм етикету та взаємовідносин у педагогічному та дитячому колективі,
- уміння співпрацювати.

Іміджева компетентність, на наше переконання, включає в себе

наступні елементи:

- змістовий (теоретичні знання про сутність професійного іміджу, його функції, види, структуру, закономірності та засоби формування тощо),
- мотиваційний (прагнення та готовність студента створювати власний професійний імідж),
- рефлексивний (володіння методами самопізнання, самоспостереження, самоаналізу, самоосвіти, самовиховання і т.д.),
- діяльнісний (застосування отриманих знань на практиці, досвід діяльності зі створення власного професійного іміджу).

Діяльність вчителя трудового навчання та технологій неможлива без застосування творчих підходів, тому для професійного іміджу вчителя технології вкрай важливим ми вважаємо наявність у нього *творчого потенціалу*, творчих здібностей, потреби у творчій самореалізації, застосування педагогічних технологій, що сприяють виявленню та розвитку творчих здібностей дітей; створення сприятливої для творчості атмосфери на заняттях, заохочення творчих підходів до створення продуктів праці на уроках.

§3 Принципи та закономірності формування іміджу майбутнього учителя трудового навчання та технологій в процесі фахової підготовки

Методологічні підходи до формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій

Формування професійного іміджу фахівця може бути ефективним тільки у тому випадку, коли воно ґрунтується на розумінні закономірностей та принципів сприйняття іміджу та його створення у свідомості його реципієнтів.

Професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій – це явище, яким можна керувати. Керованість іміджу передбачає розуміння закономірностей його функціонування та формування, зумовлює необхідність спеціальної діяльності з його проектування, діагностики, формування та корекції, що здійснюється через принципи, методи, технології. Все це зумовлює розуміння майбутніми викладачами важливості позитивного професійного іміджу та спеціальні знання та вміння щодо його формування. Відсутність таких знань позбавляє процес формування професійного іміджу цілеспрямованості та робить його стихійним.

Основними методологічними засадами роботи з формування професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання і технології є системний, синергетичний та цілісний підходи. Проблемі цілісності формування професійного іміджу майбутнього учителя було присвячено розділ 1.2., тому розглянемо більш детально основні положення системного та синергетичного підходів.

Системний підхід виходить з того положення, що специфіка складного об'єкту (системи) не вичерпується особливостями елементів, що її складають, а пов'язана передусім із характером взаємодії між елементами. Тому на перший план виходить завдання пізнання характеру і механізму цих зв'язків і відношень людини і суспільства, людей усередині певного співтовариства [72].

Узагальнюючи усі наявні поглядів на системний підхід, Є. М. Хриков зазначає, що недоцільно пов'язувати його тільки з процесом пізнання. Системний підхід має більш широкі можливості. Його можна розглядати як методологічну основу не тільки пізнавальної, а й перетворювальної діяльності. Цей висновок стосується соціальних систем, яким притаманна цілеспрямованість. Забезпечити цілеспрямованість системи можна тільки

завдяки перетворювальній діяльності людини [306].

Педагогічна система формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій – це динамічна система, відношення між компонентами якої постійно змінюються. Системоутворювальним фактором такої системи є його мета, а саме – створення позитивного професійного іміджу майбутніх вчителів. Системний підхід до його вимог щодо правильного набору всіх елементів педагогічної системи, забезпечення їх взаємодії в динаміці функціонування та узгодженості між собою, підпорядкування всіх компонентів системи досягненню педагогічної мети, заради якої створюється і функціонує система, дає впевненість у педагогічному успіху та ефективності системи.

В. Н. Волкова визначає закономірностей функціонування та розвитку систем, які, на наше переконання, важливо враховувати в процесі розробки та теоретичного обґрунтування педагогічних систем. дослідниця виділяє чотири групи закономірностей, серед яких ми вважаємо актуальні в аспекті досліджуваної проблеми наступні:

1) закономірності взаємодії частини та цілого:

– цілісність, яка має дві сторони: по-перше, властивості системи не є простою сумою властивостей елементів, що її складають, по-друге, властивості системи залежать від властивостей елементів, що її складають;

– прогресуюча систематизація – прагнення системи до зменшення самостійності елементів, тобто до більшої цілісності;

– інтегративність, при чому акцент робиться не на зовнішніх факторах прояву цілісності, а на факторах, що забезпечують збереження цілісності;

2) закономірності ієрархічної впорядкованості систем:

– комунікативність, яка передбачає, що система не ізольована від інших систем, вона пов'язана безліччю комунікацій із середовищем;

– ієрархічність;

3) закономірності здійсненості систем:

– еквіфінальність, яка характеризує граничні можливості системи;

– закон «необхідного різноманіття», який означає, що система

повинна мати ресурс щодо створення методології та методики розв'язання нових завдань;

- закон потенційної ефективності;

4) закономірності розвитку систем:

- історичність, що вимагає врахування природних циклів розвитку систем задля попередження занепаду тощо;

- закономірність самоорганізації, яка означає, що у функціонуванні та розвитку систем є дві сторони – прагнення до зростання ентропії, тобто до саморуйнування та саморозпаду у поєднанні з негентропійними тенденціями, тобто упорядкування хаосу шляхом організації, що лежить в основі еволюції [60].

Актуальними нам вбачаються наступні положення системного підходу [21; 257], які мають бути враховані при побудові та аналізі педагогічних систем:

- система – цілісне утворення;

- система в структурному відношенні характеризується начвнністю стану, руху, розвитку, динаміки;

- система як ціле характеризується своїми функціями, через які вона входить до більш складних систем; ці функції породжує структура, що обумовлює функції системи в цілому, а також її частин і компонентів;

- педагогічні системи характеризуються прагненням до досягнення цілей, що є одним з їхніх системоутворювальних факторів;

- системі властива ієрархічність будови, що залежить від ступеня взаємозв'язків її частин і компонентів;

- у системі розрізняють процеси функціонування і розвитку; процеси функціонування відбиває структура стану, процеси розвитку – динамічна структура.

Цілісністю система характеризується за умови її високого рівня розвитку і функціонування. Якщо функціонування педагогічної системи дає позитивний результат, то вона за своєю природою є цілісною. Філософи цілісними називають системи, що досягли у своєму розвитку зрілості, завершеності, відповідають визначеному ідеалу. З цієї точки зору педагогічна система є цілісною тоді, коли вона забезпечує гармонійну реалізацію усіх своїх функцій [257].

Системоутворювальним фактором педагогічної системи є цілі. Від того, які ставляться цілі, залежить сутність, функціонування та розвиток системи. С. І. Архангельський, обґрунтовуючи необхідність системного підходу до вивчення навчального процесу у ВНЗ, зазначав, що «навчальний процес – система специфічна; головна її відмінність від інших систем у тому, що її функціонування відбувається на основі внутрішніх психічних процесів студентів і викладачів, кожен з яких аналізує і формує різноманітні інформаційні потоки, виходячи зі своєї індивідуальної, змістовної діяльності у розв’язання тих чи інших загальних завдань навчання» [19]. Ця особливість системи навчального процесу вимагає, на думку вченого, упорядкованого розподілу зв’язків і відносин її компонентів як на основі програмованого очікування, так і на основі дійсного стану функціонування, а також оновленого вибору критеріїв упорядкованості, тобто деякого уточнення окремих процедур системного підходу. Послідовниця С. І. Архангельського, Т. В. Ільєсова, розвинула його ідеї та сформулювала особливості «організацій з людьми» стосовно навчального процесу, які уточнюють характеристики педагогічних систем, що будуть перераховані нижче.

В аспекті досліджуваної проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій значущими в методологічному відношенні ми вважаємо наступні положення, виділені С. І. Архангельським [19], Л. І. Василенко та В. С. Тюхтіним [294], Т. В. Ільєсовою [107], А. Г. Кузнецовою [164], Н. В. Кузьміною [166], О. М. Сидоркіним [199]:

1. Система – це цілісне утворення; вона складається з елементів, частин, що знаходяться в нерозривному зв’язку між собою, створюючи цим самим її структуру як ціле.
2. Система як ціле характеризується своїми функціями, через які вона входить до більш складних систем. Породжує ці функції структура, яка обумовлює як функції системи в цілому, так і функції її частин та елементів.
3. Соціальні системи (в т. ч. педагогічні) характеризуються доцільністю, тобто прагненням до досягнення цілей.
4. Виникнення системи зумовлено певними потребами суспільства, які вона повинна задовольнити.
5. Діяльність педагогічної системи підпорядкована певним цілям і контролюється, виходячи їх них.

6. Носіями цілей є всі компоненти педагогічної системи; головними носіями цілей є керівники систем, педагоги та учні.

7. Системі притаманна ієрархічність будови, яка залежить від ступеня взаємозв'язку її частин і елементів.

8. У системі розрізняють процеси функціонування і розвитку. Процеси функціонування відображають структуру стану, процеси розвитку – динамічну структуру.

9. У процесі розвитку системи у співвідношенні зворотності (циклічності) і незворотності провідна роль належить незворотності.

10. У співвідношенні кількісних і якісних змін визначальну роль відіграють якісні.

11. Розвиватися можуть не цілі об'єкти як такі, а їх окремі підсистеми, цілісно взаємодіючим з середовищем.

12. Поведінку педагогічної системи суттєво в цілому легше передбачити, ніж окремий педагогічний момент її функціонування.

13. Особистісний фактор сильно позначається на характері навчально-виховної діяльності та її результатах.

14. Реакція окремого учня на педагогічний вплив залежить від характеру розумових процесів і не може бути точно передбачуваною, але програмувати її можна.

За С. У. Гончаренком, в педагогічному процесі явно проявляються взаємодії, які вивчаються синергетикою з її ключовим положенням про відкритий характер будь-якої із соціальних систем – сучасною теорією спільної дії. Залежно від ступеню своєї відкритості системи взаємодіють між собою, причому у формі не лише боротьби протилежностей, яка раніше вважалася єдиним способом розвитку, а й співробітництва [72, с. 77].

За словами німецького фізика-теоретика, одного з основоположників синергетики Г. Хакена, властивості самоорганізації виявляють об'єкти самої різної природи. Серед ключових положень, що розкривають сутність синергетики, Г. Хакен називав наступні: системи складаються з кількох чи багатьох однакових або різнорідних частин, які знаходяться у взаємодії одна з одною; ці системи є нелінійними; системи схильні до внутрішніх і зовнішніх коливань; системи можуть стати нестабільними; у системах відбуваються якісні зміни; у цих системах виявляються нові якості; у системах виникають просторові, тимчасові, просторово-часові або

функціональні структури; структури можуть бути впорядкованими або хаотичними. Процеси ж самоорганізації відбуваються за рахунок перебудови існуючих та утворення нових зв'язків між елементами системи. Відмінною особливістю процесів самоорганізації є їхній цілеспрямований, але разом з тим природний, спонтанний характер: ці процеси, що протікають при взаємодії системи з навколишнім середовищем, в тій чи іншій мірі автономні, відносно незалежні від середовища. Процес самоорганізації відбувається в результаті взаємодії випадковості і необхідності і завжди пов'язаний з переходом від нестійкості до стійкості [304].

Активне вивчення в 90-х рр. можливості застосування категоріального апарату синергетики в дослідженні педагогічних явищ, зокрема процесів самоорганізації та еволюції педагогічних систем, сприяло народженню нового напрямку, який отримав назву «педагогічна синергетика», що ґрунтується на законах і закономірності самоорганізації та саморозвитку освітніх систем. Педагогічна синергетика дає можливість по-новому підійти до розробки проблем самовизначення і розвитку особистості, розглядаючи їх з позиції відкритості, співтворчості і орієнтації на саморозвиток.

Стосовно педагогічної науки В. І. Андреев [10] запропонував наступне визначення педагогічної синергетики: це «галузь педагогічного знання, що ґрунтується на законах і закономірностях синергетики, тобто законах і закономірностях самоорганізації та саморозвитку педагогічних, тобто освітньо-виховних систем». Педагогічна синергетика, на думку В. І. Андреева, дає можливість по-новому підійти до розробки проблем розвитку педагогічних систем, розглядаючи їх, насамперед, з позиції «відкритості», співтворчості та орієнтації на саморозвиток. Процес самоорганізації являє собою мимовільне виникнення, відносно стійке існування у відкритих нерівнозначних системах нових структур. Самоорганізація в педагогічній системі передбачає наявність певної взаємодії між тими, хто навчає і навчається, що відповідає вимогам розвитку педагогічної системи. Це дозволяє зрозуміти і механізм розвитку педагогічного процесу.

У філософському розумінні саморух – це категорія, яка виражає спонтанну, мимовільну зміну певної системи під впливом внутрішніх факторів та протиріч з урахуванням опосередкованого впливу зовнішніх умов та особливостей середовища, що змінюється. Важливими є саме

внутрішні причини змін, і саморух може супроводжуватися переходом на більш високий ступінь організації. Іноді саморозвиток трактується як найвищий ступінь саморуху [185].

Синергетика як сучасна теорія розвитку і самоорганізації систем різної природи ґрунтується на міждисциплінарному підході до досліджуваних явищ і процесів, що уможливорює визначення спільних інтересів для дослідження процесів у складних динамічних системах, де відбувається прогресивна самоорганізація в результаті спільних дій окремих частин неупорядкованої системи. У своєму докторському дослідженні Є. В. Кулик підкреслює відмінність системного та синергетичного підходів, яка полягає в тому, що системний підхід досліджує статичний стан об'єкта, де велике значення надається впорядкованості та рівновазі, вивчаються процеси організації систем, дослідження обмежуються переважно аналізом структури системи; взаємозв'язок компонентів, розвиток досліджуються як такі, що перебувають усередині системи. Синергетика ж дає змогу досліджувати процеси самоорганізації систем кооперативність процесів, покладених в основу самоорганізації і розвитку систем; вивчається сукупність зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків системи [168].

Ідеї синергетики доцільно використовувати в освіті у наступних напрямках, які називає В. А. Ігнатова [105]: дидактичні аспекти адаптації ідей синергетики у змісті освіти; використання їх в моделюванні та прогнозуванні розвитку освітніх систем; застосування в управлінні навчально-виховним процесом.

Учені, які досліджують та розробляють ідеї синергетичного підходу в педагогіці, зазначають, що систему освіти можна вважати відкритою, оскільки, по-перше, в ній постійно йде процес обміну інформацією між викладачем та тими, хто навчається, процес цілеспрямованого опанування інформацією, протягом якого з'являються нові цілі, методи і засоби навчання. По-друге, зміст освіти постійно змінюється та оновлюється через швидке зростання об'єму наукової інформації та якісні зміни інформаційного простору, що викликає нелінійність як процесу, так і результату. Результат освітнього процесу завжди відмінний від задумів його учасників. По-третє, постійні зміни в освітньому інформаційному просторі виводять систему зі стійкої рівноваги.

У контексті досліджуваної проблеми формування професійного іміджу

майбутніх учителів трудового навчання та технологій суттєвим положенням є те, що синергетика виходить із принципу еволюціонування навколишнього світу за нелінійними законами, що виражається в багатоваріантності та альтернативності вибору. У системі освіти багатоваріантність означає створення в освітньому середовищі умов вибору і надання кожному суб'єкту шансу індивідуального руху до успіху, стимулювання самостійності вибору і прийняття відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного та самостійного шляху. Більш конкретно такий вибір полягає в можливості визначати індивідуальну траєкторію освіти, темпу навчання; досягати різного рівня освіченості, вибирати тип навчальних закладів, навчальні дисципліни та викладачів, форми і методи навчання, індивідуальні засоби і методики, творчі завдання тощо.

Загальною властивістю систем, досліджуваних синергетикою, є здатність до самоорганізації в процесі їх еволюції. Самоорганізація виражається в ускладненні структури досліджуваної системи, що виникає, коли зовнішній вплив на систему перевершує деякі критичні значення. При цьому в таких системах з'являються нові структурні елементи або відбувається спеціалізація старих так, що вони починають виконувати нові функції. Завдяки цій спеціалізації ефективність «роботи» системи в цілому зростає, так що вона справляється зі збільшеними вимогами навколишнього середовища.

Нова освітня парадигма розглядає особистість, яка самовизначається, як відкриту систему, що самоорганізується, має емерджентні (які раптово виникають) властивості, для соціально-психологічної та педагогічної підтримки якої необхідне знання і правильне застосування принципів синергетики з метою продуктивного використання потенціалу особистісної самоорганізації [133].

Синергетичний підхід ґрунтується на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування і полягає у впливі на суб'єкт, що стимулює та спонукає до дії з метою його саморозкриття і самовдосконалення, самоактуалізації в процесі співпраці з іншими людьми і з самим собою.

Ми цілком погоджуємося з думкою С. У. Гончаренка про важливість розуміння та дослідження педагогічних явищ з позицій синергетичного підходу, оскільки теорія синергетики фокусує увагу на нерівноважності,

нестабільності як природному станові відкритих нелінійних систем, на багатоваріантності і невизначеності шляхів їхнього розвитку в залежності від безлічі факторів і умов, що на неї впливають. Звідси С. У. Гончаренко робить висновок про те, що будь-якій відкритій системі, в тому числі педагогічній, не можна нав'язувати спосіб поведінки або розвитку, але можна вибирати і стимулювати один із закладених в конкретних умовах варіантів, розраховуючи не стільки на кібернетичний (управлінський), скільки на синергетичний (самокерований) процес, на впливи, що співпадають з можливим варіантом розвитку впливу (їх називають резонансними). Синергетична концепція освіти передбачає перехід від закритої (замкненої всередині установи) до відкритої (доступної для впливів суспільства) системи освіти. Такий підхід здатний перетворити освіту зі способу навчання людини в засіб формування адекватної цьому суспільству творчої особистості, яка володіє синергетикою для подальшого зростання і самовдосконалення [72, с. 77].

Беззаперечною нам видається думка С. У. Гончаренка про те, що сучасна педагогічна наука ставить нові виклики перед науковцями та педагогами-практиками та все помітніше підштовхує практику від кібернетичних (керованих) до синергетичних (що самоорганізуються) способів освіти людини і формування особистості. У цьому зв'язку слід визнати недостатнім узятий сьогодні на озброєння принцип так званого особистісно орієнтованого навчання. Орієнтація в навчанні на особистість, тобто передача знань і досвіду з урахуванням індивідуальних якостей учнів, не здатна сама по собі завести внутрішній «двигун» людини, вона обмежена традиційною парадигмою «учитель-учень» як замкненою і односпрямованою педагогічною системою. Вимагається перехід від особистісно орієнтованого до особистісно розвивального навчання на основі створення нової, відкритої системи освіти, де людина розкривається як особистість завдяки синергетиці освіти, що дістає постійні імпульси від усіх сфер суспільства, яке динамічно розвивається [72].

Узагальнюючи наукові напрацювання вчених-теоретиків, що розробляють засади синергетичного підходу в педагогіці, можна виділити, ті положення, які є актуальними в аспекті досліджуваної проблеми формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій:

1. Функціонування та розвиток педагогічних систем мають

плануватися з урахуванням механізмів самоорганізації та саморозвитку та здатності систем взаємодіяти з навколишнім середовищем.

2. Кожен суб'єкт педагогічного процесу (учень, студент, педагог) є окремою підсистемою, що саморозвивається, здійснює перехід від розвитку до саморозвитку.

3. Для життєдіяльності саморегулювальних систем важливе значення мають не тільки стійкість і необхідність, але й нестійкість і випадковість. Процес самоорганізації відбувається в результаті взаємодії випадковості і необхідності і завжди пов'язаний з переходом від нестійкості до стійкості. Перехід до нової системи і розвиток в цілому неможливі без ліквідації рівноваги, стійкості і однорідності.

4. Синергетично організованій системі не можна нав'язувати те, що вступає в протиріччя з внутрішнім її змістом і логікою розгортання її внутрішніх процесів. Ефективне управління системою можливе за усвідомлення тенденцій її розвитку та впливу на систему та її компоненти, у процесі якого зовнішній вплив гармонійно узгоджується з внутрішніми властивостями системи.

Принципи формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій

Створення позитивного іміджу майбутніх вчителів трудового навчання і технології – це багатогранний процес, який, на нашу думку, має ґрунтуватися на наступних принципах, що відображають закономірності формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій, а також дотримання яких забезпечить ефективність процесу:

- принцип первинності ціннісних орієнтацій;
- принцип гармонійності іміджу;
- принцип природовідповідності;
- принцип акцентування індивідуальності носія іміджу;
- принцип внутрішньої свободи особистості;
- принцип опори на саморозвиток особистості;
- принцип безперервної підтримки позитивного іміджу;
- принцип індивідуалізації [327].

Принципи розкривають нормативні основи процесу формування

професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій, тому вони є обов'язковими, і втілювати їх потрібно комплексно, органічно та нерозривно. За допомогою правил реалізації принципів теорія поєднується з практикою, правила безпосередньо впливають із принципів. Правило – це обґрунтований на загальних принципах опис педагогічної діяльності в певних умовах для досягнення певної мети [189].

Розглянемо визначені принципи та правила їх реалізації детальніше. Принцип *первинності ціннісних орієнтацій*, на нашу думку, – найважливіший принцип формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Як показала практика, студенти часто знаходяться під впливом соціальних стереотипів, розуміючи іміджмейкерську діяльність як таку, що змінює зовнішність людини, тому вони надають значно більшого значення зовнішнім атрибутам іміджу, ігноруючи компоненти іміджу, які пов'язані з внутрішнім світом особистості. Ціннісні орієнтації відіграють головну роль в регуляції соціальної поведінки людини, включаючи Я-концепцію особистості, її установки, мотиви, інтереси і навіть «сенс життя».

Психологи та педагоги одностайні в тому, що ціннісні орієнтації виступають в якості важливого механізму регуляції діяльності; вони є найважливішою характеристикою особистості, оскільки визначають її відносини і особливості взаємодії з навколишнім світом, детермінують і регулюють поведінку людини. Усвідомлюючи власні ціннісні орієнтації, людина шукає своє місце у світі, розмірковує над сенсом і метою життєдіяльності.

Регулятивна функція ціннісних орієнтацій особистості охоплює всі рівні системи спонукальних сил активності людини. Як зауважує в цьому зв'язку А. Г. Здравомислов, «специфіка дії ціннісних орієнтацій полягає в тому, що вони функціонують не тільки як способи раціоналізації поведінки; їхня дія поширюється не тільки на вищі структури свідомості, а й на ті, які позначаються звичайно як підсвідомі структури. Вони визначають спрямованість волі, уваги, інтелекту» [104, с. 202-203]. Найбільш яскраво ця роль системи ціннісних орієнтацій проявляється стосовно професійної діяльності. На думку Є. О. Клімова, для кожної певної професійної групи характерний свій сенс діяльності, своя система цінностей [131]. Роль ціннісних орієнтацій полягає в тому, що вони, за визначенням

О. М. Краснорядцевої, «детермінують професійну поведінку, забезпечуючи зміст і спрямованість діяльності і надаючи сенс професійним діям» [157, с. 28]. На думку М. С. Яницького, система ціннісних орієнтації визначає життєву перспективу, «вектор» розвитку особистості, будучи найважливішим внутрішнім його джерелом і механізмом. Особливе значення система ціннісних орієнтацій має в діяльності професій типу «людина – людина», набуваючи в цьому випадку характеру центрального елемента в структурі їхнього професійного образу світу [323].

Принцип *первинності ціннісних* орієнтацій передбачає, що в основі професійного іміджу вчителя лежать його моральні та професійно значущі якості. Будуючи професійний імідж майбутнього вчителя технологій, важливо насамперед формувати систему цінностей особистості, на основі яких молода людина більш свідомо, вільно, упевнено та самостійно буде планувати власний професійний імідж.

Правила реалізації принципу:

1. Ознайомлення студентів з компонентами професійного іміджу, з особливим акцентом на таких його складових як Я-концепція та професійна спрямованість.
2. Навчально-виховний процес у педагогічному університеті має стимулювати формування моральних цінностей особистості.
3. Висока моральність професорсько-викладацького складу.
4. Забезпечення діалогового стилю спілкування між викладачами та студентами.
5. Формування та розвиток рефлексивних умінь студентів.

Принцип *гармонійності* іміджу передбачає, що зовнішні атрибути іміджу співвідносяться із внутрішнім світом особистості, тобто через зовнішність людина може виразити свій статус, свою Я-концепцію, свої цінності тощо, а також відповідність елементів іміджу один одному. Якщо носій професійного іміджу через вербальну комунікацію передає одну інформацію, а невербальна комунікація видає іншу, у реципієнтів виникнуть суперечливі відчуття та недовіра до носія іміджу. Головна умова ефективності використання зовнішніх атрибутів іміджу – їхня відповідність внутрішнім відчуттям особистості. Тільки за цієї умови імідж буде сприйматися гармонійним та цілісним. Якщо певні елементи іміджу будуть суперечити самовідчуттю людини, такий образ буде здаватися штучним та

нещирим, отже, не досягне своєї мети. Принцип гармонійності також вимагає збалансованості всіх компонентів професійного іміджу та відповідності елементів іміджу віку та статусу його носія, ситуації, а також постійної його корекції відповідно до змін у різних сферах життя особистості.

Правила реалізації принципу:

1. Ознайомлення студентів з теоретичними основами іміджології, а саме з тією її частиною, де йдеться про сутність та структурні компоненти іміджу. Студент має усвідомити, що імідж – це цілісне утворення, яке сприймається реципієнтом без чіткого розмежування на габітарний, мовленнєвий, особистісний або будь-які інші компоненти. Тому всі складники іміджу мають відповідати цілісному образу та не суперечити один одному.

2. Усвідомлення студентами ідеї про те, що імідж має відображати внутрішній світ учителя, тільки за цієї умови він буде сприйматися гармонійно.

3. Кожен студент має провести ретельну самодіагностику з метою самопізнання та знайти в собі найцінніші риси, які він хоче підкреслити та виразити в своєму іміджі. Майбутні вчителі проходять процедури самодіагностики, самоаналізу та розробляють план дій стосовно побудови власного позитивного іміджу. Найголовніший критерій гармонійності, на нашу думку, це комфортне самовідчуття у процесі втілення розробленої стратегії побудови іміджу, а також прагнення самореалізації та подальшого самовдосконалення.

4. Доведення до свідомості студентів, що професійний імідж має бути узгоджений зі статусом та віком його носія, через що потребує постійної корекції. Для цього на практичних заняттях зі спецкурсу «Імідж сучасного вчителя технологій» використовуються фото та відео з відомими особами із прикладами вдалого та невдалого іміджу, які детально аналізуються на відповідність вищезазначеним характеристикам, на підставі чого робиться висновок, як має змінюватися імідж людини протягом її життя та кар'єри.

З принципом гармонійності тісно пов'язаний ще один принцип створення позитивного іміджу. Як було згадано вище, лише щирість іміджу може створити те враження, на яке розраховує його носій. Щирість може бути забезпечена лише за умови гармонії іміджу із внутрішнім світом особистості, тому ще одним принципом створення іміджу ми вважаємо

принцип *природовідповідності* іміджу. Задля реалізації цього принципу майбутній учитель має якомога краще та глибше пізнати себе та в процесі формування свого іміджу зробити акцент на своїх сильних сторонах та мінімізувати демонстрацію небажаних характеристик.

Т. В. Скрипаченко у своєму дослідженні доводить, що цілеспрямоване формування іміджу можливе шляхом опори на реальні характеристики особистості, а не за умови його цілком штучного створення, що підтверджує необхідність індивідуального підходу у формуванні іміджу [271].

Усі педагогічні засоби технології формування професійного іміджу майбутніх вчителів трудового навчання та технологій мають урахувувати природний процес розвитку особистості та будуватися на засадах індивідуального та особистісного підходів. Набуваючи в процесі діяльності та спілкування певного досвіду та нових якостей, особистість на цій основі починає вільно та самостійно вибирати цілі та засоби діяльності, керувати своєю діяльністю, удосконалюючи та розвиваючи свої здібності.

Правила реалізації принципу:

1. Студенти мають усвідомити, що імідж неможливо створити штучно, тому при побудові іміджу зовнішні характеристики мають приводитися у відповідність внутрішнім, а не навпаки.

2. Необхідно донести до кожного студента, що в його свідомості існує образ «Я» ідеального, але він може не повністю відповідати дійсному стану його «Я-концепції», його статусу, віку, рівню розвитку тощо. Тому поточний імідж має відбивати саме ту особистість, якою студент є на теперішній час. У той же час для наближення до образу «Я» ідеального має проводитися наполеглива робота із самовдосконалення.

3. Ретельне самопізнання студентів. З цією метою використовуються різноманітні тестові методики, придатні для самостійного застосування, що запропоновані в рамках курсу «Імідж сучасного вчителя технологій». Окрім виконання тестів, студенти мають уміти спостерігати за собою, проводити процедури самоаналізу, узагальнювати отримані дані, робити висновки на підставі цього. З цією метою в рамках спецкурсу студенти ознайомлюються з процедурами самоспостереження, методами самоаналізу, фіксують отримані дані, створюють портрет власного «Я» на основі результатів діагностичних процедур.

4. Викладачі мають урахувувати природний процес розвитку

особистості кожного студента та будувати навчально-виховний процес на засадах індивідуального та особистісного підходів. Педагогічна взаємодія має бути спрямована на розуміння, визнання та прийняття особистості студента. За такого підходу відбувається внутрішнє прийняття особистістю студента тих цінностей, які намагаються виховати педагоги, що є основою для переходу виховання у самовиховання.

З принципом природовідповідності тісно пов'язаний принцип **акцентування індивідуальності носія іміджу**, у відповідності з яким, на наше переконання, формувати професійний імідж особистості потрібно, виходячи з дистинктивних розбіжностей між людьми. Це допоможе зробити імідж більш яскравим та незабутнім. Однак потрібно уникати штучного пошуку таких розбіжностей; акцент краще зробити на найяскравіших якостях особистості, що потребує глибокого пізнання кожним студентом своїх психічних властивостей.

Правила реалізації принципу:

1. Студенти мають усвідомити, що кожна особистість унікальна і має властивості, які вигідно відрізняють її від інших, і які бажано акцентувати в професійному іміджі, щоб він став більш переконливим та таким, що запам'ятовується. Задля реалізації цього принципу студент на підставі результатів самопізнання визначає ті риси, які є «родзинкою» особистості. Використовуючи знання з педагогічних дисциплін, студент визначає, які саме риси його особистості найбільше відповідають соціальній ролі та особливостям його майбутньої професійної діяльності, що можуть сприяти побудові позитивного іміджу. З цією метою використовуються методи самоспостереження, самоаналізу та спостереження за іншими студентами, щоб визначити, у чому полягає унікальність власної особистості.

2. Тим студентам, які мають занижену самооцінку та відчувають труднощі у визначенні своїх позитивних рис особистості, на цьому етапі необхідна допомога викладачів або куратора групи. Викладач або куратор може допомогти студенту побачити його потенційні можливості, що недостатньо виражені, або властивості особистості, приховані від оточуючих через психологічні комплекси, природну сором'язливість або, навпаки, через агресивну поведінку, яка може бути захисним психологічним механізмом. Умовою ефективності такої співпраці є створення психологічно сприятливої атмосфери, довіра, безумовна повага до особистості студента,

неупередженість та щира віра в можливості особистості.

3. Потрібно уникати штучного виокремлення неіснуючих розбіжностей та попереджати про це студентів, щоб не створити суперечливий імідж; акцент краще зробити на найяскравіших якостях особистості, що потребує глибокого пізнання кожним студентом своїх психічних властивостей.

З попереднім принципом логічно пов'язаний принцип *внутрішньої свободи особистості*, оскільки якщо діяльність нав'язана ззовні, то вона не буде виступати в якості спонукальної сили до розвитку. Формування свого позитивного іміджу – це творчий процес, в якому особистість має створити новий продукт – свій імідж. Активізація творчого потенціалу можлива лише за умови виховання внутрішньо вільної та самостійної особистості. О. Губенко зазначає, що внутрішня свобода пов'язана з локусом контролю особистості, який визначається тим, на кого або на що людина покладає основну відповідальність за події, які з нею відбуваються. Локус контролю може бути внутрішнім (інтернальним), коли події пояснюються власною поведінкою, характером, здібностями, відповідальність особистість бере на себе; та зовнішнім (екстернальним), коли відповідальність приписується зовнішнім чинникам, причини невдач особистість знаходить в інших людях, зовнішніх обставинах, долі або випадку. Екстернали характеризуються такими рисами, які заважають творчості, як то тривожність, конформізм, догматизм, агресивність, депресивність, схильність до цинізму. Інтервали мають більш високий розвиток таких якостей, як рішучість, толерантність, лідерство, здатність до компромісів, упевненість у собі, вони більш активні у пошуково-пізнавальній діяльності [76].

Правила реалізації принципу:

1. Створення творчого середовища, що стимулює вияв творчої активності студентами.

2. Залучення студентів до творчої діяльності у різних формах на всіх етапах фахової підготовки, оскільки креативність особистості розвивається в діяльності та в сприятливому середовищі.

3. Заохочення нестандартних рішень, нових ідей, креативних проектів, ініціативи студентів в навчальній та позанавчальній діяльності, що дасть змогу майбутнім учителям технологій розкрити свої потенційні можливості та здібності.

4. Забезпечення диференційованого підходу шляхом, наприклад, надання студентам більшої свободи та ініціативи у виборі диференційованих завдань, складність яких студент може обрати сам згідно зі своїми здібностями та інтересами. Занадто складне завдання може справити протилежний до нашої мети ефект, викликавши почуття власного безсилля та безпорадності. Дуже легке завдання спричинить почуття незадоволення через нереалізованість своїх потенційних можливостей.

5. Виховання у студентів таких якостей, як відповідальність, рішучість, толерантність, здатність до компромісів, упевненість у собі, які забезпечують особистості відчуття свободи та контролю над своїм життям.

Одним із принципів формування професійного іміджу майбутніх вчителів технологій є **принцип опори на саморозвиток особистості**. Щоб створити щось нове, людина має провести певну внутрішню роботу, яка може виявитися досить складною: змінити установки, відмовитися від стереотипів у поведінці та мисленні, провести напружену інтелектуальну роботу, засвоїти нові знання, виявити якості, що не були дотепер властивими особистості. Результатом такої роботи є поява нового продукту та створення нового в особистісній сфері. Провідною ідеєю має стати розуміння того, що студент – майбутній учитель технологій – це не стільки об'єкт, скільки суб'єкт процесу формування професійного іміджу. Як справедливо зауважує П. Кравчук [154], студент активно сприймає спрямований вплив педагогів чи активно чинить спротив йому залежно від того, співпадають або не співпадають його цілі, інтереси з цілеспрямованим впливом. Крім того, оскільки йдеться про створення власного іміджу, це апріорі передбачає процеси самовиховання, самовдосконалення. Розуміючи, що існує суспільний стереотип учителя технологій, на створення якого впливають і засоби масової інформації, і суспільна думка, і школярі, і їхні батьки, майбутній учитель технологій має усвідомити, що ніхто, окрім самого носія іміджу, не зможе вибудувати його власний позитивний професійний імідж, над формуванням якого повинен працювати сам носій іміджу. Левову частину роботи з формування професійного іміджу студенту доведеться провести самому, роль викладача при цьому зводиться до інформування, цілепокладання, діагностування, спрямування, допомоги, корекції тощо.

Згідно з думкою К. Абульханової-Славської, «справжнє джерело розвитку особистості розкривається через діалектику перетворення її

можливостей у дійсність через діяльність. Людина стверджує, реалізує в діях свої індивідуальні відношення та значення (всупереч ним або у відповідності), однак не тому, що їй це корисно» [2, с. 233]. Результатом системи роботи з формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій має стати не просто підвищення рівня сформованості відповідного іміджу, а й стійка потреба особистості у самовдосконаленні та саморозвитку, яка набуває властивості саморуху.

Правила реалізації принципу:

1. Усвідомлення студентами своєї відповідальності за побудову власного іміджу та необхідності внутрішньої роботи над собою.

2. Наявність у студентів стійкої мотивації щодо створення власного професійного іміджу.

3. Поступове зменшення ступеня безпосереднього та опосередкованого впливу на особистість студента з наданням можливості та свободи самореалізації згідно зі здібностями кожного студента до навчальної, позанавчальної та науково-дослідної діяльності.

4. Позитивне сприйняття особистості та її підтримка, перенесення фокусу уваги з негативних на позитивні характеристики та результати діяльності студента, що допомагає створити атмосферу довіри та поваги й викликає прагнення самореалізуватися та самовдосконалюватися.

5. Оволодіння студентами методами самоаналізу, самовиховання, самоосвіти, а також методами рефлексивного аналізу; рефлексія діяльності з побудови професійного іміджу.

Принцип *безперервної підтримки позитивного іміджу* передбачає, що неможливо побудувати свій імідж раз і назавжди, особливо якщо це стосується такої мінливої сфери як освіта, що постійно оновлюється, розвивається, та такої вимогливої аудиторії реципієнтів іміджу, як школярі, що, проходячи через різні етапи свого розвитку, зазнають змін характеру, цінностей, авторитетів тощо. Маємо зауважити, що хоча ззовні підтримка іміджу може виглядати як утримання його в незмінному стані (тобто позитивному), насправді реалізація цього принципу передбачає величезну роботу із самовдосконалення. Робота з підтримки свого професійного іміджу має бути безперервною, особливо в аспекті його професійного компоненту, оскільки професійна майстерність педагога зростає із досвідом роботи, відповідно, змінюється стиль його спілкування зі школярами, з колегами, з

батьками, удосконалюється методика його роботи, зростає він сам як особистість, змінюється вік, зовнішність, соціальний статус, а також змінюються та зростають вимоги суспільства та держави до якості освіти тощо. Усе це потребує постійного внесення коректив до свого іміджу [327].

Правила реалізації принципу:

1. Доведення до свідомості студентів, що протягом життя кожної людини змінюється її свідомість, світогляд, ціннісні орієнтації, знання, способи діяльності життєвий статус тощо, що вимагає приведення у відповідність і її іміджу.

2. Розуміння студентами особливостей відповідності іміджу вчителя його віку, статусу; розвиток у студентів відчуття міри.

3. Формування в студентів потреби в постійному професійному зростанні.

4. Розвиток рефлексивних умінь та навичок.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань формування професійного іміджу дав змогу дійти висновку, що процес формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій ґрунтується на наступних закономірностях:

1. Професійний імідж учителя трудового навчання та технологій – це цілісне багатоаспектне явище зі складною структурою, урахування якої уможливорює формування цілісного іміджу.

2. Цілісність іміджу – основна характеристика ефективності та дієвості іміджу.

3. Формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій детерміноване зовнішніми (соціально-політичними, соціально-економічними умовами, професійними вимогами до вчителя технологій) і внутрішніми факторами, пов'язаними з особистісними характеристиками носія іміджу (потребами, мотивами, здібностями, індивідуальними психічними властивостями особистості).

4. Ефективність формування професійного іміджу залежить від мотивації студента – майбутнього вчителя трудового навчання та технологій.

5. Специфіка роботи вчителя не передбачає залучення фахівців зі створення його іміджу, тому позитивний професійний імідж майбутнього вчителя технологій може сформувати лише сам носій іміджу за допомогою наполегливої роботи над собою.

6. У формуванні професійного іміджу вчителя надзвичайно важливим є перше враження.

7. Урахування вікових особливостей студентів та специфіки їхньої майбутньої професії визначає комплекс педагогічних засобів формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

8. Формування професійного іміджу неможливе без оволодіння прийомами самопізнання та рефлексії.

9. Професійний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій формується у цілісному педагогічному процесі ВНЗ.

10. Професійний імідж потребує постійної роботи з його створення та підтримки через змінюваність зовнішніх обставин та внутрішніх чинників.

11. Оскільки вчитель взаємодіє з реципієнтами свого іміджу увесь свій робочий час, а не періодично, як політики або телеведучі, його імідж має бути максимально природним та гармонійним, щоб вчитель міг поводитися природно, не відчував штучності іміджу, а реципієнти, у свою чергу, не сприймали його як суперечливий.

12. Імідж учителя трудового навчання та технологій не повинен бути самоціллю, він покликаний бути допоміжним фактором впливу на учасників педагогічної взаємодії.

13. У педагогічному процесі дуже часто виникають непередбачувані та нестандартні ситуації, реакція вчителя на які може мимоволі зруйнувати його імідж, що викликає необхідність безперервного самомоніторингу з боку вчителя.

Формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій набуде ефективності, якщо:

– процес формування іміджу стане органічною складовою цілісного педагогічного процесу ВНЗ та розглядатиметься як необхідний компонент професійної підготовки майбутніх учителів;

– буде визначено сутність, зміст, структуру професійного іміджу вчителя трудового навчання і технології та розроблено педагогічну технологію його формування;

– буде впроваджено цілісну педагогічну технологію формування професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій у цілісний педагогічний процес ВНЗ.

Рівні, критерії і показники сформованості у студентів технологічної освіти професійного іміджу

Процес формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій є неможливим без визначення критеріїв його прояву, що дає можливість фіксувати та аналізувати його характеристики. Критерій у психолого-педагогічній літературі визначається як засіб для судження, ознака, на підставі якої здійснюється оцінка, визначення чи класифікація чогось. Критерій є ідеальним зразком, що виражає найвищий, найдосконаліший рівень явища, яке вивчається. Критерій визначає спрямованість пошуку якісних та кількісних показників, що вимірюються тими чи іншими параметрами або індикаторами. Показник – це конкретний вимірювач критерію, який робить його доступним для спостереження та вимірювання. Як підкреслює А. С. Ковальчук, поняття «критерій» та «емпіричний показник» співвідносяться між собою як загальне та специфічне: критерій характеризує загальну ознаку, емпіричний показник – особливості її прояву. Критерій містить ті напрями, за якими оцінюється ефективність створення позитивного іміджу. Кожен критерій має свої показники; цей процес має системоутворювальний зміст, який виражається в тому, що всі показники критерію представляються в їх сукупності. Зміст критеріїв тісно пов'язаний з цілями створення іміджу особистості [137; 222].

У процесі визначення критеріїв сформованості професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій ми взяли за основу структуру професійного іміджу, детально описану у розділі 2.1.5. Наявність та зміст професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання і технології, на наш погляд, можна оцінити за наступними **критеріями**, які відповідають компонентам іміджу:

- габітарний імідж → габітарний критерій;
- предметно-технологічна компетентність → предметно-технологічний критерій;
- «Я-концепція» → особистісно-аксіологічний критерій;
- професійна спрямованість → професійно-мотиваційний критерій;
- мовленнєва та комунікативна поведінка → мовленнєвий та комунікативний критерій;
- іміджева компетентність → когнітивний, мотиваційний,

рефлексивний та діяльнісний критерій;

- творчий потенціал → креативно-діяльнісний критерій [44].

Ступінь виразності кожного критерію можна оцінити за допомогою показників, що роблять можливим його вимірювання.

Показниками габітарного критерію є культура зовнішнього вигляду та наявність елементів спецодягу, які відповідають професійній діяльності вчителя трудового навчання та технологій.

Показником предметно-технологічного критерія є «Портфоліо вчителя трудового навчання та технологій», який відображає його інтерес та рівень майстерності у певній галузі прикладної діяльності.

Показниками особистісно-аксіологічного критерію є сформованість «Я-концепції» та самооцінка особистості.

Показником професійно-мотиваційного критерію є сформованість професійної спрямованості особистості.

Показником мовленнєвого критерію є культура мовлення.

Показником комунікативного критерію є комунікативний рівень майбутнього вчителя трудового навчання та технологій.

Показником когнітивного критерію є рівень засвоєння знань з іміджелогії.

Показником мотиваційного критерію є рівень мотивації до створення власного професійного іміджу.

Показником рефлексивного критерію є рівень сформованості рефлексивних умінь.

Показником діяльнісного критерію є наявність досвіду іміджеформування діяльності.

Показником креативно-діяльнісного критерію є рівень особистісної креативності.

Проведене моніторингове дослідження дало змогу виділити три **рівні сформованості професійного іміджу** майбутнього вчителя трудового навчання та технологій: гармонійний, прийнятний та недостатньо виражений. Кожен рівень відображає певний ступінь розвитку та прояву компонентів професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій, а також цілісність образу, який виникає у реципієнтів іміджу.

Гармонійний рівень характеризується високим рівнем прояву

виділених показників, а саме:

за *габітарним критерієм* – високою культурою зовнішнього вигляду, наявністю очевидних ознак професійної належності вчителя трудового навчання та технологій;

за *предметно-технологічним критерієм* – наявністю стійкого та глибокого інтересу до певного виду прикладної діяльності, який є релевантним для дисциплін «Трудове навчання» та «Технології», глибокими теоретичними знаннями у цій галузі, наявністю досвіду успішної діяльності та певною кількістю власних творчих робіт, представлених у робочому кабінеті вчителя для ознайомлення;

за *особистісно-аксіологічним критерієм* – наявністю позитивної «Я-концепції», наявністю у свідомості чітко сформованого цілісного образу ідеального вчителя трудового навчання та технологій, наявністю адекватної самооцінки, чіткого усвідомлення значущості педагогічної праці, чіткого усвідомлення професійно значущих якостей вчителя технологій, високою моральністю, відповідальністю, самостійністю у прийнятті рішень;

за *професійно-мотиваційним критерієм* – стійкою професійною мотивацією, сформованістю інтересів, ціннісних орієнтацій, що відповідають вимогам до професійної діяльності вчителя технології, стійким прагненням використовувати вивчення наук і технологій як захоплююче заняття під час відпочинку та вмінням захопити цим учнів; розвиненими професійною самосвідомістю, професійним мисленням та професійною інтуїцією, наявністю професійних знань (що відповідає середньому балу успішності від 90 до 100), наявністю ціннісних орієнтацій на свою професію, вмінням та готовністю викликати інтерес до неї, наявністю стійкої потреби в професійному зростанні, підвищенні рівня своєї загальної та професійної культури;

за *мовленнєвим критерієм* – суворим дотриманням норм мовленнєвої культури;

за *комунікативним критерієм* – суворим дотриманням етичних норм міжособистісної взаємодії, норм етикету та взаємовідносин у педагогічному та дитячому колективах, наявністю вміння встановлювати доброзичливі стосунки з учнями, батьками та колегами;

за *когнітивним критерієм* – наявністю сформованих знань про сутність, структуру, функції професійного іміджу вчителя трудового

навчання та технологій, закономірності та засоби його формування;

за *мотиваційним критерієм* – наявністю стійкої потреби створити власний позитивний професійний імідж, підтримувати його та адаптувати відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, що змінюються; готовністю пізнавати себе та працювати над самовдосконаленням;

за *рефлексивним критерієм* – чітким усвідомленням власних психологічних властивостей, своїх переваг та недоліків, добрим володінням методами самопізнання, самоаналізу;

за *діяльнісним критерієм* – наявністю успішного досвіду створення власного позитивного іміджу, добрим володінням методами самоосвіти, самовиховання, сформованим умінням планувати діяльність зі створення власного професійного іміджу;

за *креативно-діяльнісним критерієм* – високим рівнем креативності у практичній діяльності в рамках предмету «Технологія», наявністю стійкої потреби у творчій самореалізації впродовж професійної діяльності.

Студент глибоко усвідомлює потребу в самопізнанні рівня сформованості професійного іміджу: систематично намагається виміряти ступінь сформованості у себе різних складників образу «Я» – особистості й професіонала й образу зовнішніх характеристик, консультиється з викладачами психології та педагогіки, спеціальних дисциплін у питаннях, пов'язаних зі способами самопізнання. На практичних заняттях з різних предметів висловлює вже прийняте рішення в оволодінні конкретними складниками професійного іміджу, які вже стали для нього особистісними цінностями. Під час перегляду художніх і документальних фільмів про майстерно працівників-педагогів демонструє наявність позитивно-почуттєвих реакцій на певні вдалі дії героїв кінострічок.

За результатами обговорення відповідних фільмів, а також уроків технологій кращих вчителів шкіл міста виявляє наявність уже усвідомленого особистісного смислу в оволодінні певними складниками іміджу педагога, зізнається в прийнятому рішенні щодо розробки цілей і завдань у сфері професійно-культурного розвитку (ці показники свідчать про сформованість у нього смислоутворювальних мотивів активності в самоформуванні

професійного іміджу).

Майбутній вчитель технологій самостійно розробляє цілу програму завдань-самозабов'язань, які зорієнтовані на оволодіння різними складниками образів «Я» – особистості й професіонала і зовнішніх характеристик, особистий план її виконання. На теоретичних заняттях і педагогічній практиці демонструє невдоволеність результатами свого професійного становлення як учителя. Правильні висновуючи щодо необхідності підвищення власної активності в реалізації розробленої програми, виявляє волюві якості та, як результат, підвищує ступінь систематичності в оволодінні іміджевими характеристиками.

Про наявність у студента гуманістичної, технічної ерудиції особистості свідчать: його висловлювання на практичних заняттях щодо сутності та мети виховного процесу, вияви установок на постійне вивчення особистісно-розвивальних потреб дитини, його любові до дітей під час проведення змодельованих ним міні-уроків та уроків на педагогічній практиці.

Має яскраво виражену інноваційну, технологічну спрямованість особистості, що передусім відбивається в оригінальних продуктах його навчальної, технологічної та педагогічної творчості (кращі зразки продуктів творчості студента демонструються на факультетських, університетських виставках і виставках інших рівнів).

Технічна ерудиція та технологічна спрямованість особистості майбутнього фахівця гармонійно доповнюється професійною спрямованістю. Остання відображається в його творах про професію вчителя технологій, висловлюваннях на заняттях, але найголовніше: в активній самостійній роботі у напрямі оволодіння змістом професійно-педагогічної освіти.

Такого студента вирізняє духовно-моральна культура, про що сигналізують його вчинки в студентській групі та побуті, досконалі вміння розв'язувати професійно-педагогічні завдання на основі духовно-моральних критеріїв.

Такий студент – це патріот, для якого Україна є святою особистісною

цінністю, про що може свідчити сукупність таких його конкретних дій: благодійні внески на потреби української армії; намагання здійснювати волонтерську роботу в умовах проведення антитерористичної операції; участь у патріотичних громадських організаціях, де він виявляє готовність словом і конкретною справою захистити Батьківщину. Такий майбутній педагог психологічно, морально й практично вже готовий до виховання патріотизму в учнів, що виявляється в його оцінках і судженнях на практичних заняттях і педагогічній практиці. На останній він демонструє здатність до емоційно-почуттєвого забезпечення внутрішнього прийняття учнями патріотизму як стрижневої особистісної цінності.

У такого майбутнього вчителя технологій розроблена цілісна «Я-концепція» самоформування й удосконалення професійного іміджу як результат усвідомлення ним суперечностей між реальним і актуальним образами «Я» – особистості й професіонала з усіма його необхідними внутрішніми і зовнішніми характеристиками. Відповідна концепція фіксується ним у щоденниках професійно-педагогічного становлення й вдосконалення, а її виконання відображається у відповідних рефлексивних судженнях.

У студента, особистісно-професійні якості якого відповідають високому рівню сформованості професійного іміджу, фіксується наявність цілісної сукупності професійних компетентностей. Про предметно-технологічну компетентність свідчить глибина показаних ним знань зі спеціальних фахових дисциплін на практичних заняттях та екзаменаційних сесіях. За результатами різних видів виробничої практики викладачі оцінюють ступінь оволодіння ним різними способами технологічної діяльності, як максимально можливий для студента. Відповідні вміння майбутній учитель технологій демонструє, розв'язуючи на заняттях професійно-технологічні завдання, змодельовані викладачами факультету.

Викладачі як керівники педагогічної практики вказують на сформованість у студента такої компетентності, як здатність до забезпечення

адекватності технологічної підготовки учнів загальноосвітніх шкіл потребам ринку праці. Цей висновок вони мотивують: наявністю у студента широкого спектру професійних знань, умінь і навичок у галузі технологічної підготовки учнів ринково зорієнтованого характеру; готовністю практиканта до демонстрації способів засвоєння інноваційних професійних знань і їхньої реалізації на наближеній до вимог ринку практиці.

Керівники педагогічної практики відмічають оволодіння студентом здатністю до інновації в змісті й організації уроків технології та виховної роботи. Такі висновки викладачів кафедр факультету підтверджуються існуванням у практиканта оригінальних проектів уроків технологій і виховних заходів (їхній зміст має чітко виражену особистісно-розвивальну спрямованість і творчі знахідки). Серед творчих знахідок мають значення нестандартні прийоми, методи та засоби навчання.

Під час навчання майбутнього вчителя технологій в університеті у нього формується здатність до професійно-педагогічної ініціативи як реакції на глобалізаційні зміни в технологічних процесах, що відбуваються у світі. Вияв відповідної здатності студента пов'язаний передусім з його активністю у використанні інформаційно-комунікаційних технологій задля підвищення власної технологічної компетентності, наявністю фактів породження ним нових цікавих ідей у процесі спеціальної фахової підготовки до демонстрації іміджу.

Такому студентові властива ще одна компетентність: здатність до самоформування професійного іміджу. Він систематично демонструє на заняттях глибокі знання з теорії та технології самоорганізації цього процесу, розробляє та за потребою коригує завдання-самозабав'язання і план самоформування конкретних складників професійного іміджу, фіксує результати їхнього виконання у спеціальному зошиті.

Його вирізняє і сформована на найвищому рівні здатність до проектно-технологічної творчості випереджального характеру, а про її перспективність він дізнається в інтернеті або за результатами консультації з викладачем.

Зазвичай це комп'ютерні програми, пов'язані з дизайнерською чи художньо-графічною творчістю, якої очікують від фахівців-технологів не тільки в Україні, але й в усій Європі. Він планує і здійснює реальні творчі проектно-технологічні дії, які є результатами рефлексії власного знання сучасної психології та педагогіки творчості, а також досвіду створення продуктів навчальної та технологічної творчості в університеті.

Майбутній учитель технологій здатний до особистісно-професійного самовдосконалення (самоосвіти і самовиховання), що підтверджують його успіхи в оволодінні професійними компетентностями: передусім покращення конкретних знань і застосування різноманітних способів діяльності. Це зростання – наслідок збільшення кількості актів самоформування студентом конкретних фахових компетентностей упродовж навчального семестру чи року (йдеться про кількість вольових зусиль, пов'язаних з виконанням конкретних вправ).

У майбутнього вчителя технологій дуже добре сформовані інтегрально-професійні якості як складники його зовнішніх характеристик.

Чільне місце серед них займає культура професійного навчання та організаторські здібності під час педагогічної взаємодії вербального та невербального характеру. На сформованість відповідної культури вказує творчий характер педагогічної діяльності студента-практиканта, його вміння перетворити діалог з учнями в засіб духовної єдності з ними.

Студент демонструє показники культури морального й патріотичного виховання у вербальній і невербальній взаємодії з учнями. Відповідні показники відображаються в розроблених ним уроках, виховних заходах, а найголовніше – у готовності на педагогічній практиці до перетворення у свідомості учнів моральних і патріотичних цінностей в особистісні.

Саме на практиці виявляється його культура професійної творчості та використання її продуктів у педагогічних цілях як на уроках, так і в позанавчальній роботі. Фундамент відповідної культури – сформованість у студента предметно-технологічних компетентностей, і як результат –

наявність у нього досвіду створення оригінальних технологічних продуктів. Спираючись на цей фундамент, студент-практикант майстерно зацікавлює своєю творчістю школярів, забезпечує процес емоційного переживання й осмислення ними перебігу самої творчої дії, ефективно показує вербальними й невербальними засобами шляхи й способи руху до потрібного творчого результату.

Цьому представникові технологічного факультету педагогічного університету притаманна активність у розбудові й громадянського суспільства. Він – учасник тих громадських заходів, які спрямовані на демократизацію та гуманізацію суспільних відносин, захист свобод і прав дитини й усіх громадян, а також забезпечення безпеки України. Він – член відповідних молодіжних, зокрема, суто студентських організацій.

Комунікативна культура – це той складник образу зовнішніх характеристик, який студент постійно намагається сформувати. Як результат, викладачі відмічають його здатність до дотримання загальноприйнятих літературних норм у користуванні лексичними, морфологічними, фонетичними, синтаксичними і стилістичними засобами мови, наголошують на її образності – яскравості, метафоричності, оригінальності, наявності епітетів, порівнянь тощо, підвищення рівня взаєморозуміння, взаємодовіри, взаємоповага в комунікативних педагогічних контактах і ситуаціях.

Говорячи про добре оволодіння студентом артистичною культурою, керівники практики від факультету й школи підкреслюють його готовність до забезпечення педагогічної композиції, педагогічної імпровізації, педагогічної драматизації, педагогічної інтриги тощо. На практиці студент як артист виявив творчий підхід до організації педагогічного спілкування з учнями: він перетворив його в ефективний засіб досягнення дидактичних, розвивальних і виховних цілей. Фактично практикант майстерно виконує функції суб'єкта режисури педагогічної дії, найвагомішого показника педагогічної культури.

На рівні з державними вимогами в студента технологічного факультету

університету сформована й габітарна культура, яку він демонструє як у стінах ВНЗ, так і на педагогічній практиці: дотримується усталених норм зовнішнього вигляду педагога (його одяг відповідний ситуації і не привертає зайвої уваги учнів; проте зовнішній вигляд практиканта актуалізує неповторність його як особистості, особливий стиль її самовираження, «приховує» недоліки фігури й підкреслює її позитивні характеристики; спецодяг практиканта відповідає техніці безпеки). Студента завжди вирізняє наявність посмішки, охайної зачіски, чистоти взуття тощо.

Прийнятний рівень характеризується достатнім або середнім рівнем прояву виділених показників, а саме:

за *габітарним критерієм* – достатнім рівнем культури зовнішнього вигляду, наявністю окремих ознак професійної належності вчителя трудового навчання та технологій;

за *предметно-технологічним критерієм* – наявністю інтересу до певного виду прикладної діяльності, який є релевантним для дисциплін «Трудове навчання» та «Технології», теоретичними знаннями у цій галузі, наявністю досвіду успішної діяльності та певною кількістю власних творчих робіт, які можуть бути представлених у робочому кабінеті вчителя, але не повною мірою відображають його рівень майстерності та інтересу;

за *особистісно-аксіологічним критерієм* – наявністю амбівалентної «Я-концепції», наявністю у свідомості сформованого образу ідеального вчителя трудового навчання та технологій, якому втім бракує повноти та цілісності, наявністю тенденції до завищеної або заниженої самооцінки; недостатнім усвідомленням значущості педагогічної праці, професійно значущих якостей учителя технологій, сформованістю моральних якостей, які втім поєднуються з недостатньою відповідальністю або неготовністю брати на себе відповідальність, залежністю від думки викладачів або інших студентів щодо прийняття педагогічних рішень;

за *професійно-мотиваційним критерієм* – помірною професійною мотивацією, перевагою зовнішньої мотивації (отримання оцінки, похвали, перспектив кар'єрного зростання, матеріальних або інших вигід), нечітко вираженою сформованістю інтересів, ціннісних орієнтацій, які відповідають вимогам до професійної діяльності вчителя технологій, епізодичним

прагненням використовувати вивчення наук і технологій як захоплююче заняття під час відпочинку, достатньо сформованими професійною самосвідомістю, професійним мисленням та професійною інтуїцією, наявністю достатніх професійних знань (що відповідає середньому балу успішності від 75 до 89), частково сформованими ціннісними орієнтаціями на свою професію, але відсутністю стійкого бажання викликати інтерес до неї, наявністю помірної потреби у професійному зростанні, підвищенні рівня своєї загальної та професійної культури;

за *мовленнєвим критерієм* – дотриманням норм мовленнєвої культури у більшості випадків, наявністю недоліків мовленнєвої поведінки;

за *комунікативним критерієм* – дотриманням етичних норм міжособистісної взаємодії, норм етикету та взаємовідносин у педагогічному та дитячому колективі у більшості випадків, але наявністю окремих випадків їх негрубого порушення, достатніми вміннями встановлювати доброзичливі стосунки з учнями, батьками та колегами;

за *когнітивним критерієм* – наявністю сформованих на достатньому рівні знань (які втім іноді характеризуються поверховістю), про сутність, структуру, функції професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій, закономірності та засоби його формування;

за *мотиваційним критерієм* – наявністю помірної потреби створити власний професійний імідж, середнім рівнем готовності пізнавати себе та працювати над самовдосконаленням;

за *рефлексивним критерієм* – недостатньо чітким усвідомленням власних психологічних властивостей та своїх переваг та недоліків, що характеризується суб'єктивністю, достатнім рівнем володіння методами самопізнання, самоаналізу;

за *діяльнісним критерієм* – наявністю певного досвіду створення власного позитивного іміджу, достатнім рівнем володіння методами самоосвіти, самовиховання, незначними труднощами у плануванні своєї діяльності зі створення власного професійного іміджу;

за *креативно-діяльнісним критерієм* – середнім рівнем креативності у практичній діяльності у рамках предмету «Технологія», наявністю помірної потреби у творчій самореалізації у професійній діяльності, якій не властива усталеність.

Загалом майбутній педагог усвідомлює потребу з'ясувати стан

сформованості як образу «Я» – особистості й професіонала, так і образу зовнішніх характеристик. Проте його намагання визначити рівні сформованості у себе системних і функціональних характеристик професійного іміджу не є систематичними. Знає провідні, але не всі, способи самопізнання, що з'ясовується під час консультацій із викладачем. Після них самоаналізу суб'єкта самопізнання завжди активізується і приводить до бажаного результату-рішенню про самоформування складників професійного іміджу.

Результатом усвідомленості студентом потреби у самоформуванні складників образів «Я» – особистості й професіонала і зовнішніх характеристик є наявність у нього мотивів активності в цьому процесі. Проте зазвичай серед них переважають не соціально значущі мотиви, а особистісно-значущі, пов'язані з власним професійно-культурним розвитком. Про них викладачі дізнаються у процесі обговорення уроків технологій учителів-майстрів міста, за результатами перевірки творів-есе, присвячених оцінці студентом характеристик їхнього професіоналізму та визначенню ним самооцінки ступеня сформованості відповідних характеристик у себе. Індикаторами достатнього рівня усвідомленості студентом потреби в самоформуванні професійного іміджу є констатація наявності в нього прямого бачення у здійсненні цієї діяльності, наближеної до адекватної самооцінки сформованості професійно-педагогічних якостей. Відповідне бажання майбутній учитель технологій демонструє у творах-есе та за результатами відповідей на питання спеціальних анкет та опитувальників.

Зацікавленість власним іміджем «Я» і сформованість основних мотивів активності в оволодінні його складниками загалом забезпечують поворот професійної свідомості особистості студента на професійну самосвідомість: 1) нечасто, але все ж виявляються його позитивні реакції (емоційно-почуттєві й інтелектуальні) на демонстрації різних виявів професіоналізму педагогів, учителів технологій, які працюють сьогодні, і вчителів, образи яких відображені в художніх творах і кінофільмах; 2) найважливішим показником

наявності відповідного мотиву є факт установлення майбутнім педагогом особистісного смислу самоформування певної сукупності (безперечно, не всієї) характеристик професійного іміджу.

Під керівництвом викладача розробляє сукупність завдань-самозав'язань, значущих для оволодіння основними складниками образів «Я» – особистості й професіонала і зовнішніх характеристик, час від часу демонструє невдоволеність рівнем власної активності в їхньому виконанні, має деякі проблеми у вольовій регуляції цього процесу.

Ставить, але не завжди усвідомлено, у центр навчально-виховного процесу учня. Дії студента на педагогічній практиці, які сформовані в процесі проведення змодельованих міні-уроків на практичних заняттях у ВНЗ, показують, що він намагається «підкріпити» свою технічну ерудицію особистості використанням реальної особистісно-розвивальної методики. Проте він не завжди робить це досконало. Намагається, хоч і не завжди успішно, вивчати першочергові потреби учнів як учитель-практикант, розширювати свій культурний потенціал за рахунок нових знань цінностей гуманістичної педагогіки.

Упродовж навчання на технологічному факультеті педагогічного університету приймає (здебільшого не дуже активну) участь у змаганнях зі створення студентами продуктів навчальної й технологічної творчості. Розуміє значущість інноваційного пошуку для професійно-культурного розвитку вчителя технологій. Однак професійні інновації ще не відображаються в особистості студента на рівні особистісних цінностей.

Має необхідну для майбутнього вчителя технологій професійну спрямованість особистості: усвідомлено обрав педагогічну професію; за результатами анкетування та на практичних заняттях виявляє наявність потреб, мотивів, цілей, установок, інтересів, пов'язаних із оволодінням нею. Проте відповідна спрямованість ще не набрала досить системного характеру.

Виявляє під час теоретичних занять у ВНЗ і на педагогічній практиці певні духовно-моральні якості, уміє розв'язувати змодельовані й реальні

педагогічні завдання, зважаючи на моральні критерії, але консультуючись з викладачем.

Педагоги технологічного факультету педагогічного університету відмічають патріотичний характер висловлювань студента на заняттях, наявність конкретних дій, спрямованих на зміцнення основ державності. Хоча ці дії не мають системного характеру, вони свідчать про певну психологічну, моральну й практичну готовність майбутнього педагога до захисту України. Студент-практикант також закликав і своїх учнів до виконання святого обов'язку – служити Батьківщині, намагався створити на виховних заходах ситуації емоційного переживання потреб країни в громадянах-патріотах.

У рефлексивних судженнях студента відбивається факт усвідомленості ним суперечностей між бажаннями оволодіти всіма складниками ідеального образу професійного іміджу й реальним образом «Я» – учителя технологій. Через це майбутній педагог фіксує в зошиті (щоденнику) хоча й не цілісну, але особистісно значущу «Я-концепцію» самоформування й удосконалення професійного іміджу.

Переважна кількість сформованих у студента професійних компетентностей знаходиться на рівні, що відповідає державним нормам. Передусім це належний ступінь оволодіння ним предметно-технологічною компетентністю: належний рівень сформованості у нього таких цінностей змісту професійно-педагогічної освіти, як фахові знання і способи діяльності, що неодноразово зафіксували викладачі (передусім під час заліково-екзаменаційних сесій) і керівники педагогічної практики. Однак він був неспроможний розв'язувати дуже складні професійно-технологічні завдання, змодельовані викладачами на практичних заняттях.

Загалом студент здатний до забезпечення адекватності технологічної підготовки учнів потребам ринку праці: маючи достатній рівень педагогічної й технологічної готовності до орієнтації вихованців на відповідні потреби, він, за висновками керівників педагогічної практики, намагається озброювати

їх ринково значущими технологічними знаннями й уміннями, хоча й робить це не завжди майстерно.

Проведені студентом на педагогічній практиці окремі уроки технологій і виховні заходи наближуються до оригінальних, нестандартних. Вони мають особистісно-розвивальний і творчий характер. Це зумовлюється здатністю практиканта до створення за допомогою керівників практики окремих прийомів і засобів навчання й виховання учнів.

Хоча й несистематично, але з тенденцією до систематичності, навчаючись на факультеті, майбутній учитель технологій виявив свою здатність до професійно-педагогічної ініціативи. Зазвичай після чергових активних дій викладачів, спрямованих на оволодіння студентами цінностями іміджевої політики ВНЗ, теорією та технологією формування професійного іміджу.

У нього на належному рівні сформовані знання теорії та технології самоформування професійного іміджу, які він намагається поглибити й систематизувати. Наявність відповідних знань сприяла розробці ним завдань-самозабов'язань і особистого плану самоформування провідних складників професійного іміджу. Результати виконання відповідних самозабов'язань і плану майбутній педагог хоча й не зовсім регулярно, але фіксує у спеціальному зошиті. Тобто його належна готовність до самоформування складників образів професійного іміджу вчителя технологій не викликає у викладачів сумнівів.

Студент здатний і до проектно-технологічної творчості: його установки на неї реалізуються в цікавих і неповторних інноваційних продуктах. Проте ця творчість не випереджає час: майбутньому педагогу бракує постійної наполегливої самоосвітньої роботи над поглибленим оволодінням специфікою психології та педагогіки творчості, рефлексивної активності в цій сфері.

Трохи відстає від потреб у професійно-культурному розвитку і його самовиховна активність. Однак він здатний до неї, на що вказують конкретні

успіхи студента в самоформуванні певних складників професійного іміджу. Поступово має місце приріст не тільки їхньої кількості, а і якості оволодіння ними майбутнім учителем. Відповідні факти фіксуються викладачами на заліково-екзаменаційних сесіях, практичних заняттях і педагогічній практиці, за результатами розв'язання студентом змодельованих і реальних професійно-технологічних і професійно-педагогічних завдань, ведення ним щоденників професійно-культурного становлення.

Більшість показників ступеня сформованості в майбутнього вчителя технологій складників образу зовнішніх характеристик виявляються на його педагогічній практиці. Проте достатній рівень їхньої сформованості передбачає розвиток певної інтегральної педагогічної якості у студента не до рівня культури її функціонування, а найчастіше до ступеня його готовності здійснювати якісно й у належний спосіб навчання та виховання учнів у педагогічній взаємодії.

Студент, зокрема, виявляє не культуру професійного навчання у процесі педагогічної взаємодії з учнями на педагогічній практиці, а готовність до його якісної організації, стрижень якої – це система відповідних професійно-педагогічних компетентностей. Однак сама його педагогічна діяльність не досить творча. Керівники практики відзначають його вміння забезпечувати важливий для досягнення дидактичних цілей уроку діалог з учнями, однак цей діалог ще не сприяє якісній реалізації практикантом виховних цілей, меті духовної єдності з вихованцями.

Його вирізняє не культура морального й патріотичного виховання учнів у взаємодії з ними, а готовність до здійснення цих процесів досить професійно. Виховній діяльності студента-практиканта бракує творчого елемента, яскравої імпровізації, систематичної ініціативи, породження й демонстрації інноваційних проєктів. Однак практиканту вдається сприяти трансформації духовних і патріотичних цінностей у свідомості учнів з інформаційного рівня на рівень особистісних цінностей. Цієї мети він досягає за допомогою керівника практики завдяки сформованості в себе умінь у

сфері мотивації активності вихованців у опануванні відповідними цінностями (методи і прийоми студент використовує традиційні, досконало описані в науково-педагогічній літературі).

Суб'єкт самоформування професійного іміджу успішно працює над підвищенням своєї готовності до створення власних оригінальних технологічних продуктів, особливо в досягненні вищих рівнів психологічної та моральної готовності до професійної творчості й використання її продуктів у педагогічних цілях на практиці в загальноосвітньому навчальному закладі. Проте задля досягнення рівня культури професійної творчості на підставі предметно-технологічної компетентності йому бракує досвіду діяльності у сфері створення нестандартних технологічних продуктів і вольових зусиль. Продукти творчої діяльності студента зазвичай викликають інтерес в учнів: на педагогічній практиці він досить компетентно й яскраво різними вербальними й невербальними засобами розкриває вихованцям секрети власного творчого пошуку.

Майбутній учитель технологій бере участь у розбудові громадського суспільства в Україні. Він намагається відвідувати громадські заходи, які є адекватними цій меті та відбуваються в університеті та місті. Однак студент не виявляє особливої активності в їхній організації, хоча і є членом однієї з молодіжних громадських організацій.

В університеті й на педагогічній практиці студент намагається дотримуватися літературних норм, користуючись різними засобами мови. Проте його мовленню ще бракує рівноцінного лексичного багатства й синтаксичної різноманітності. Йому є над чим працювати і в плані підвищення образності мовлення, зокрема, його яскравості чи метафоричності, оригінальності чи емоційної забарвленості.

Ступінь артистичності студента на педагогічній практиці хоча й задовольняє її керівників (студент на уроках і виховних заходах виявив окремі грані артистичної культури вчителя: здатності до педагогічної драматизації, педагогічної імпровізації, педагогічної інтриги, режисури

педагогічної дії тощо), однак вимагає підвищення за рахунок забезпечення їхньої цілісності. Від майбутнього педагога вимагається більш творчий підхід до перетворення взаємодії з учнями засобами педагогічної майстерності в джерело розвитку духовної, мотиваційної, когнітивної, афективної та соціально-психологічної сфери кожного з них як особистості.

На педагогічній практиці студент дуже вимогливо ставиться до свого зовнішнього вигляду: дотримується всіх норм, що регламентують одяг педагога і, зокрема, спецодяг вчителя технологій. Він зустрічає учнів, маючи охайну зачіску, чарівну посмішку, бездоганне чисте взуття.

Проте на теоретичних і практичних заняттях в університеті він не звертає великої уваги на одяг як засіб вираження неповторності його особливості, а інколи на охайність зачіски та взуття. Це свідчить про недостатній рівень оволодіння майбутнім учителем технологій габітарною культурою.

Недостатньо виражений рівень сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій характеризується низьким рівнем прояву виділених показників, а саме:

за *габітарним критерієм* – низьким рівнем культури зовнішнього вигляду, відсутністю ознак професійної належності вчителя трудового навчання та технологій;

за *предметно-технологічним критерієм* – наявністю інтересу до певного виду прикладної діяльності, який є релевантним для дисциплін «Трудове навчання» та «Технології», теоретичними знаннями у цій галузі, наявністю досвіду діяльності та певною кількістю власних творчих робіт, які, втім, не представлені у робочому кабінеті вчителя;

за *особистісно-аксіологічним критерієм* – наявністю амбівалентної або негативної «Я-концепції», відсутністю у свідомості сформованого цілісного образу ідеального вчителя трудового навчання та технологій, наявністю завищеної або заниженої самооцінки, недостатнім усвідомленням значущості педагогічної праці, відсутністю чіткого усвідомлення професійно значущих якостей учителя трудового навчання та технологій, частковою сформованістю моральних якостей, яка поєднується з недостатньою

відповідальністю або небажанням брати на себе відповідальність, несформованим умінням приймати педагогічні рішення;

за *професійно-мотиваційним критерієм* – несформованою професійною мотивацією, значною перевагою зовнішньої мотивації (отримання оцінки, похвали, перспектив кар'єрного зростання, матеріальних або інших вигід), відсутністю внутрішньої професійної мотивації, низьким рівнем сформованості інтересів, ціннісних орієнтацій, які відповідають вимогам до професійної діяльності вчителя трудового навчання та технологій, відсутністю прагнення використовувати вивчення наук і технологій як захоплююче заняття під час відпочинку, недостатньо сформованими професійною самосвідомістю, професійним мисленням та професійною інтуїцією, наявністю професійних знань на середньому рівні (що відповідає середньому балу успішності від 60 до 74), недостатньо сформованими ціннісними орієнтаціями на свою професію або відсутністю інтересу до неї, відсутністю потреби у професійному зростанні, підвищенні рівня своєї загальної та професійної культури;

за *мовленнєвим критерієм* – частим порушенням норм мовленнєвої культури, наявністю серйозних недоліків мовленнєвої поведінки;

за *комунікативним критерієм* – частим порушенням етичних норм міжособистісної взаємодії, норм етикету та взаємовідносин у педагогічному та дитячому колективі, наявністю окремих випадків їх грубого порушення, відсутністю або слабким умінням встановлювати доброзичливі стосунки з учнями, батьками та колегами;

за *когнітивним критерієм* – наявністю фрагментарних знань про сутність, структуру, функції професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій, закономірності та засоби його формування;

за *мотиваційним критерієм* – слабким прагненням сформулювати власний професійний імідж або його відсутністю, відсутністю стійкого інтересу або наявністю ситуативного інтересу до створення власного професійного іміджу, низьким рівнем готовності пізнавати себе та працювати над самовдосконаленням;

за *рефлексивним критерієм* – розмитим уявленням про власні психологічні властивості, що характеризується суб'єктивністю; помилкове уявлення про свої переваги та недоліки або нерозуміння їх; недостатнім рівнем володіння методами самопізнання, самоаналізу;

за *діяльнiсним критерiєм* – вiдсутнiстю досвiду створення власного iмiджу, недостатнiм рiвнем володiння методами самоосвiти, самовиховання, значними труднощами у плануваннi своєї дiяльностi зi створення власного професiйного iмiджу;

за *креативно-дiяльнiсним критерiєм* – низьким рiвнем креативностi у практичнiй дiяльностi в рамках предмету «Технологiя», несформованiстю потреби у творчiй самореалiзацiї у професiйнiй дiяльностi.

Майбутнiй фахiвець емоцiйно напружено переживає й недостатньо осмислює потребу в самопiзнаннi реальних образiв власного професiйного iмiджу. Проте вiн добре iнформований про особистiсну i соцiальну значущiсть визначення студентом рiвнiв сформованостi складникiв професiйного iмiджу i все ж планує в майбутньому поставити перед собою i виконати це завдання.

Студент вагається у прийняттi рiшення щодо професiйно-педагогiчного самовдосконалення, адже, маючи завищену чи занижену самооцiнку, на належному рiвнi не усвiдомлює потребу в самоформуваннi цiнностей професiйного iмiджу. Однак вiн виконує (не завжди успiшно) завдання викладачiв, спрямованi на формування в нього складникiв образу «Я» – особистостi й професiонала й образу зовнiшнiх характеристик. Однак усе ж не виявляє спрямованостi власної професiйної свiдомостi на самосвiдомiсть: у нього не сформованi мотиви активностi у самоформуваннi професiйного iмiджу на особистiсному рiвнi.

Для появи вiдповiдних мотивiв уже є певна психологiчна база: об'єктивно наявнi складники професiйного iмiджу майбутнього вчителя технологiй трансформуються в його педагогiчнiй свiдомостi на iнформацiйному рiвнi, що є заслугою викладачiв. Подальша трансформацiя цих цiнностей в особистiснi залежить передусiм вiд ступеня їхнього емоцiйного переживання студентом, який, на жаль, ще не виявляє вiдповiдних ситуацiї емоцiйно-почуттєвих реакцiй, ознайомлюючись зi зразками дiяльностi педагогiв-майстрiв. У такiй ситуацiї в нього невиразно формується особистiсний смисл роботи над собою, надзвичайно мало

спостерігаються акти цілепокладання в цьому напрямі.

Наслідк неусвідомлення мотивів – це недостатньо продумана програма дій у сфері самоформування образів «Я» – особистості й професіонала та зовнішніх характеристик, слабкі установки на активність у цій справі, спостерігається лише абстрактне бажання стати гарним педагогом-фахівцем. Тільки за результатами індивідуальної консультативної роботи з викладачем, через його зовнішній вплив майбутній педагог формулює одне або два самозобов'язання, значущі для опанування необхідними йому певними іміджевими характеристиками, підвищує вимогливість до себе у процесі їхньої реалізації. Проте, зазнавши невдач у цій справі, на хвилі невдоволеності її складністю, а не собою, швидко втрачає інтерес до виконання поставлених завдань-самозобов'язань.

Загалом спостерігається незначна кількість показників сформованості в майбутнього вчителя технологій цінностей образу «Я» – особистості й професіонала за першою групою нормативно-регулятивними критеріями.

Студент під час педагогічної практики виявив лише окремі фрагменти гуманістичної спрямованості особистості на учня. За свідченнями керівників практики, це були спрямованості на предмет чи методику викладання або на власний авторитет серед вихованців. Однак у його висловлюваннях на практичних заняттях чи у творах-мініатюрах про себе як педагога інколи відображалася любов до дітей, бажання проводити уроки технологій і виховні заходи на діагностичній основі.

За час навчання на факультеті майбутній учитель технологій створив вироби тільки за зразком оригінальних продуктів навчальної чи технологічної творчості, у нього слабо розвинено потреба, мотиви і цілі, що зумовлюють інноваційну спрямованість особистості, однак він демонстрував спрямованість (хоч і найнижчого рівня) власної особистості на професійні цінності, про що насамперед свідчать результати анкетування, аналізу його творів-есе і підсумки педагогічної й виробничої практик.

Поведінка майбутнього педагога недосконала в духовно-моральному

плані. Проте йому властиві окремі духовно-моральні якості. Під час теоретичних і практичних занять на факультеті педагогічного університету і проходження педагогічної практики він опанував лише елементи навичок з ефективного розв'язання змодельованих і реальних професійно-педагогічних ситуацій і завдань на базі духовно-моральних критеріїв.

Більше схильний не до конкретних дій щодо зміцнення основ Державності, а до заяв про необхідність згуртованості всього українського народу для досягнення перемоги, інших висловлювань патріотичної спрямованості.

Як студент-практикант він виявляє намір якісно здійснювати патріотичне виховання учнів, однак не має достатніх умінь, щоб забезпечити внутрішнє прийняття ними патріотизму на самоцінному рівні.

Він не усвідомлює необхідності «Я-концепції» самоформування й удосконалення професійного іміджу як цілісного утворення. За результатами впливу викладачів і за їхнього систематичного керівництва проектує тільки окремі її складники за умови, що йому особисто всебічно доводять необхідність оволодіння конкретною професійною якістю. За відсутності педагогічного контролю дуже рідко сам повертається до спроектованих завдань-самозобов'язань.

Про сформованість у студента системи професійних компетентностей учителя технологій, що є складниками образу «Я» – особистості й професіонала, йдеться лише гіпотетична мова. На досить якісному рівні у нього сформовані лише деякі компетентності із сукупності предметно-технологічних, передусім конкретних знань з певних спеціальних дисциплін локального характеру, специфічні технологічні уміння. Сформованість переважної більшості предметно-технологічних компетентностей, за експертною оцінкою викладачів, є в межах від задовільної та трохи нижчої за задовільну.

Той обсяг професійних знань і способів діяльності майбутнього фахівця у сфері технологічної підготовки учнів, який констатується

викладачами й керівниками різних видів практик, загалом не відповідає всім вимогам ринку праці до професіоналізму вчителя технологій. Студент на належному рівні не засвоїв способи самоздобування інноваційних професійних знань, значущих для вчасного реагування на запити ринку. Усе це негативно вплинуло на опанування ним здатністю до забезпечення адекватності технологічної підготовки учнів потребам сучасного ринку праці під час педагогічної практики. У ролі студента-практиканта він, як максимум, лише ознайомлював учнів з наявними та тими, що збільшуються, потребами ринку праці в нових технологіях й інформував їх про них, не забезпечуючи глибини оволодіння предметом. Більшість навчального часу практикант присвячував засвоєнню учнями традиційних (уже застарілих) технологій, хоча інколи й робив це добре.

Студент має задовільну оцінку як організатор уроків технологій і виховної роботи, яка не передбачає наявності в нього добре сформованої здатності до інновацій у змісті й технологіях навчання та виховання учнів. Але якщо в змісті навчання й виховання практикант сам тільки розібрався (до його оновлення він зовсім ще не підготовлений), то, вибираючи методики його розкриття учням, у нього інколи виникали оригінальні власні судження. Однак йшлося не про створення нових методів, прийомів і засобів досягнення поставлених дидактичних, розвивальних і виховних цілей, а про застосування оптимальної комбінації вже добре відомих у педагогічній науці. Загалом же проекти уроків і виховних заходів практиканта не мають ознак оригінальності й нестандартності, не є інноваційними.

На посаді вчителя-предметника й класного керівника майбутній фахівець виявляв слабку та несвідому ініціативу інтелектуального і практичного плану. Загалом його ініціативу, значущу для професійно-педагогічного становлення в університеті, за всі роки навчання викладачі й однокласники фіксували дуже рідко. Це стосується насамперед ініціативи як наслідка породження студентом нових цікавих ідей у сфері фахової підготовки, адекватних глобалізаційним змінам у розвитку технологій у світі

під впливом науково-технічної революції. На заняттях він демонструє посередні знання інформаційно-комунікаційних технологій, не є активним у їхньому використанні задля оволодіння складниками професійного іміджу.

Теорію і технологію самоформування компонентів образів «Я» – особистості й професіонала та зовнішніх характеристик майбутній учитель технологій засвоїв погано. Тільки за систематичної допомоги викладача він ставить перед собою окремі завдання щодо оволодіння професійним іміджем, час від часу планує хід їхнього виконання, постійно вимагає від консультантів інформації про ефективні способи й засоби досягнення запланованого. Не здатний до довільного самоконтролю якості процесу самоформування конкретної іміджевої характеристики. Під час зниження інтенсивності педагогічного контролю сам не повертається до роботи над собою.

Майже не здатний до проектно-технологічної творчості випереджувального характеру; не дає собі установку на неї; не поглиблює знання психології творчості як умову планування та здійснення творчих проектно-технологічних дій, адекватних світовим глобалізаційним змінам у технологічній галузі, насамперед у інформаційних технологіях. Головна причина цього факту – відсутність у студента здатності до рефлексії професійного становлення загалом і ступеня оволодіння інноваційними технологіями та теорією психології й педагогіки творчості зокрема.

Студент не має вагомих успіхів у професійно-педагогічному самовдосконаленні: на низькому рівні оволодів його теорією і технологією; викладачі спостерігають дуже незначне збільшення актів професійного самовиховання впродовж навчального семестру. Зазвичай активізація його самоосвітніх і самовиховних зусиль має місце напередодні заліково-екзаменаційних сесій, тобто не має систематичного та системного характеру.

Загалом у майбутнього вчителя технологій сформованість складників образу зовнішніх характеристик не є достатньою для якісного виконання ним професійно-педагогічних функцій, соціально значущої ролі носія

професійного іміджу.

Насамперед про це свідчать показники сформованості в студента культури професійного навчання у процесі педагогічної взаємодії з учнями на педагогічній практиці. Як у процесах вербального, так і невербального спілкування з учнями студент-практикант демонстрував погану готовність до проведення уроків технологій особистісно-розвивального типу, не вмів якісно організувати на них проблемне навчання. Вважаючи за провідний пояснювально-ілюстративний тип організації навчального процесу, робив суттєві помилки як на його емоційно-почуттєвому, так і на абстрактно-логічному етапах.

У сукупності питань, адресованих на уроках учням, завжди перемагали питання репродуктивного характеру. У педагогічній взаємодії з учнями самостійно не сприяв їхній творчій активності (робив це тільки за вимогою керівників практики). Виявив слабку здатність до перетворення діалогу з ними на засіб дієвого сприяння духовній єдності з вихованцями, підвищення ступеня їхньої емоційно-почуттєвої й інтелектуальної культури. Його діяльність на педагогічній практиці не мала творчого характеру, а отже, організований студентом процес навчання не «доріс» до рівня культури цього процесу.

У процесі педагогічної практики студент не був готовий до якісної організації алгоритму: «цінності моральної й патріотичної культури як об'єктивні – діалог із учнями – моральна й патріотична культури як особистісні цінності вихованців». Тобто він не довів, що володіє культурою морального і патріотичного виховання учнів у педагогічній взаємодії з ними. Не маючи серед вихованців великого авторитету, студент проводив виховні заходи лише за безпосереднього контролю вчителя та керівників практики від університету. Навіть готовність до їхнього проектування й реалізації не була достатньою. Про його виховну культуру керівники його практики навіть не висловлювались. Йому явно не вистачало знань теорії особистісно орієнтованого виховання.

Навчаючись в університеті, майбутній учитель технологій виявив окремі ознаки наявності культури професійної творчості та використання її продуктів у педагогічних цілях на заняттях і в позанавчальній роботі. Проте за настановами викладачів під час навчання створив власні продукти технологічної діяльності, але назвати їх результатами творчої праці не можна. Студент або несвідомо використовував їх у виховних цілях на педагогічній практиці, або використовував неефективно, бо не вмів створити умов для емоційного переживання й осмислення учнями феномену технологічної творчості, яскраво демонструвати її способи і засоби.

Студент дуже рідко є учасником громадських заходів, які проводяться на рівнях міста й університету задля сприяння безпеці України, демократизації й гуманізації суспільних відносин у ній, захисту прав і свобод громадян. Найбільше його цікавлять ті заходи, які «стоять на сторожі» потреб дитини в здоров'ї, реалізації пізнавальних інтересів, самореалізації як особистості в різних видах діяльності у процесі формальної й неформальної освіти тощо. Якщо його і зараховують до представників певних молодіжних організацій, значущих для розбудови громадянського суспільства в країні, то вважають не активним, а пасивним їхнім членом.

Якість мовлення майбутнього вчителя технологій не сприяє підвищенню ступеня його професійного іміджу. Передусім йому бракує образності, логічної переконливості й аргументованості. Не все добре в студента з дотриманням літературних норм на фонетичному, лексичному синтаксичному й інших мовних рівнях. У його письмових роботах, зокрема творах, присвячених педагогічній професії, викладачі помічають багато помилок, констатують відсутність синтаксичної різноманітності й стилістичної грамотності. Він знає про ці недоліки й планує в майбутньому предметно займатися самоформуванням мовленнєвої культури.

Значущість педагогічної майстерності та її складника – артистичної культури – студент усвідомлює під час теоретичного навчання лише на інформаційному рівні. Через це на педагогічній практиці він не демонструє

артистичної майстерності, здатності діяти як режисер педагогічної дії, який вчасно і в межах поставлених цілей створює навчально-виховну інтригу, за необхідності драматизує конкретну змодельовану професійну ситуацію, вміло імпровізує під час її розв'язанні тощо. Однак він уважно придивляється до виявів артистичної культури й педагогічної майстерності загалом учителями школи, цікавиться у них джерелами їхнього професіоналізму й іміджу. У спеціальному опитуванні висловлює намір з часом досягти рівня артистичної майстерності кращих учителів міста.

Під час теоретичного навчання на факультеті та педагогічної практики майбутній учитель технологій тільки тоді в належний спосіб дбає про свій зовнішній вигляд, коли на недостатній ступінь сформованості в нього габітарної культури звертають увагу викладачі. Однак у майстернях він усе ж пильнує за тим, щоб його спецодяг відповідав вимогам техніки безпеки у процесі виконання технологічних операцій.

Узагальнено критерії та показники рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій наведено в табл. 2.1.

Критерії та показники рівня сформованості професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій

№ з/п	Компонент	Критерій	Показники	Ступінь прояву показників
1	Габітарний імідж	Габітарний	Культура зовнішнього вигляду, наявність елементів спецодягу вчителя технологій	1) Високий рівень 2) Середній рівень 3) Низький рівень
2	Предметно-технологічна компетентність	Предметно-технологічний	Портфоліо вчителя технологій, академічна успішність студента	Оцінюється в діапазоні від 3 до 10 балів
3	Я-концепція	Особистісно-аксіологічний	Сформованість Я-концепції	1) Вкрай висока ясність Я-концепції 2) Середня ясність (ближче до високої) 3) Середня

				ясність 4) Середня ясність (ближче до низької) 5) Вкрай низька ясність
			Самооцінка	1) Висока неадекватна 2) Висока адекватна 3) Середня адекватна 4) Низька адекватна 5) Низька неадекватна
4	Професійна спрямованість	Професійно- мотиваційний	Сформованість професійної спрямованості особистості	1) Сформована 2) Несформована
5	Мовленнєва та комунікативна поведінка	Мовленнєвий	Культура мовлення	1) Високий рівень 2) Середній рівень 3) Низький рівень
		Комунікативний	Рівень комунікативних схильностей та рівень організаторських схильностей	1) Дуже високий 2) Високий 3) Середній 4) Нижче середнього 5) Низький
6	Іміджева компетент-ність	Когнітивний	Рівень засвоєння знань з іміджелогії	1) Високий 2) Достатній 3) Середній 4) Низький
		Мотиваційний	Рівень мотивації до створення власного професійного іміджу	1) Високий 2) Середній 3) Низький
		Рефлексивний	Рівень сформованості рефлексивних умінь	1) Високий 2) Середній 3) Низький
		Діяльнісний	Наявність досвіду іміджоформувальної діяльності	1) Досвід є 2) Досвіду немає
7	Творчий потенціал	Креативно- діяльнісний	Рівень особистісної креативності	1) Високий 2) Середній 3) Низький

Діагностичні методики для визначення рівня сформованості професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій

№	Показники	Діагностичні методики	Джерело
1	2	3	4
1	Культура зовнішнього вигляду, наявність елементів спецодягу вчителя трудового навчання та технологій	Спостереження	Авторська розробка
		Анкета для самооцінки габітарного іміджу	Авторська розробка
2	Академічна успішність та портфоліо вчителя трудового навчання та технологій	Експертна оцінка та спостереження	Авторська розробка
3	Сформованість Я-концепції	Методика вивчення ясності «Я-концепції» (методика Кемпбелла SCC)	Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – Киев, 1987. – 528 с.
4	Самооцінка	Методика дослідження самооцінки особистості С.А. Будассі	Корчуганова И. П. Профессиональное развитие и поддержка педагогов, работающих с детьми группы риска (Методическое пособие). Под науч. ред. проф. С. А. Лисицына, С. В. Тарасова. – СПб.: ЛОИРО, 2006. – С. 71-73.

5	Сформованість професійної спрямованості особистості	<p>1) Методика вивчення мотивації навчання у вузі Т.І.Ільїної – для бакалаврської підготовки;</p> <p>2) Інтегральна оцінка ефективності професійної діяльності вчителя (методика М. П. Фетіскіна) – для магістерської підготовки;</p> <p>3) Самооцінка професійно-педагогічної мотивації (методика М. П. Фетіскіна) – для магістерської підготовки</p>	<p>1) Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г., Апенько С. Н., Мерко А. И. Мотивация персонала: Учебное пособие. Практические задания (практикум). — М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2010. – 640 с.</p> <p>2) Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.</p> <p>3) Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.</p>
6	Культура мовлення	Експертна оцінка культури мовлення	Авторська розробка
7	Рівень комунікативної поведінки	<p>1) Методика «Комунікативні та організаторські схильності» В. В. Синявського та В. А. Федорошина – для бакалаврської підготовки;</p> <p>2) Діагностика ефективності</p>	<p>1) Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.</p> <p>2) Фетискин Н. П.,</p>

		педагогічних комунікацій (модифікований варіант анкети О. О. Леонтьєва) –для магістерської підготовки	Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.
8	Рівень засвоєння знань з іміджелогії	Опитування, тестування	УМКД «Імідж сучасного педагога», авторська розробка
9	Рівень мотивації до створення власного професійного іміджу	Спостереження	Авторська розробка
10	Рівень сформованості рефлексивних умінь	Методика «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії»	Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – С. 244 –245.
11	Наявність досвіду іміджоформувальної діяльності	Опитування	Авторська розробка
12	Рівень креативності особистості	Діагностика особистісної креативності О. Є. Тунік	Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.

За кожним критерієм, які розглядаються, застосовувалася своя шкала оцінок, що була передбачена відповідним методом діагностики.

Ступінь прояву показників **габітарного** критерію оцінювався

викладачами та керівниками педагогічної практики студентів за підсумками спостереження, яке проводилося за наступними ознаками:

- Відповідність костюма вимогам ділового стилю одягу (елегантність, гармонія кольорів, стриманість, почуття міри у використанні фурнітури, прикрас тощо) та відповідність одягу ситуації (діловий стиль для теоретичних занять, батьківських зборів, виховних заходів, засідань педагогічної ради тощо, застосування спеціального одягу для проведення практичних занять, використання засобів захисту очей, рук тощо).

- Відповідність костюма індивідуальним особливостям учителя, елегантність (відповідність віку, особливостям фігури, посаді, відчуття стилю тощо).

- Охайність зовнішнього вигляду вчителя (чистота одягу та взуття незалежно від погоди та місцевості проживання).

- Зручність і гігієнічність одягу з урахуванням специфіки провідної діяльності на уроці та виконання професійних операцій.

- Помірне використання косметики жінкою-вчителем.

- Охайний вигляд обличчя чоловіка-вчителя.

- Ретельно доглянута зачіска, відповідність її вимогам безпеки праці.

- Правильна постава вчителя.

- Помірна виразність міміки вчителя.

- Культура рухів учителя, доцільне та помірне використання жестикуляції.

- Наявність елементів спецодягу вчителя технологій, їх доцільність та охайність, використання захисних елементів одягу.

Результати спостереження фіксувалися в таблиці (додаток А), ступінь прояву кожного показника оцінювався за три- або двобальною шкалою. За результатами спостереження робився висновок про рівень культури зовнішнього виду вчителя:

- 1) високий – 24-30 балів;

- 2) середній – 17-23 балів;

- 3) низький – 10-16 балів.

Для самооцінки професійного іміджу за габітарним критерієм студентам була запропонована анкета «Габітарний імідж вчителя трудового навчання та технологій». Анкета складається з п'яти запитань із трьома

варіантами відповідей, з яких потрібно обрати один (додаток Б).

Під час обробки результатів набрані бали підсумовувалися, в результаті чого оцінювався габітарний імідж майбутнього вчителя трудового навчання та технологій у відповідності з наступною шкалою:

- 1) позитивний габітарний імідж – 16-22 бали;
- 2) задовільний габітарний імідж – 9-15 балів;
- 3) незадовільний габітарний імідж – 2-8 балів.

Ступінь прояву показників **предметно-технологічного** критерія оцінювався викладачами та керівниками педагогічної практики студентів за підсумками спостереження, яке спрямоване на оцінку портфоліо вчителя технологій, що складається з практичних робіт, результатів творчої діяльності, нагороди, свідоцтва, дипломи, сертифікати, дизайн-проекти тощо. Портфоліо вчителя оцінюється за 5-бальною шкалою (де 0 балів означає відсутність портфоліо, 5 балів – відмінну та повну презентацію досягнень вчителя). До цієї оцінки додається середній бал успішності студента, який округляється до цілих. Таким чином, загалом за предметно-технологічним критерієм студент може отримати від 3 до 10 балів.

Для оцінки сформованості показників особистісно-аксіологічного критерію визначалася сформованість «Я-концепції» за методикою Кемпбелла SCC, яка з'ясовує її ясність (додаток В). Кемпбелл і його колеги вивчили зв'язок між такою характеристикою самосвідомості, як «ясність уявлення про себе» (Self-Concept-Clarity – SCC), яка відображає те, наскільки чіткими і визначеними є уявлення людини про себе, наскільки вони внутрішньо узгоджені та стабільні. Ця риса вважається стійкою характеристикою особистості, що має певне значення для рівня самоповаги. Дослідники виявили значущі зв'язки між досліджуваною рисою і екстраверсією, дружелюбністю і сумлінністю.

Опитувальник дозволяє визначити ясність Я-концепції та використовується для дослідження ступеня усвідомленості уявлення про самого себе. Він містить дванадцять тверджень, які оцінюються студентом із використанням 5-бальної шкали: 1 – абсолютно не згоден; 2 – не згоден; 3 – частково згоден, частково не згоден; 4 – згоден; 5 – абсолютно згоден. Отримані бали підсумовуються та робиться висновок про ясність Я-концепції у відповідності з наступною шкалою:

20 балів – вкрай висока ясність Я-концепції.

21-32 бали – середня ясність Я-концепції, ближче до високої.

33-39 балів – середня ясність Я-концепції.

40-51 балів – середня ясність Я-концепції, ближче до низької.

52 бали – вкрай низька ясність Я-концепції.

Ще одним показником **особистісно-аксіологічного** критерію є самооцінка особистості, яка оцінюється за методикою С. А. Будасі (додаток Г). У запропонованій методиці дослідження самооцінки її рівень і адекватність визначаються як відношення між «Я ідеальним» і «Я реальним». Уявлення людини про себе, як правило, здаються їй переконливими незалежно від того, чи базуються вони на об'єктивному знанні або на суб'єктивній думці, чи є вони істинними або помилковими. Якості, які людина приписує самій собі, далеко не завжди адекватні. Процес самооцінювання може відбуватися двома шляхами: 1) шляхом зіставлення рівня своїх домагань з об'єктивними результатами своєї діяльності і 2) шляхом порівняння себе з іншими людьми. Однак незалежно від того, чи лежать в основі самооцінки власні судження людини про себе або інтерпретації суджень інших людей, індивідуальні ідеали або культурно-задані стандарти, самооцінка завжди носить суб'єктивний характер; при цьому її показниками можуть виступати адекватність і рівень.

Адекватність самооцінки виражає ступінь відповідності уявлень людини про себе об'єктивним підставам цих уявлень. Рівень самооцінки виражає ступінь реальних та ідеальних, або бажаних, уявлень про себе. Адекватну самооцінку (з тенденцією до завищення) можна прирівняти до позитивного відношення до себе, до самоповаги, прийняття себе, відчуття власної повноцінності. Низька самооцінка (з тенденцією до заниження), навпаки, може бути пов'язана з негативним ставленням до себе, неприйняттям себе, відчуттям власної неповноцінності. У процесі формування самооцінки важливу роль відіграє зіставлення образів «Я реального» і «Я ідеального». Тому той, хто досягає в реальності характеристик, відповідних ідеалу, буде мати високу самооцінку. Якщо ж людина ефективно рефлексує розрив між цими характеристиками і реальністю своїх досягнень, її самооцінка, цілком ймовірно, буде низькою.

Студенту пропонується список з 48 слів, що позначають властивості особистості, з яких йому необхідно вибрати 20, які найбільшою мірою характеризують еталонну особистість (його власний ідеал). Список містить

як позитивні, так і негативні якості. З відібраних властивостей особистості студент будує суб'єктивний ряд d_2 , в якому розташовує дані властивості в міру спадання їх вираженості у нього особисто (20-й ранг – якість, властива йому найбільшою мірою, 19-й – якість, характерна для нього дещо менше, ніж перша, і т.д.). Результат занесеться в протокол дослідження.

Мета обробки результатів – визначення зв'язку між ранговими оцінками якостей особистості, що входять до уявлення «Я ідеальне» і «Я реальне». Міра зв'язку встановлюється за допомогою коефіцієнта рангової кореляції. Щоб вирахувати коефіцієнт, знаходять різницю рангів $d_1 - d_2$ по кожній якості і заносять отриманий результат в колонку d в протокол дослідження. Потім кожне отримане значення різниці рангів d зводиться в квадрат $(d_1 - d_2)^2$ і записується в колонці d_2 . Підраховується загальна сума квадратів різниці рангів Σd_2 і внесеться в формулу:

$$r = 1 - 0,00075 \times \Sigma d_2,$$

де r – коефіцієнт кореляції (показник рівня самооцінки особистості).

Коефіцієнт рангової кореляції r може перебувати в інтервалі від -1 до +1. Якщо отриманий коефіцієнт становить не менше -0,37 і не більше +0,37 (при рівні достовірності рівному 0,05), то це вказує на слабкий незначний зв'язок (або його відсутність) між уявленнями людини про якості свого ідеалу і про реальні якості. Такий показник може бути обумовлений і недотриманням студентом інструкції, але якщо вона виконувалася, то низькі показники означають нечітке і недиференційоване уявлення людиною про своє ідеальне Я і Я реальне. Значення коефіцієнта кореляції від +0,38 до +1 – свідчення наявності значущого позитивного зв'язку між Я ідеальним і Я реальним. Це можна трактувати як прояв адекватної самооцінки або, при r від +0,39 до +0,89, як тенденція до завищення. Значення ж від +0,9 до +1 часто висловлюють неадекватно завищене самооцінювання. Значення коефіцієнта кореляції в інтервалі від -0,38 до -1 говорить про наявність значущого негативного зв'язку між Я ідеальним і Я реальним (відбиває невідповідність або розбіжність уявлень людини про те, якою вона хоче бути, і тим, якою вона є в реальності). Цю невідповідність пропонується інтерпретувати як занижену самооцінку. Чим ближче коефіцієнт до -1, тим більше ступінь невідповідності [17].

Отже, за результатами тестування визначається рівень вираженості показників самооцінки, яка може бути:

- високою неадекватною;
- високою адекватною;
- середньою адекватною;
- низькою адекватною;
- низькою неадекватною.

Очевидно, що для успішного та ефективного формування позитивного професійного іміджу майбутній учитель трудового навчання та технологій повинен мати адекватну самооцінку: при чому найкраще, якщо вона буде високою адекватною, добре, якщо вона буде середньою адекватною, і непогано, якщо вона буде низькою адекватною. У разі неадекватності самооцінки через розбіжності між «Я ідеальним» та «Я реальним» може ускладнитися формування професійного іміджу, що характеризується цілісністю та гармонійністю.

Показником **професійно-мотиваційного** критерію є сформованість професійної спрямованості особистості, яка визначається за допомогою тестування. Для студентів, що проходять підготовку за освітньо-професійним рівнем «бакалавр», застосовується методика вивчення мотивації навчання у вузі Т. І. Ільїної (додаток Г). При створенні даної методики автор використовувала ряд інших відомих методик. У ній є три шкали: «Набуття знань» (прагнення до набуття знань, допитливість); «Оволодіння професією» (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості); «Отримання диплому» (прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків). В опитувальник, для маскування, автор методики включила ряд фонових тверджень, які в подальшому не обробляються. Переважання мотивів за першими двома шкалами свідчить про адекватний вибір студентом професії і задоволеність нею.

Отже, в аспекті нашого дослідження будемо вважати, що професійна спрямованість:

- сформована, якщо результати методики покажуть переважання мотивів за шкалами «Набуття знань» та «Оволодіння професією»;
- несформована, якщо результати методики покажуть переважання мотивів за шкалою «Отримання диплому».

Професійна спрямованість студентів-магістрантів оцінюється під час

педагогічної практики за допомогою методики М. П. Фетіскіна [18], що застосовується для оцінки ефективності професійної діяльності вчителя (додаток Д). Методика містить у собі 12 шкал:

1. Мовна компетентність викладача, вчителя.
2. Інтонаційна компетентність педагога.
3. Інформативність заняття.
4. Стиль педагогічного керівництва.
5. Характер практичної діяльності учнів на заняттях.
6. Продуктивність практичної діяльності учнів на даному занятті.
7. Домінуюча цільовизначаюча спрямованість учнів.
8. Задоволеність учнів заняттями з даного предмету.
9. Діяльнісний стан учнів.
10. Спрямованість розумової діяльності учнів.
11. Дидактична компетентність.
12. Методична компетентність викладача.

Тестованим пропонується 12 тверджень, за якими вони повинні оцінити свою діяльність на уроці, а також діяльність викладача, вибравши 1-2 із запропонованих варіантів відповіді. При аналізі та інтерпретації отриманих результатів враховуються якісні та кількісні критерії досліджуваних шкал. Істотне місце в ході аналізу виявлених результатів займає зіставлення взаємозв'язків між усіма шкалами.

Для магістрантів також важливо мати змогу здійснити самооцінку, на що спрямована ще одна методика М. П. Фетіскіна «Самооцінка професійно-педагогічної мотивації» (додаток Е). Тест містить наступні шкали:

- професійна потреба,
- функціональний інтерес,
- допитливість, що розвивається,
- показна зацікавленість,
- епізодична цікавість,
- байдуже ставлення.

Методика дозволяє визначити, на якому щаблі мотиваційної драбинки знаходиться досліджуваний. А саме: чи має місце байдужість, або епізодичне поверхнєве цікавість, або в наявності зацікавленість, або розвивається допитливість, або складається функціональний інтерес, або досягається

вершина – професійна потреба свідомо вивчати педагогіку і опановувати основи педагогічної майстерності [18].

За **мовленнєвим** критерієм оцінці підлягає культура мовлення вчителя трудового навчання та технологій. На основі ознак, розроблених В. Г. Пасинок [19], був розроблений план спостереження для експертної оцінки культури мовлення майбутніх учителів технологій. При оцінюванні культури мовлення студента експерт звертає увагу на критерії прояву мовленнєвих умінь: зміст мовлення (новизна, актуальність, конкретність, цільова спрямованість); структура мовлення (тривалість звучання, використання мовленнєвих засобів); комунікативні ознаки (інформативність, логіка, точність, чистота); звукове оформлення (орфоепічні норми, морфологічні і синтаксичні норми, ритміко-інтонаційна виразність); практична спрямованість мовлення (привертати увагу слухачів до потрібної інформації, утримувати інтерес до неї, переконувати, спонукати до дії, здійснювати корекцію позиції [18]. Це дозволило нам визначити окремі компоненти процесу формування мовленнєвих умінь та оцінні критерії прояву цих програма визначаючи якісні ознаки культури мовлення, враховує як суто мовні особливості (міра оволодіння діючими нормами), так і позамовні (знання законів мислення, досвід мовця, його психічний стан, спрямованість і мету мовлення тощо).

Ступінь прояву показників мовленнєвого критерію оцінювався викладачами та керівниками педагогічної практики студентів за підсумками спостереження, яке проводилося за наступними ознаками:

- правильність,
- точність,
- логічність,
- чистота,
- доречність,
- ясність,
- виразність,
- варіативність,
- адекватність меті,
- емоційність.

Результати спостереження фіксувалися в таблиці (додаток Є), ступінь

прояву кожного показника оцінювався за трибальною шкалою. За результатами спостереження робився висновок про рівень культури мовлення майбутнього вчителя трудового навчання та технологій:

- 1) високий – 24-30 балів;
- 2) середній – 17-23 балів;
- 3) низький – 10-16 балів.

Оцінка професійного іміджу майбутнього вчителя технологій за **комунікативним** критерієм передбачає визначення рівня комунікативної поведінки за допомогою тестування за методикою «Комунікативні та організаторські схильності» В. В. Синявського та В. А. Федорошина [23] (для бакалаврської підготовки). Автори методики, визначаючи призначення тесту, наголошують, що у професіях, які за своїм змістом пов'язані з активною взаємодією людини з іншими людьми, в якості стрижневих виступають комунікативні та організаторські здібності, без яких не може бути гарантований успіх у роботі. Головний зміст діяльності працівників таких професій – керівництво колективами, навчання, виховання, культурно-просвітницьке та побутове обслуговування людей і т.д. За результатами відповідей випробуваного з'являється можливість виявити якісні особливості його комунікативних і організаторських схильностей.

Методика містить 40 запитань, на які студент має відповісти «так» чи «ні» (додаток Ж). Опитувальник має питання, за аналізом відповідей на які можна оцінити окремо комунікативні здібності та організаторські здібності. Підраховується кількість співпадаючих з ключем відповідей по кожному розділу методики, потім обчислюються оціночні коефіцієнти окремо для комунікативних та організаторських здібностей за формулою:

$$K = 0,05 \times C, \text{ де}$$

K – величина оцінювального коефіцієнта

C – кількість співпадаючих з ключем відповідей.

Оцінювальний коефіцієнт може варіювати від 0 до 1. Показники, близькі до 1, говорять про високий рівень комунікативних і організаторських здібностей, близькі до 0 – про низький рівень. Первинні показники комунікативних і організаторських здібностей переводяться в оцінки (табл. 3 та табл. 4), що свідчать про різні рівні досліджуваних здібностей.

Таблиця 3

Комунікативні вміння:

Показник	Оцінка	Рівень
0,10-0,45	1	I - низький
0,46-0,55	2	II - нижче середнього
0,56-0,65	3	III - середній
0,66-0,75	4	IV - високий
0,76-1	5	V - дуже високий

Таблиця 4

Організаторські уміння:

Показник	Оцінка	Рівень
0,20-0,55	1	I - низький
0,56-0,65	2	II - нижче середнього
0,66-0,70	3	III - середній
0,71-0,80	4	IV - високий
0,81-1	5	V - дуже високий

Для магістерської підготовки використовується модифікований варіант анкети О. О. Леонтьєва для діагностики ефективності педагогічних комунікацій [299]. Діагностична мета методики полягає у визначенні «аудиторної атмосфери», активності, вираженості пізнавального інтересу в учнів, а також деяких проявів стилю педагогічної діяльності (додаток 3). Експертам, які мають досвід спілкування з аудиторією, пропонується карта комунікативної діяльності. Кожен експерт працює незалежно, після чого знаходиться усереднена оцінка. Оцінку слід проводити за пропонованою шкалою, а при обговоренні спробувати обґрунтувати, які дії педагога викликали ті чи інші оцінки. Після оцінювання підраховується усереднена експертна оцінка. Діапазон цих оцінок може коливатися від 49 до 7 балів. На основі середньої оцінки експертів робиться висновок про ступінь комунікативної ефективності.

Якщо усереднена оцінка експертів коливається в межах 45-49 балів, то комунікативна діяльність дуже напружена і близька до моделі активної взаємодії. Педагог досяг вершин своєї майстерності, вільно володіє

аудиторією. Як диригент прекрасно розподіляє свою увагу, всі засоби спілкування органічно вплетені у взаємодію з учнями. Непосвяченому може здатися, що зібралася компанія людей, які давно знають один одного, для обговорення останніх подій. Однак при цьому всі зайняті спільною справою, заняття досягає поставленої мети.

35-44 бали – висока оцінка. Дружня, невимушена атмосфера панує в аудиторії. Усі учасники заняття зацікавлено спостерігають за педагогом або обговорюють поставлене запитання. Активно висловлюються думки, пропонуються варіанти вирішення проблеми. Стихійність відсутня. Педагог коректно направляє хід заняття, не забуваючи віддавати належне гумору і дотепності присутніх. Будь-яка вдала пропозиція тут же підхоплюється і заохочується помірною похвалою. Заняття проходить продуктивно, в активній взаємодії сторін.

20-34 бали характеризують педагога як такого, що цілком задовільно опанував прийоми спілкування. Його комунікативна діяльність досить вільна за формою. Він легко входить в контакт з учнями, але не всі виявляються у полі його уваги. В імпровізованих дискусіях він спирається на найбільш активну частину присутніх, інші ж виступають в основному в ролі спостерігачів. Заняття проходить жваво, але не завжди досягає поставленої мети. Зміст заняття може мимоволі приноситься в жертву формі спілкування. Тут можливі прояви елементів моделей диференційованої уваги і негнучкого реагування.

11-19 балів – низька оцінка комунікативної діяльності. Має місце одностороння спрямованість навчально-виховного впливу з боку педагога. Незримі бар'єри спілкування перешкоджають живим контактам сторін. Аудиторія пасивна, ініціатива проявляється домінуючим становищем педагога. Його стиль уподібнюється авторитарній чи неконтактній моделям спілкування.

При дуже низьких оцінках (7-10 балів) будь-яка взаємодія з учнями відсутня. Спілкування розвивається за моделями дикторського або гіпореклексивного стилю. Воно знеособлено, за психологічним змістом анонімно і практично нічим не відрізняється від масової публічної лекції або мовлення по радіо. Педагогічні функції обмежуються лише інформаційною стороною [299].

За показниками **когнітивного** критерія з'ясовується рівень засвоєння

знань з іміджології. На це спрямований залік, що проводиться наприкінці вивчення спецкурсу «Імідж сучасного вчителя трудового навчання та технологій», результати якого оцінюються за чотирьохбальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно».

Ступінь прояву показників мотиваційного критерію оцінювався за підсумками спостереження, яке проводилося за наступними ознаками:

– Прагнення студента створити власний позитивний професійний імідж, підтримувати його та адаптувати відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, що змінюються.

– Готовність студента пізнавати себе та працювати над професійним та особистісним самовдосконаленням.

– Ініціативні дії особистості, спрямовані на самовдосконалення (робота над професійним та особистісним самовдосконаленням без спонукання ззовні; застосування різноманітних, а також нетрадиційних засобів та прийомів для професійного та особистісного зростання; надання переваги творчим підходам).

– Розвиток діяльності із створення власного професійного іміджу з ініціативи суб'єкта діяльності (продовження діяльності після досягнення поставленої ззовні мети; виконання завдань у більшому, ніж вимагалось, обсязі; прагнення виконувати необов'язкові завдання; інтерес до процесу самовдосконалення; використання додаткових джерел інформації; зацікавленість у процесі діяльності).

Результати спостереження фіксуються в таблиці (додаток И), ступінь прояву кожного показника оцінюється за трибальною шкалою. За результатами спостереження робиться висновок про рівень мотивації до створення власного професійного іміджу:

- 1) високий – 10-12 балів;
- 2) середній – 7-9 балів;
- 3) низький – 4-6 балів.

Рівень сформованості рефлексивних умінь за **рефлексивним** критерієм оцінюється за допомогою самооцінка, для чого використовується методика «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії» [17, с. 13-14]. Методика націлена на вивчення рівня онтогенетичної рефлексії, що припускає аналіз минулих помилок, успішного і неуспішного досвіду життєдіяльності.

Опитувальник містить 15 запитань, на які студент може відповісти «так», «ні» або «не знаю» (додаток І).

Студент відповідає на запитання, підраховує кількість балів та визначає рівень онтогенетичної рефлексії за наступною шкалою:

100-150 балів – повна відсутність рефлексії минулого досвіду;

50-99 балів – рефлексія зі знаком «-»;

0-49 балів – рефлексія зі знаком «+».

Діяльнісний критерій передбачає оцінку наявності досвіду іміджоформувальної діяльності за допомогою опитування:

1. Чи намагалися ви створити власний особистісний імідж?
2. Якщо так, чи була ця діяльність результативною?
3. Чи намагалися ви створити власний професійний імідж?
4. Якщо так, чи була ця діяльність результативною?
5. Чи допомагали ви комусь зі своїх знайомих створити або удосконалити їхній імідж?

За результатами опитування робиться висновок, чи має студент досвід іміджоформувальної діяльності, чи не має.

Рівень креативності особистості, що відповідає **креативно-діяльнісному** критерію, з'ясовувався за допомогою опитувальника креативності, розробленого Джозефом С. Рензуллі та Робертом К. Хартманом (в адаптації О. Тунік) [338], та адаптованого до застосування в роботі з майбутніми вчителями технологій. Опитувальник є експрес-методом, який дозволяє швидко та якісно проводити діагностику в умовах обмеженого часу. Він складається з десяти пунктів, які є характеристиками творчого мислення та поведінки, доступними для спостереження. Кожен пункт оцінюється експертом на основі спостереження за поведінкою студента в різних ситуаціях, опитувальник може бути запропонований як викладачам, кураторам, так і студентам для самооцінки.

В якості експертів виступають куратори та викладачі, які працюють в групах, та які відповідають таким вимогам, як компетентність, позитивне ставлення до експертизи, креативність, об'єктивність, аналітичність та широта мислення.

Кожен пункт опитувальника оцінюється за шкалою, яка містить чотири градації: 4 – постійно, 3 – часто, 2 – іноді, 1 – рідко. Загальна оцінка креативності є сумою балів за десяти пунктами (мінімальна можлива

оцінка – 10, максимальна – 40 балів).

Творчі характеристики

1. Надзвичайно допитливий у найрізноманітніших галузях: постійно ставить запитання про щось і про все.
2. Висуває велику кількість різних ідей або рішень проблем; часто пропонує незвичайні, нестандартні, оригінальні відповіді.
3. Вільний та незалежний у вираженні своєї думки, іноді гарячий у суперечках; завзятий та наполегливий.
4. Здатний ризикувати; заповзятливий та рішучий.
5. Надає перевагу завданням, пов'язаним із «грою розуму»; фантазує, має уяву («цікаво, що буде, якщо...»); маніпулює ідеями (змінює, ретельно розробляє їх); любить займатися застосуванням, удосконаленням та зміною правил і об'єктів. Проявляє здатність до педагогічної та технічної творчості.
6. Має тонке почуття гумору і бачить кумедне в ситуаціях, які не здаються смішними іншим.
7. Усвідомлює свою імпульсивність та приймає це в собі, більш відкритий до сприйняття незвичайного в собі (вільне виявлення «типово жіночих» інтересів для юнаків; дівчата більш незалежні та наполегливі, ніж їхні однолітки); проявляє емоційну чутливість.
8. Має почуття прекрасного; надає перевагу більш раціональним, «красивим» способам розв'язання завдань; приділяє увагу естетичним характеристикам речей та явищ.
9. Має власну думку та здатен її відстоювати; не боїться бути несхожим на інших; індивідуаліст, не цікавиться деталями; спокійно ставиться до творчого безладдя.
10. Критикує конструктивно; не здатен покладатися на авторитетні думки без їх критичної оцінки.

Відповіді заносяться на спеціальний аркуш та в таблицю для фіксації балів «Творчі характеристики» (додатки К. 1, К. 2). Отримані бали підсумовуються та встановлюється рівень креативності відповідно до шкали (додаток К. 3).

За результатами експертної оцінки робиться висновок про рівень креативності:

40-34 бали – дуже високий;

33-27 балів – високий;

26-21 бал – нормальний, середній;

20-16 балів – низький;

15-10 балів – дуже низький.

Вимірювання показників проводилося за різними шкалами, як того вимагали методики. З метою уніфікації вимірювань та переходу до узагальненого показника, а також із міркувань доцільності та зручності підрахунку кількість набраних балів або отриманий результат за кожною з методик переводився в умовні одиниці (додаток Л).

Згідно із запропонованою методикою залежно від кількості набраних умовних одиниць ми розподілили студентів за трьома **рівнями сформованості професійного іміджу** майбутнього вчителя трудового навчання і технології: гармонійний, прийнятний та недостатньо виражений:

- 1) гармонійний рівень – 55-74 умовних одиниці;
- 2) прийнятний рівень – 35-54 умовних одиниці;
- 3) недостатньо виражений рівень – 15-34 умовних одиниці.

§4 Зміст технології формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій.

У створенні професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій потрібно реальний імідж максимально наблизити або поєднати з ідеальним. Цілісна педагогічна технологія формування професійного іміджу майбутнього вчителя трудового навчання та технологій складається з декількох взаємопов'язаних етапів:

- інформаційний етап, що полягає в ознайомленні студентів з основами іміджології та іміджмейкінгу,
- автогностичний етап, протягом якого студенти пізнають власний внутрішній світ, вивчають власні психологічні характеристики, здійснюють самооцінку власного іміджу,
- стратегічний етап, упродовж якого студенти розробляють для себе ідеальний професійний імідж та планують шляхи його досягнення,
- діяльнісний етап, протягом якого відбувається робота з формування професійного іміджу майбутніх учителів у цілісному педагогічному процесі ВНЗ,
- випробувальний етап, де результати роботи зі створення професійного іміджу перевіряються протягом педагогічної практики студентів,
- рефлексивний етап, упродовж якого студенти аналізують відповідність створеного іміджу ідеальному, здійснюють аналіз своїх досягнень або невдач у досягненні стратегічних цілей.

Мета **інформаційного** етапу технології – ознайомлення студентів з теоретичними основами іміджології, із сутністю основних понять іміджології, усвідомлення студентами основних закономірностей та освоєння базових технік іміджмейкінгу, а також формування мотивації майбутніх учителів трудового навчання та технологій на створення власного професійного іміджу.

Автогностичний етап (греч. autognosis, від autos – сам та gnosis – знання) – це етап самопізнання, протягом якого студенти пізнають власний внутрішній світ, вивчають власні психологічні характеристики, здійснюють самооцінку власного іміджу.

Мета автогностичного етапу – дослідити свій власний імідж,

спробувати визначити, який образ ви маєте у свідомості оточуючих людей, допомогти студентам максимально пізнати свій внутрішній світ, з'ясувати свої переваги та недоліки, сильні та слабкі сторони, визначити особливості власної самооцінки. Результатом його є створення власного об'єктивного психологічного портрету, а також з'ясування реального особистісного іміджу.

Задачі автогностичного етапу:

- проаналізувавши свою зовнішність відповідно до вимогами до габітарного компоненту професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій, з'ясувати переваги та недоліки свого зовнішнього вигляду;
- визначити те, що потрібно змінити, на основі чого будуть сформульовані конкретні задачі з формування іміджу;
- за допомогою психологічних методик краще пізнати власний внутрішній світ;
- сформувати уявлення про власну «Я-концепцію», її якість;
- з'ясувати рівень свого творчого потенціалу;
- встановити рівень професійної спрямованості на педагогічну діяльність;
- з'ясувати рівень розвитку комунікативних схильностей та мовленнєвих умінь;
- визначити основні особистісні ресурси, на які можна спиратися при побудові власного професійного іміджу.

Професійний імідж на цьому етапі точно оцінити неможливо, оскільки у студентів, які тільки почали навчатися в педагогічному університеті, він ще не сформований або може бути сформований стихійно та лише частково.

Протягом автогностичного етапу студенти проходять психологічне тестування, використовуючи рекомендовані викладачем психодіагностичні методики, та оцінюють власний імідж за наступними критеріями:

- відповідність габітарного іміджу вимогам;
- сформованість іміджевої компетентності;
- сформованість Я-концепції;
- наявність професійної спрямованості;
- рівень сформованості мовленнєвих та комунікативних умінь;
- рівень творчого потенціалу.

На цьому етапі важливо підкреслити, що для самодіагностики та самопізнання студентам потрібно використовувати лише спеціальні психодіагностичні методики, розроблені фахівцями, щоб створити об'єктивну картину.

Умови ефективності роботи на автогностичному етапі:

1. Застосування комплексу тестових методик для більш повної картини.
2. Неупередженість самих студентів, готовність прийняти неочікувані результати щодо своєї зовнішності та особистості.
3. Бажання студентів створити власний психологічний портрет якнайточніше.
4. Використання перевірених професійних психологічних методик.
5. Ретельна фіксація результатів самопізнання.

Стратегічний етап передбачає планування роботи з самовдосконалення з метою створення позитивного професійного іміджу. Студенти розробляють для себе ідеальний професійний імідж, з'ясовують розбіжності між реальним та ідеальним іміджем та планують шляхи його досягнення.

Мета стратегічного етапу – розробити індивідуальний план конкретних дій та заходів з побудови власного професійного іміджу.

Задачі:

- визначити ті індивідуальні характеристики, які мають стати основою професійного іміджу (власні сильні характеристики, які є релевантними в аспекті майбутньої професійної діяльності);
- створити образ «ідеального Я», який буде метою роботи зі створення професійного іміджу;
- визначити розбіжності між «реальним Я», визначеним на попередньому етапі, та «ідеальним Я»;
- встановити шляхи подолання визначених розбіжностей;
- скласти план роботи над власним професійним іміджем, окреслити конкретні дії з удосконалення іміджу згідно з установленими критеріями;
- встановити терміни виконання кожного кроку зі створення професійного іміджу.

Стратегічний етап передбачає складання плану дій зі створення свого професійного іміджу. Він містить певний набір та послідовність дій:

- 1) створення ідеального образу для себе;
- 2) аналіз розбіжностей між ідеальним образом та реальним;
- 3) визначення компонентів іміджу, які потребують вдосконалення;
- 4) визначення шляхів їх корекції та вдосконалення;
- 5) розробка плану конкретних дій з наближення реального іміджу до ідеального професійного іміджу.

Умови ефективності роботи на стратегічному етапі.

1. Для точного визначення розбіжностей між реальним та ідеальним образом студент повинен мати адекватну самооцінку. У разі, якщо самооцінка завищена або занижена, куратор або викладач, який працює з групою, має допомогти студенту розробити ті зони, які потребують втручання та удосконалення.

2. Для створення образу «ідеального Я» студент має знати специфіку та вимоги до професійної діяльності вчителя технологій.

3. Знання механізмів та закономірностей формування професійного іміджу.

4. Студент має усвідомити, що працювати потрібно не стільки над слабкими сторонами власної особистості, щоб їх замаскувати, скільки над підсиленням та розвитком позитивних властивостей. Саме таку стратегію фахівці іміджемейкінгу вважають більш ефективною.

Вимоги до рівня засвоєння дисципліни

У результаті вивчення спецкурсу:

- 1) студенти повинні знати:
  - теоретичні основи іміджелогії;
  - основні поняття та категорії іміджелогії, що забезпечують розуміння закономірностей та механізмів формування та корекції професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій;
  - види іміджу та його складові;
  - алгоритми та методи формування позитивного професійного іміджу вчителя трудового навчання і технологій;
- 2) студенти повинні вміти:

- визначати основні проблеми професійного іміджу;
  - використовувати знання з дисципліни як засобу створення власного професійного іміджу та підвищення його ефективності;
  - вирішувати іміджеві завдання за допомогою інструментарію іміджелогії;
  - ефективно використовувати професійний імідж задля вирішення педагогічних завдань;
- 3) студенти повинні володіти:
- навичками самоаналізу та самоконтролю з метою підтримки та корекції власного професійного іміджу;
  - навичками самопрезентації для створення та підтримки позитивного професійного іміджу;
  - навичками саморозвитку та прагненням професійної самореалізації.

Курс складається з лекційних, практичних, семінарських, контрольних занять та самостійної роботи студентів. Завершується курс підсумковим заліком. Лекційні заняття призначені для ознайомлення з теоретичним матеріалом дисципліни та його узагальнення. Семінарські заняття спрямовані на самостійне опрацювання студентами теоретичного матеріала, поглиблення знань студентів певних розділів дисципліни з подальшим їх обговоренням та зверення до досвіду видатних людей щодо створення власного іміджу. Практичні заняття призначені для ознайомлення студентів з психологічними методами самопізнання, проведення самодіагностики, розробки індивідуального плану дій.

Самостійна робота студентів з дисципліни «Імідж сучасного педагога» грає важливу роль в теоретичному і практичному освоєнні навичок зі створення іміджу. Самостійна робота є позааудиторною та призначена для самостійного опрацювання студентами розділів дисципліни за рекомендованими викладачем матеріалами з метою поглиблення знань, отриманих на лекційних заняттях. Самостійна робота студентів передбачає: підготовку до тренінгів та дискусій, індивідуальну роботу і роботу в малих групах, підготовку доповідей з обговорюваних на лекціях і практичних заняттях тем, створення презентацій, самодіагностику, самоаналіз, самомоніторинг.

Тематичний план та програма спецкурсу

№ з/п	Тема	Форма організації навч. процесу				Разом
		Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самоств. робота	
1.	Іміджелогія як наука і практична діяльність	2			2	4
2.	Іміджмейкинг	2			2	4
3.	Поняття іміджу	2			2	4
4.	Імідж як історико-культурний феномен		2		2	4
5.	Персональна іміджелогія	2			2	4
6.	Імідж в рекламній діяльності	2			2	4
7.	Політичний імідж	2			2	4
8.	Професійний імідж фахівців різних галузей. Інші види іміджу		4		2	6
9.	Професійний імідж сучасного вчителя	2			2	4
10.	Структура професійного іміджу сучасного вчителя технологій	2			2	4
11.	Вимоги до професійного іміджу сучасного вчителя технологій	2			2	4
12.	Професійний імідж учителя технологій		2		4	6
13.	Механізми впливу в процесі формування іміджу	2			2	4
14.	Технології	2			2	4

	іміджування					
15.	Розробка та застосування стратегій формування іміджу	2			2	4
16.	Самодіагностика	2		4	2	8
17.	Сам собі іміджмейкер			4	2	6
18.	Рефлексія як засіб самомоніторингу. Розвиток рефлексивних умінь	2		2	2	6
Разом		28	8	10	38	84

Програма спецкурсу

Тема 1. Іміджелогія як наука і практична діяльність. (2 год.)

1. Іміджелогія як науково-практична, інноваційно-технологічна дисципліна.
2. Витоки іміджелогії.
3. Аналіз визначень іміджелогії як науки і практики.
4. Цілі й завдання іміджелогії. Теоретична і прикладна іміджелогія.
5. Імідж як предмет іміджелогії. Сучасні уявлення про імідж в різних галузях наукового знання.
6. Носій та реципієнт іміджу.
7. Антропологічна основа іміджелогії.
8. Зв'язок іміджелогії з іншими науками.
9. Принципи іміджелогії.

Тема 2. Іміджмейкинг. (2 год.)

1. Іміджмейкинг як діяльність зі створення іміджу із заданими властивостями.
2. Імідж-ефект. Перетворення іміджу для досягнення поставлених цілей.
3. Структура і функції іміджмейкінгу.
4. Роль механізмів соціально-психологічного впливу в процесі формування іміджу.
5. Закономірності формування і функціонування іміджу. Громадська думка та суспільна свідомість.

Тема 3. **Поняття іміджу.** (2 год.)

1. Імідж як предмет іміджології. Імідж і репутація. Імідж і символ. Соціальні стереотипи й настанови.
2. Імідж як поняття. Значення іміджу.
3. Імідж як цілісний феномен.
4. Природні та особистісні особливості людини.
5. Характеристика основних складових іміджу. «Я- концепція».
6. Критерії класифікації іміджу. Сучасні типології й основні функції іміджу.

Тема 4. **Персональна іміджологія.** (2 год.)

1. Іміджеві характеристики.
2. Основні умови формування іміджу.
3. Особистісний та професійний імідж.
4. Зовнішня й внутрішня мотивації створення іміджу.
5. Свідомий і несвідомий рівні функціонування іміджу.
6. Додаткові складові іміджу.
7. Чарівність: великий секрет і маленькі хитрощі.

Тема 5. **Імідж в рекламній діяльності.** (2 год.)

1. Імідж і реклама. Цілі реклами – інформативна, повідомлювальна, нагадуюча.
2. Властивості іміджу.
3. Створення позитивного іміджу в рекламі.
4. Прийоми створення рекламного образу.

Тема 6. **Політичний імідж.** (2 год.)

1. Поняття «політичний імідж». Імідж як сполучна ланка між політиком і його аудиторією.
2. Проблема «імідж і вибори».
3. Механізми побудови політичного іміджу

Тема 7. **Професійний імідж сучасного вчителя.** (2 год.)

1. Поняття «професійний імідж учителя».
2. Складові професійного іміджу вчителя.
3. Відмінності іміджу вчителя від іміджу інших фахівців.
4. Мала, середня й велика соціальні групи як реципієнти іміджу. Масова аудиторія іміджу.
5. Закономірності сприйняття професійного іміджу вчителя різними

реципієнтами.

6. Особливості презентації професійного іміджу педагога цільовій аудиторії.

7. Цілісний підхід до формування іміджу.

Тема 8. Структура професійного іміджу сучасного вчителя трудового навчання та технологій.

(2 год.)

1. Специфіка роботи вчителя трудового навчання та технологій в сучасній школі.

2. Компоненти професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій:

- габітарний імідж,
- предметно-технологічна компетентність,
- Я-концепція,
- професійна спрямованість,
- мовленнєва та комунікативна поведінка,
- іміджева компетентність,
- творчий потенціал.

3. Місце середовищного іміджу в цілісній структурі іміджу вчителя технологій.

Тема 9. Вимоги до професійного іміджу сучасного вчителя трудового навчання та технологій.

(2 год.)

1. Роль першого враження.

2. Вимоги до габітарного іміджу вчителя трудового навчання та технологій. Закономірності візуального сприйняття фігури людини.

3. Поняття про предметно-технологічну компетентність та її складові: наявність інтересу до певної сфери практичної діяльності, в якій студент спеціалізується, знань та досвіду відповідної діяльності.

4. Іміджева компетентність учителя трудового навчання та технологій та її складові: теоретичні знання про сутність професійного іміджу, його функції, види, структуру, закономірності та засоби формування і т.п.;

прагнення та готовність створювати власний професійний імідж; володіння методами самопізнання, самоспостереження, самоаналізу, самоосвіти, самовиховання тощо; застосування отриманих знань на практиці, досвід діяльності зі створення власного професійного іміджу.

5. «Я-концепція», сутність, види «Я-концепції».

6. Професійна спрямованість учителя трудового навчання та технологій та її роль у побудові професійного іміджу.

7. Вимоги до мовленнєвої та комунікативної поведінки вчителя трудового навчання та технологій.

8. Творчий потенціал учителя технологій та його значення для професійного іміджу.

Тема 10. Механізми впливу в процесі формування іміджу. (2 год.)

1. Поняття соціально-психологічного впливу.

2. Механізми впливу на масову та індивідуальну свідомість.

3. Технології нейролінгвістичного програмування.

4. Формування іміджу в середовищі масової комунікації.

5. Роль засобів масової інформації у формуванні соціальної реальності.

Тема 11. Технології іміджування. (2 год.)

1. Принципи формування іміджу.

2. Критерії вибору моделі поведінки.

3. Стратегії й тактики побудови іміджу.

4. Вплив підсвідомої інформації на виникнення іміджу. Пряма і непряма інформація про людину.

5. Техніки створення образу. Стереотипізація. Типізація, позиціонування, іміджева символіка. Міфологізація іміджу.

6. Комунікативні стратегії.

7. Переконавання. Навіювання. Самопросування. Зараження.

8. Моделі візуальної комунікації. Методи формування позитивного ставлення.

9. Моделі поведінки в офіційному і неофіційному спілкуванні.

10. Імідж як складова частина культури ділового спілкування.

11. Імідж керівника освітнього закладу.

12. Способи просування іміджу.

Тема 12. Розробка та застосування стратегій формування іміджу. (2 год.)

1. Стихійність і цілеспрямованість у формуванні іміджу.
2. Поняття індивіда та індивідуальності.
3. Характеристика етапів формування іміджу: самопізнання, самооцінка, оцінка очікувань реципієнтів іміджу, корекція власних характеристик, презентація іміджу, рефлексія, самомоніторинг.
4. Забезпечення сталості та підтримки іміджу.

Тема 13. **Самодіагностика.** (лекція + практичне заняття) (6 год.)

1. Використання психодіагностики для створення психологічного портрета особистості.
2. Психологічні тести для з'ясування основних психологічних характеристик особистості.
3. Критерії ефективності професійного іміджу вчителя технологій.

Тема 14. **Рефлексія як засіб самомоніторингу. Розвиток рефлексивних умінь.** (лекція + практичне заняття) (2 год.)

1. Поняття про рефлексію.
2. Роль рефлексії у створенні власного професійного іміджу.
3. Способи рефлексивного аналізу свого іміджу.
4. Шляхи розвитку рефлексивних умінь.

Плани практичних і семінарських занять

Тема 1. **Імідж як історико-культурний феномен** (семінар-дискусія) (2 год.)

Питання для самостійного опрацювання

1. Історія виникнення іміджу. Імідж в історії та політиці.
2. Зародження науки «іміджелогія».
3. Взаємозв'язок понять «імідж», «образ», «авторитет», «стереотип», «престиж», «репутація».
4. Практична робота: аналіз іміджу історичної особи.

Тема 2. **Професійний імідж учителя технологій** (семінар – дискусія) (2 год.)

Питання для самостійного опрацювання

1. Зовнішній вигляд учителя трудового навчання та технологій. Вимоги та рекомендації щодо вибору стилю одягу, зачіски тощо.
2. Професійна компетентність учителя трудового навчання та технологій.
3. Стилi спілкування вчителя з учнями, їхніми батьками, колегами.
4. Креативність вчителя трудового навчання та технологій та його

професійний імідж.

5. Вимоги до мовленнєвої поведінки вчителя.
6. Моніторинг сформованого іміджу. Способи коригування іміджу.

Тема 3. Професійний імідж фахівців різних галузей.

Інші види іміджу (семінар) (4 год.)

Питання для самостійного опрацювання

1. Імідж політика.
2. Імідж політичної партії.
3. Імідж педагога.
4. Імідж естрадного виконавця.
5. Імідж телеведучого.
6. Імідж лікаря.
7. Імідж психолога.
8. Імідж керівника.
9. Імідж компанії.
10. Імідж навчального закладу.
11. Імідж країни.
12. Імідж бренду.
13. Практична робота: аналіз іміджу відомої особи.

Тема 4. Сам собі іміджмейкер

(практичне заняття, ділова гра) (4 год.)

Питання для опрацювання

1. Ідеальний та реальний імідж учителя технологій.
2. Діагностика власних психологічних властивостей.
3. Самооцінка та взаємооцінка іміджу.
4. Практична робота: розробка персонального іміджу. Планування роботи над власним професійним іміджем.

Методичні рекомендації викладачам щодо формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій

Під час роботи над темою «Іміджологія як наука і практична діяльність» студенти дізналися про витоки та зародження іміджології, створення специфічного образу в історичній перспективі, про державних діячів, відомих в історії політиків, які мали загострене відчуття іміджу та

створювали його цілеспрямовано задовго до появи спеціальних досліджень. У ході ознайомлювальної лекції студенти дізналися про зв'язок іміджелогії з іншими науками та сучасні уявлення про імідж в різних галузях наукового знання, а також про поняття носія та реципієнта іміджу. Студенти усвідомили думку, що позитивний професійний імідж – невід'ємна складова конкурентоспроможності сучасного фахівця в сучасному інформаційному суспільстві і є запорукою успішної кар'єри.

Після опрацювання теми студентам було запропоновано відповісти на запитання:

- Поясніть, що вивчає іміджелогія.
- Поясніть, у чому полягає відмінність іміджелогії та іміджмейкінгу.
- Назвіть науки, з якими пов'язана іміджелогія.
- Назвіть основні принципи іміджелогії.

У рамках теми «Іміджмейкінг» обговорювалися питання можливості цілеспрямованого створення іміджу за допомогою фахівців, вивчалася структура та функції іміджмейкінгу, закономірності соціального сприйняття образу, а також закономірності формування та функціонування іміджу у свідомості його реципієнтів. Студенти дізналися про механізми формування суспільної думки, її свідомі та несвідомі компоненти, про канали поширення різних видів інформації, важливі для побудови іміджу.

Контроль засвоєння теми здійснювався за допомогою запитань:

- Що таке іміджмейкінг? Які його цілі?
- Назвіть основні функції іміджмейкінгу.
- Як використовуються механізми соціально-психологічного впливу в процесі формування іміджу? Які саме?
- Назвіть основні закономірності формування іміджу.

Під час опрацювання теми «Поняття іміджу» студенти детально ознайомлюються з поняттям «імідж», його відмінністю від таких понять як «репутація», «авторитет», «образ», «стереотип», «соціальний стереотип», «думка», «суспільна думка». Майбутні вчителі підводяться до думки, що імідж – це цілісне та багатоаспектне утворення, яке відображає природні та особистісні характеристики людини. У рамках теми відбувається ознайомлення з різноманітними критеріями класифікації іміджу та його типами, а також з поняттям «Я-концепція» як основною складовою будь-

якого іміджу.

Для перевірки засвоєння теми було задано питання:

- Дайте визначення іміджу.
- Назвіть близькі за значенням поняття, що ототожнюються з іміджем? Поясніть їхню специфіку.
- Які характеристики людини відображено в іміджі? Як їх можна згрупувати?
- З чого складається імідж людини?
- Які складові іміджу ви вважаєте найвагомішими?
- За якими критеріями виділяють різні види іміджу? Назвіть основні типи або види іміджу.
- Які функції виконує імідж?

Опрацювання теми «Персональна іміджелогія» передбачало ознайомлення студентів з характеристиками іміджу, основними умовами, що забезпечують формування позитивного іміджу. Студенти були залучені до дискусії за допомогою питань:

- Як ви вважаєте, чи є відмінності між особистісним та професійним іміджем?
- Якщо так, у чому вони полягають?
- Що може спонукати людину до створення свого іміджу?
- Які зовнішні мотиваційні фактори можуть грати роль у створенні іміджу?
- Чи може бути внутрішня мотивація головною спонукальною силою для створення власного професійного іміджу?
- Як ви вважаєте, наскільки свідомо сприймає імідж його реципієнт? Що з компонентів іміджу може впливати на свідомість, а що – на підсвідомість?
- Чи є серед ваших знайомих люди, про яких ви можете сказати, що в них позитивний професійний імідж?
- Коли ви пригадуєте їх, які складові їхнього професійного іміджу приходять на думку у першу чергу?
- Що саме в їхньому образі ви асоціюєте із вдалим професійним іміджем?
- Наскільки важливо для фахівця, на вашу думку, мати позитивний

професійний імідж?

Після проведеної дискусії викладач підсумовує основні положення, доповнює теоретичний матеріал та підкреслює найголовніші ідеї теми.

Контроль теми здійснюється за допомогою бесіди:

- Назвіть основні характеристики іміджу.
- За яких умов створюється позитивний імідж?
- Чим схожі та чим відрізняються особистісний та професійний імідж?
- Яка зовнішня та внутрішня мотивація спонукає людину до створення власного іміджу?
- Як ви розумієте свідомий та несвідомий рівні функціонування іміджу?

Теми «Імідж в рекламній діяльності» та «Політичний імідж» носять ознайомлювальний характер та містять загальні питання про цілі та прийоми створення рекламного образу об'єкту, торговельної марки, бренду або компанії, а також механізми побудови іміджу політика.

У рамках теми «Професійний імідж сучасного вчителя» студенти дізнаються про поняття та структуру професійного іміджу вчителя, їх відмінності від іміджу інших фахівців. Відбувається аналіз груп реципієнтів іміджу вчителя, особливості та закономірності їхнього сприйняття образу вчителя; студентам пропонується подумати, які особливості презентації професійного іміджу вчителя допоможуть справити необхідне враження на цільову аудиторію.

Засвоєння теми перевіряється за допомогою питань:

- Що таке «професійний імідж учителя»?
- З чого складається професійний імідж учителя?
- Чим відрізняється імідж фахівців різних галузей?
- У чому специфіка професійного іміджу учителя?
- Хто є реципієнтами іміджу вчителя? У чому полягають особливості сприйняття ними іміджу вчителя?
- Як утворюються образ вчителя в уявленні його реципієнтів? З чого складається перше враження?
- Доведіть, що імідж учителя є цілісним утворенням. Що означає цілісність професійного іміджу вчителя?

Наступна тема «Структура професійного іміджу сучасного вчителя трудового навчання та технологій» присвячена детальному аналізу іміджу фахівця, безпосередньо пов'язаного з майбутньою професійною діяльністю студентів. Тема вимагає знань фахових дисциплін, оскільки обговорюється специфіка роботи вчителя трудового навчання та технологій в сучасній школі. Студенти знайомляться з компонентами професійного іміджу вчителя технологій (габітарний імідж, іміджева компетентність, «Я-концепція», професійна спрямованість, мовленнєва та комунікативна поведінка, творчий потенціал), а також з поняттям «середовищний імідж». Тема «Вимоги до професійного іміджу сучасного вчителя трудового навчання та технологій» передбачає детальний аналіз вимог до габітарного іміджу вчителя технологій, ознайомлення з поняттям іміджевої компетентності вчителя технологій, її складовими, закономірностями її формування та функціями, троїстою моделлю «Я-концепції» Р. Бернса, її сутністю та видами; студенти підводяться до думки, що «Я-концепція» є ядром професійного іміджу. Вивчаються детальні вимоги до мовленнєвої та комунікативної поведінки вчителя з опорою на знання з фахових дисциплін, а також аналізується значення творчого потенціалу, професійної спрямованості вчителя та роль першого враження у формуванні професійного іміджу. Особливий акцент у вивченні теми зроблено на важливості творчого потенціалу вчителя у формуванні його професійного іміджу, оскільки зміст навчальної дисципліни «Технології» передбачає застосування творчого підходу до всіх видів практичної діяльності, що має бути відображено в професійному іміджі вчителя.

Майбутні вчителі трудового навчання та технологій мають усвідомити, що являє собою іміджева компетентність: теоретичні знання про сутність професійного іміджу, його функції, види, структуру, закономірності та засоби формування тощо; прагнення та готовність створювати власний професійний імідж; володіння методами самопізнання, самопостереження, самоаналізу, самоосвіти, самовиховання тощо; застосування отриманих знань на практиці, досвід діяльності зі створення власного професійного іміджу.

Засвоєння тем перевіряється опитуванням:

- Які функції виконує вчитель технологій загальноосвітньої школи?
- Чим його професійна діяльність відрізняється від роботи вчителів

інших предметів? У чому полягає специфіка його роботи?

- Як ви розумієте поняття «професійний імідж учителя технологій»?
- Які структурні компоненти складають професійний імідж учителя трудового навчання та технологій?
- Поясніть, що означає габітарний імідж?
- Які існують закономірності візуального сприйняття людини?
- Яким вимогам має відповідати габітарний імідж учителя трудового навчання та технологій?
- Які візуальні ознаки асоціюються в людей із учителем технологій ви можете назвати?
- З яких компонентів складається іміджева компетентність? Як її досягти?
- Чому «Я-концепцію» вважають ядром професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій?
- У чому полягає сутність «Я-концепції»? Які її види?
- Які вимоги висуваються до мовленнєвого компоненту професійного іміджу вчителя? Наскільки вони актуальні для вчителя трудового навчання та технологій?
- Яким вимогам має відповідати комунікативна поведінка вчителя? Що може створити негативний імідж вчителя?
- Що розуміють під професійною спрямованістю вчителя трудового навчання та технологій? Які її складові?
- Наскільки важливо для вчителя трудового навчання та технологій володіти творчим потенціалом? З чого він складається?

Тема «Механізми впливу в процесі формування іміджу» спрямована на ознайомлення з психологічними механізмами, які спрацьовують під час сприйняття образу носія іміджу та виникнення його іміджу у свідомості реципієнта. Вивчення теми дає змогу зрозуміти, чому у нашій свідомості створюються ті чи інші образи, яким чином іміджмейкери, реклама та засоби масової інформації впливають на людину; більш усвідомлено сприймати інформацію, яка надходить до нас та обирати дієві засоби впливу на свідомість реципієнтів іміджу.

Після ознайомлення з темою проводиться бесіда за наступними питаннями:

- Що в соціології розуміють під соціально-психологічним впливом?
- Які механізми впливу на масову свідомість використовують творці реклами, маркетологи, політтехнологи?
- Що таке нейролінгвістичне програмування?
- Як ви вважаєте, чи змінюється соціальна реальність під впливом засобів масової інформації? Якщо так, то як? Якщо ні, то чому?

Тема «Технології іміджування» має суто практичну спрямованість, завдяки вивченню якої студенти ознайомлюються з принципами формування іміджу, стратегіями й тактиками створення іміджу, техніками створення позитивного образу (стереотипізація, типізація, позиціонування, іміджева символіка, міфологізація іміджу, переконання, навіювання, самопросування, зараження). У рамках теми розглядаються особливості створення ділового іміджу керівника, моделі спілкування в офіційному та неофіційному спілкуванні, а також способи просування іміджу.

Засвоєння теми з'ясовується за допомогою питань:

- На яких принципах має будуватися позитивний професійний імідж?
- Як ви оберете необхідну модель поведінки? За якими критеріями ви зробите свій вибір?
- Назвіть відомі вам стратегії, тактики та техніки створення іміджу.
- Наскільки впливає підсвідома інформація на реципієнта іміджу?
- Які комунікативні стратегії можна використовувати для створення позитивного іміджу?
- Які відмінності між моделями поведінки в офіційному та неофіційному спілкуванні?
- Назвіть основні характеристики іміджу керівника навчального закладу.

Тема «Розробка та застосування стратегій формування іміджу» допомагає усвідомити та засвоїти основні етапи формування іміджу, можливість управління ним, засоби забезпечення та підтримки іміджу.

Наприкінці викладач обговорює засвоєне зі студентами на основі питань:

- Що можна формувати у професійному іміджі, а що формується стихійно?
- Визначте поняття «індивід» та «індивідуальність».

- Охарактеризуйте основні етапи створення професійного іміджу.
- Які засоби забезпечення сталості іміджу ви запам'ятали?

До цього моменту студенти мають усвідомити необхідність цілеспрямованого формування професійного іміджу. Як було зазначено вище, чіткого розмежування етапів формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій немає, тому з темою «Самодіагностика» розпочинається другий етап – **автогностичний**. Тема «Самодіагностика» передбачає ознайомлення з психологічними тестами для з'ясування основних психологічних характеристик особистості, особливостями використання психодіагностичних методик та критеріями ефективності професійного іміджу вчителя трудового навчання та технологій. Після засвоєння теоретичного матеріалу студенти проходять тестування, яке допоможе їм створити власний психологічний портрет під назвою «Я реальне».

Самоаналіз зовнішнього вигляду студенти роблять згідно з опитувальником:

- Чи усвідомлюю я переваги своєї зовнішності, які потрібно підкреслити у професійному іміджі?
- Чи відповідає моя зачіска (та макіяж) вимогам до зовнішнього вигляду вчителя?
- Чи знаю, як створити діловий стиль в одязі?

У рамках теми «Рефлексія як засіб самомоніторингу. Розвиток рефлексивних умінь» обговорюється роль рефлексії у створенні власного професійного іміджу, способи рефлексивного аналізу іміджу та шляхи розвитку рефлексивних умінь.

На семінарські заняття винесені теми, які потребують самостійного опрацювання та спільного обговорення, а саме: «Імідж як історико-культурний феномен», «Професійний імідж учителя трудового навчання та технологій», «Професійний імідж фахівців різних галузей». Студенти обговорюють взаємозв'язок понять «імідж», «образ», «авторитет», «стереотип», «престиж», «репутація», визначають вимоги до компонентів професійного іміджу вчителя технологій, а також порівнюють імідж фахівців різних галузей, а саме: політика, естрадного виконавця, телеведучого, лікаря, психолога, керівника тощо, а також бренду, компанії, навчального закладу,

країни. Для практичної роботи студентам пропонується обрати відому особу та проаналізувати її імідж відповідно до структури компонентів та критеріїв.

На практичному занятті «Сам собі іміджмейкер» студенти продовжують самодіагностику психологічних властивостей, оцінюють сформованість свого іміджу, а також сформованість іміджу своїх товаришів. Робота завершується створенням ідеального професійного іміджу для себе та розробкою плану роботи над власним професійним іміджем, що віднесено нами до **стратегічного** етапу формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій. При плануванні роботи над побудовою іміджу студентам перш за все пропонується відповісти на такі запитання:

- Які основні професійні та особистісні характеристики ви хочете, щоб люди пов'язували з вами?
- Які з ваших характеристик ви хочете підкреслити, а які б ви воліли мінімізувати?

З урахуванням набутих теоретичних знань з іміджології та на основі самопізнання студенти розробляють план роботи над своїм професійним іміджем, користуючись наступною формою, представленою в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

№ п/п	Складові іміджу	Позитивні риси	Потребують удосконалення	Шляхи удосконалення	Термін виконання

Процес формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій передбачає цілеспрямовану роботу на кожному курсі, починаючи з першого, оскільки професійний імідж виробляється поступово, особливо беручи до уваги його розгалужену структуру. Робота зі створення професійного іміджу продовжується в межах дисциплін «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Психологія», «Історія педагогіки», «Теорія й методика технологічної освіти». Під час вивчення курсу історії педагогіки студенти продовжували формувати свій образ ідеального вчителя за допомогою вивчення спадщини видатних педагогів, порівнювати уявлення про модель учителя у різні історичні періоди, а також

аналізували образи видатних педагогів та їхні складові.

Робота над формуванням предметно-технологічної компетентності триває протягом усього навчання за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр». Втім, особлива увага приділяється підготовці портфоліо майбутнього вчителя трудового навчання та технологій. На заняттях з методики викладання технологій студенти визначають ту сферу практичної діяльності, до якої вони мають поглиблений інтерес та певну кількість робіт, що підтверджують їхню майстерність. Якщо студенти ще не визначилися, їм пропонується обрати ту діяльність, до якої вони мають здібності або досвід успішної творчої діяльності. Такими сферами діяльності та інтересу вчителя можуть бути: різьблення, вишивання, гончарство, моделювання одягу, ліплення, художня обробка дерева, розпис, виготовлення виробів з глини, шкіри, соломи, лози, бісероплетіння та інші види декоративно-прикладного мистецтва. Викладачі пояснюють студентам, з чого може складатися їхні майбутні портфоліо: практичні роботи, витвори мистецтва, авторські свідоцтва, патенти, нагороди, дипломи переможця або учасника різноманітних конкурсів, грамоти від керівництва школи, району, міста, області і т.д., фотографії з різноманітних масових заходів, індивідуальні або колективні роботи учнів, їхні нагороди тощо.

Важливою частиною портфоліо сучасного вчителя трудового навчання та технологій може стати власна інтернет-сторінка, де він дає інформацію про себе, свою кваліфікацію, власне життєве кредо, погляди на педагогічну професію з середини, досвід роботи, досягнення у професійній діяльності, а також представляє свої роботи та нагороди. Сайт може включати й багато іншої інформації, як-от: завдання для учнів, пошагові інструкції щодо виконання певних робіт із детальними фотографіями, вікторини, конкурси для учнів, методичні матеріали вчителя, секрети професійного успіху, професійні мрії, рекомендації для учнів, батьків, колег, віртуальні майстер-класи, ідеї для творчості, відео-матеріали, тощо.

У сучасних умовах таке портфоліо може стати сходинкою до професійної самореалізації, а також кар'єри вчителя, зважаючи на різноманітні можливостя сьогодення. Учителі технологій і студенти-майбутні вчителі трудового навчання та технологій стають активними учасниками організацій, які отримали назву платформи ініціатив. Подібні організації покликати дати можливість людям, у першу чергу молоді,

опанувати нові види діяльності, розкрити та розвинути свій творчий потенціал, провести час корисно для себе та оточуючих. Якщо людина має певні здобутки в якійсь галузі, вона може долучитися до проведення заходів, як-от: майстерні, майстер-класи з декоративно-прикладного мистецтва, тренінги з особистісного розвитку, заходи з благоустрою міста або району, зустрічі з цікавими людьми, поїздки у різні куточки країни і т.п.

ВИСНОВКИ

Формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій охоплює усі компоненти педагогічного процесу: зміст освіти, виражений у сукупності наук, навчальних дисциплін, що входять до навчальних планів; навчальну і науково-дослідну діяльність студентів; виховну та суспільну діяльність; самостійну позааудиторну навчальну діяльність; самостійну роботу студентів, спрямовану на самовдосконалення.

Інформаційний етап технології включав в себе ознайомлення студентів з теоретичними основами іміджелогії, із сутністю основних понять іміджелогії, усвідомлення студентами основних закономірностей та освоєння базових технік іміджмейкінгу, формування мотивації майбутніх учителів трудового навчання та технологій на створення власного професійного іміджу. Автогностичний етап передбачав пізнання студентами власного внутрішнього світу, вивчення власних психологічних характеристик, здійснення самооцінки власного іміджу, результатом чого було створення власного об'єктивного психологічного портрету, а також з'ясування реального особистісного іміджу. Стратегічний етап передбачав розробку індивідуального плану конкретних дій та заходів з побудови власного професійного іміджу. Діяльнісний етап включав роботу над зовнішністю, роботу з формування «Я-концепції», з удосконалення мовленнєвих умінь та комунікативної поведінки, розвиток творчого потенціалу особистості, засвоєння розробленого для себе образу, вживання в образ, апробацію образу в штучно створених ситуаціях. Протягом випробувального етапу результати роботи зі створення професійного іміджу перевірялися під час педагогічної практики студентів. Рефлексивний етап передбачав проведення самоаналізу кожним студентом відповідності створеного іміджу ідеальному, а також

аналізу своїх досягнень або невдач щодо виконання стратегічних цілей.

Засобами формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій протягом діяльнісного етапу є: зміст навчального матеріалу, методи та форми навчання та виховання, міжособистісні відносини в групі, стиль спілкування викладачів зі студентами, освітнє середовище вищого навчального закладу.

Реалізація розробленої технології формування професійного іміджу майбутніх учителів трудового навчання та технологій передбачала проведення комплексу навчально-виховних заходів (спецкурс «Імідж сучасного вчителя технологій», лекції, консультації, бесіди, семінари, семінари-тренінги, диспути, ділові ігри (у рамках дисциплін професійно-педагогічної і практичної підготовки), брейн-ринги, конкурси, педагогічні турніри тощо).

Основною формою роботи над професійним іміджем майбутніх учителів трудового навчання та технологій є самостійна робота студентів, спрямована на самовдосконалення, що відбувається протягом усього навчання у педагогічному університеті.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Абакумова Н.Н. Трансформація поняття мониторинга в освітанні // *Современные проблемы науки и образования*. – 2011. – № 3. – URL: <http://www.science-education.ru/97-4678>.
2. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 335 с.
3. Агалець І. О. Обґрунтування методів формування знань і вмінь з дисципліни "Педагогічна іміджологія" у процесі професійної підготовки освітан [Електронний ресурс] / І. О. Агалець // *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. - 2013. - № 40-41. - С. 162-166. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pipo_2013_40-41_28.pdf
4. Агапов В. С. Становление Я-концепции в управленческой деятельности руководителей : дисс. ... д-ра псих. наук: 19.00.05, 19.00.13 / Валерий Сергеевич Агапов. – М., 1999. – 495 с.
5. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія [Текст] : підруч. для студ., аспір. та молод. викл. вищ. навч. закл. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
6. Алфімов Д. В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 / Алфімов Дмитро Валентинович ; Донец. нац. ун-т. - Донецьк, 2012. - 495, [5] арк. : рис., табл. - Бібліогр.: арк. 390 – 428.
7. Альтшуллер А. А. Суперменеджер: имидж и самопрезентация. – М. Феникс, 2004. – 160 с.
8. Аминтаева С. А. Формирование у студентов имиджа современного руководителя образования: автореф. дис. на соиск. учен. степ. к.п.н.: спец. 13.00.01 / Аминтаева Саадат Абдурахмановна; [Дагестан. гос. пед. ун-т]. – Махачкала: Б.и.: 2003. – 22 с.: ил.; 20 см.
9. Ананьев Б. Г. Психология и проблемы человекознания : избр. психолог. тр. / Б. Г. Ананьев ; под ред. А. А. Бодалева. – М. : Изд-во Московского психолого-социального ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2005. – 432 с. – (Серия «Психологи России»).
10. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития / В.И. Андреев. - Казань: изд-во Казанского ун-та, 1996. - 568 с.
11. Андреева Г. М. Социальная психология. – М.: МГУ, 1980. – 415 с.
12. Андреева О. М. Формування професійного іміджу педагога в процесі підготовки студентів педколеджу [Електронний ресурс] / О. М. Андреева // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. - 2013. - № 13(1). - С. 220-226. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13\(1\)_34.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vlup_2013_13(1)_34.pdf)
13. Андриенко Е.В. Социальная психология: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 264 с.
14. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів / В. Андрущенко // *Філософія освіти*. - Київ: Майстер-клас, 2005, №1. - С. 5-17

15. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 58 – 69.
16. Антонова Н. В. Личностные истоки имиджа // Имиджелогия: современное состояние и перспективы развития : материалы Первого международного симпозиума «ИМИДЖЕЛОГИЯ – 2003» / под ред. Е. А. Петровой. – М., 2003. – С. 37–40.
17. Арефьев И. П. Педагогические основы подготовки учителя труда к профессиональной ориентации учащихся: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Рос.акад.образования. Ин-т проф. самоопределения молодежи. – М., 1994. – 32 с.
18. Арсеньев А. С. Проблема цели в воспитании и образовании. Цель в воспитании личности [Текст] / А. С. Арсеньев // Философско-психологические проблемы развития образования / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1981. – С. 54–73.
19. Архангельский С.И. Некоторые методологические вопросы введения в теорию обучения высшей школы //Вопросы повышения эффективности теоретических исследований в педагогической науке. В 2-х ч. - Ч.II. - М., 1976. - 218 с. - С.15-41.
20. Атаманська К. І. Роль ігрових технологій у процесі формування професійного іміджу майбутнього соціального педагога / К. І. Атаманська // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 22, ч. 6. - С. 216-222. - Бібліогр.: 7 назв. - укр.
21. Афанасьев В. Г. Системность и общество. – М.: Высш.шк., 1980. – 368 с.
22. Бабак М.П. Використання комунікативних методів побудови політичного іміджу в засобах масової інформації: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.08 / М.П. Бабак ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Ш. Ін-т журналістики. — К., 2007. — 20 с. — укр.
23. Бакатанова В.Б. Психолого-педагогічні умови професійного відбору майбутніх інженерів-педагогів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04/ АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф.освіти. – К., 1996. – 24 с.
24. Барна Н.В. Сучасні імідж-технології у вимірах естетичного аналізу: автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.08 / Н.В. Барна ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2008. — 19 с. — укр.
25. Барт Т.В. Имидж менеджера: Методические рекомендации для студентов 5-го курса. - Ульяновск: УлГТУ, 2001. - 48 с.
26. Бекетова Е. А. Формирование профессионального имиджа будущего учителя технологии и предпринимательства : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Армавир, 2006. – 174 с.
27. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики /А. С. Белкин. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 192 с.
28. Белобрагин В.В. Имидж музыкальных кумиров у подростков. - М.: РИЦ АИМ, 2006. - 104с.
29. Белова И.М., Парфенов Ю.А., Сологуб Д.В., Нехвядович Э.А. Структурные и динамические характеристики компонентов самосознания:

системний підхід // Научний журнал «Фундаментальні дослідження». – 2014. – № 3. – Частина 3. – С. 620 – 628. Режим доступу: <http://www.rae.ru/fs/pdf/2014/3-3/33728.pdf>

30. Бернс Роберт. Розвиток Я-концепції і виховання : пер. з англ. / Роберт Бернс ; под общ. ред. В. Я. Пилиповский ; пер. М. Б. Гнедовский, М. Ковальчук . – Москва : Прогресс, 1986 . – 420 с.

31. Беспалько В. П. Системно-методическе забезпечення навчально-виховного процесу підготовки спеціаліста [Текст] / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татур. – М. : Вища школа, 1989. – 143 с.

32. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І. Д. Бех. – К.: Академвидав, 2012. – 256 с.

33. Бех І. Д. Особистісно-орієнтовна модель виховання як науковий конструкт // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : УДПУ ім. Павла Тичини, 2002. – Випуск 3. – С. 167 – 181.

34. Бизяева А. А. Психологія думаючого вчителя: педагогіческа рефлексія. – Псков: ПГПИ ім. С. М. Кірова, 2004. – 216 с.

35. Блауберг І. В., Юдін Е. Г. Становлення і сутність системного підходу. – М.: Изд-во «Наука», 1973. – 271 с.

36. Бозаджіев В. Л. Імідж психолога. – М. : Издательство «Академія Естествознания», 2009. – 219 с.

37. Бозаджіев В. Л. Психолог: професія і людина. – Челябінск: Издательство «Печатный двор», 2011. – 424 с.: ил.

38. Болсун С. А. Професійний імідж керівника навчального закладу // Управління школою. – № 7–9 (379–381) березень 2013 р. – С. 51 – 55.

39. Бондаревич І. М. Духовна цілісність особистості: дійсність і перспектива: Монографія. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. – 162 с.

40. Бондаренко В. І. Перспективи фахової підготовки вчителя: від професійної компетентності до позитивного професійного іміджу / Матеріали ХІІ Міжнародної науково-практичної конференції «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технологія» / М-во освіти і науки України, РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». – Ялта. – 1-4 жовтня. 2013 р.

41. Бондаренко В. І. Специфічність процесу формування професійного іміджу майбутніх фахівців технологічного профілю: аналіз та перспективи наукових досліджень / В. І. Бондаренко // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.-2013. – Випуск 8.-Частина 1. - С.173-179.

42. Бондаренко В. І. Якість вищої освіти: виклик для України / В. І. Бондаренко // Європейська інтеграція вищої освіти України. Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». – Київ, 2012. – №3. – (додаток 2) Т.1. – С.5-8.

43. Бондаренко В. І. Використання групових технологій у формуванні професійного іміджу майбутнього вчителя технологій в умовах кредитно-модульної системи / В. І. Бондаренко // Педагогіка вищої школи:

методологія, теорія, технології . Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». – 2013. – Т.1. – (додаток 1). – С.224 – 227.

44. Бондаренко В. І. Критерії, показники та рівні сформованості професійного іміджу майбутніх учителів технологій / В. І. Бондаренко // Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова. Серія №5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Вип..45, 2015. – С. 32-39.

45. Бондаренко В. І. Роль позанавчальної діяльності у формуванні позитивного іміджу майбутнього вчителя технологій / В. І. Бондаренко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2013. – №LXV. – С.17 – 22.

46. Бондаренко В. І. Формування іміджу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін в класичному університеті / В.І. Бондаренко // Проблеми освіти: Науковий зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, – К., 2013. – Випуск 75. – С. 231-235.

47. Бондаренко В. І. Цілісність формування професійного іміджу майбутніх учителів технологій у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу / В.І. Бондаренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – №3 (20), 2014. – С.45-49.

48. Боринець Н. І. Проектно-технологічна діяльність учнів і вчителів на уроках трудового навчання // Освітологічний дискурс. – 2010. – № 1. – С. 32 – 41.

49. Бриль Г. Імідж сучасного вчителя початкових класів [Електронний ресурс] / Г. Бриль // Проблеми підготовки сучасного вчителя . - 2011. - № 4(1). - С. 230-237. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2011_4\(1\)__36.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2011_4(1)__36.pdf)

50. Бурлачук Л. Ф., Морозов С. М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – Киев, 1987. – 528 с.

51. Буровихина И. А. Социальная ситуация развития как условие формирования образа мира современного подростка: дисс. ... канд. псих. наук: спец. 19.00.03 / Буровихина Ирина Александровна. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 2013. – 313 с.

52. Бусыгина Т. А. Индивидуальный имидж как социально-перцептивный компонент профессиональной компетентности преподавателя вуза : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.05 "соціальна психологія" / . – Сам. гос. пед. ун-т, 2004. – 24 с.

53. Бут М. В. Педагогическое содействие формированию политического имиджа молодежи в общественных объединениях: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Марина Виктровна Бут. – Челябинск, 2008. – 24 с.

54. Бухаркова О. В., Горшкова Е. Г. Имидж лидера: технология создания и продвижения. Тренинговая программа. – СПб.: Речь, 2007. – 222 с.

55. Введение в научное исследование по педагогике: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Ю. К. Бабанский, В. И. Журавлев, В. К. Розов и др.; под

ред. В. И. Журавлева. – М. : Просвещение, 1988. – 239 с.

56. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. Ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

57. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход: Метод. пособие. – М.: Высш. шк., 1991. – 207 с.: ил.

58. Вишнякова С. М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М.: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.

59. Власенко В. В. Философско-педагогические идеи М.С.Кагана // Культурологический журнал. – 2011/2 (4). – С. 1 – 16. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.cjournal.ru/files/file/09_2011_03_52_01_1316649121.pdf (дата общ.: 27.10.2014)

60. Волкова В. Н. Теория систем: Учеб. пособие / В. Н. Волкова, А. А. Денисов. – М.: Высш. школа, 2006. – 511 с.: ил.

61. Воробйова І.В. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 / І.В. Воробйова ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. — Х., 2007. — 19 с. — укр.

62. Воробйова І. В. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.06 – юридична психологія /Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2007. – 202 с.

63. Воронцова О. Г. Культурологическая подготовка в вузе менеджеров по связям с общественностью к имиджеформирующей деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 –теория и методика профессионального образования / Ольга Геннадьевна Воронцова. – Стерлитамак, 2014. – 196 с.

64. Вудкок М., Френсис Д. Раскрепощенный менеджер. Для руководителя-практика / Пер. с англ. – М.: «Дело», 1994. – 319 с.

65. Гайворонська О.М. Вікові та гендерні особливості уявлень студентської молоді про імідж політичного діяча: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.М. Гайворонська ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б.Хмельницького. — Хмельниц., 2008. — 20 с. — укр.

66. Гайдук Н. О. Аналіз ефективності педагогічних умов професійного іміджу майбутнього вчителя фізичної культури / Н. О. Гайдук // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 22, ч. 5. - С. 148-154. - Бібліогр.: 11 назв. – укр

67. Галабурда Л. О. Імідж як психологічний феномен [Електронний ресурс] / Л. О. Галабурда // Вісник Одеського національного університету. Психологія . - 2013. - Т. 18, Вип. 22(1). - С. 137-142. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_psi_2013_18_22\(1\)_21.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vonu_psi_2013_18_22(1)_21.pdf)

68. Ганеева Ж. Г. Определение понятия «мониторинг» в различных сферах его применения // Вестник ЧелГУ. – 2005. – №1. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-ponyatiya-monitoring-v-razlichnyh-sferah-ego-primeneniya> (дата обращения: 12.12.2014).

69. Гаришина Т.Р. Основы делового имиджа: учеб. пособие / Т.Р.

Гаришина. – М.: Московская финансово-промышленная академия, 2010. – 64 с. – (Серия «Непрерывное образование»).

70. Гнедко Н.М. Моніторинг успішності студентів як один із напрямків оцінки якості навчання у вищих навчальних закладах / Н.М. Гнедко / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 28: збірник наукових праць / за ред. В. П. Сергієнка. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 33-37.

71. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

72. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.

73. Горб В. Г. Педагогический мониторинг образовательного процесса в высших учебных заведениях системы МВД России: Монография. – Екатеринбург: Уральский юридический институт МВД России, 1998. – 150 с.

74. Горда І. М. Методичне забезпечення моніторингу навчальних досягнень з математики студентів вищих аграрних навчальних закладів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Ірина Михайлівна Горда . – Київ : Б.в., 2014 . – 21 с. – На укр. яз.

75. Горностай П.П., Титаренко Т.М., Грабская И.А. Психология личности: Словарь-справочник. – Коллектив авторов / Под ред. Горностая П. П., Титаренко Т. М. К.: Рута, 2001. – 320 стр.

76. Губенко О. В. Внутрішня свобода як умова активізації творчого потенціалу особистості / О. В. Губенко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 10. – С. 1-5.

77. Гуменюк Т. Б. Реалізація педагогічних інновацій у процесі підготовки майбутніх вчителів технологій / Т. Б. Гуменюк // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : наукове видання / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. - Вип. 27. - С.58-63. - <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/251/1/10.pdf>

78. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Гура Олександр Іванович ; Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2008. – 538 с.

79. Гусак А. Л. Моніторинг інформативної компетентності студентів непрофільних спеціальностей. – автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Анна Леонідівна Гусак. – Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 22 с.

80. Гушулей Й. М. Теорія і практика загальнотехнічної підготовки учнів у процесі трудового навчання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Інст-т педагогіки АПН України. – К., 2000. – 36 с.

81. Дагаева Е. А. Имидж как социально-психологический феномен: теоретико-методологические аспекты изучения // Вестник Нижегородского

университета им. Н.И. Лобачевского. Серия: Социология. Психология. Философия. – 2011. – № 4 (1). – С. 363 – 369.

82. Данильчук Л.О. Формування професійно-особистісного іміджу майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Л.О. Данильчук ; Житомир. держ. ун-т ім. І.Франка. — Житомир, 2007. — 20 с. — укр.

83. Демчук Т. П. Напрямки вивчення іміджу викладача вищої школи [Електронний ресурс] / Т. П. Демчук. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України . - 2013. - Вип. 3. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadps_2013_3_29.pdf

84. Денисюк С.Г. Імідж політичного лідера в контексті розвитку української політичної культури: особливості формування та механізми реалізації: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03 [Електронний ресурс] / С.Г. Денисюк; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2007. — 18 с.

85. Денисюк С.Г. Комуникативні аспекти політичного іміджу //Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2002. – Випуск 20. – С. 505-510.

86. Джеймс Д. Эффективный самомаркетинг. Искусство создания положительного образа / Пер. с англ. – М.: Информационно-издательский дом «Филин», 1998. – 123 с.

87. Джефкинс Д., Ядин Д. Паблик рилейшнз: Учеб. пособие для вузов / Пер. с англ. Б.Л. Ерёміна. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2003. – 416 с.

88. Дзядевич Ю. В. Педагогічні умови формування професійного іміджу у студентів мистецьких спеціальностей: автореф. дис ... канд. пед. наук / Ю. В. Дзядевич . – Херсон : Б.в., 2012 . – 20 с.

89. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей // Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Учпедгиз, 1956. – С. 136-203.

90. Дідух Г. Я. Формування іміджу жінки - політичного лідера: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Г. Я. Дідух ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. — К., 2010. — 20 с. — укр.

91. Донская Л. Ю. Психологические условия формирования имиджа преподавателя высшей школы : дис. ... канд. псих. наук. Ставрополь, 2004. – 212 с.

92. Дудзенко О. Л. Дослідження особливостей формування іміджу професії психолога у студентів ВНЗ // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Педагогіка і психологія». – 2011. – Вип. 17. – С. 128 – 135.

93. Дьяченко М. И. Психология высшей школы : учеб. пособие для вузов / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1981. – 383 с.

94. Елагин М. Г. Педагогические условия формирования имиджа офицера в образовательном процессе вуза : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Оренбург, 2005. – 181 с.

95. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. — Х.: Вид. Група «Основа», 2012. — 176 с. — (Серія

«Золота педагогічна скарбниця»).

96. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління (тексти лекцій). – Х.: Видав. гр. „Основа”, 2004. – 128 с. – (Серія „Бібліотека журналу „Управління школою”; Вип. 3 (15)).

97. Жеребненко О. А. Социально-психологические особенности развития имиджа студента вуза: автореф. дис... канд. псих. наук: спец. 19. 00. 05 "социальная психология". – Курск, 2008. – 21 с.

98. Жерноклеєв І. В. Підготовка майбутніх учителів технологій в освітніх системах скандинавських країн / І. В. Жерноклеєв // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5, Педагогічні науки: реалії та перспективи : наукове видання / М-во освіти і науки України, НПУ ім. М.П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. - Вип. 27. - С.81-88. - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/265/1/14.pdf>

99. Жерноклеєв І.В. Перспективи впровадження досягнень системи підготовки майбутніх вчителів технологій країн Північної Європи в освітню практику вищої школи України / І.В. Жерноклеєв / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 31 : збірник наукових праць / за ред. проф. М. С. Корця. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 88-93 - <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1204/1/16.pdf>

100. Загородня Л. П. Методика визначення готовності майбутніх вихователів до створення позитивного професійного іміджу [Електронний ресурс] / Л. П. Загородня, Т. В. Марєєва // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки . - 2012. - № 4. - С. 77-82. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzsp_2012_4_17.pdf

101. Загородня Л. П. Педагогічні умови створення позитивного професійного іміджу вихователя дошкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / Л. П. Загородня // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер. : Педагогічні науки . - 2012. - Вип. 20. - С. 286-290. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vgnpu_2012_20_72.pdf

102. Загородня Л. Формування фізкультурно-оздоровчої компетентності у майбутніх вихователів дошкільного закладу як складової їх позитивного професійного іміджу [Електронний ресурс] / Л. Загородня, Г. Барсуковська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи . - 2013. - № 47. - С. 14-20. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2013_47_4.pdf

103. Звездочкин Ю. Ю. Имидж-система университета / Ю. Ю. Звездочкин, Б. Ю. Сербиновский; Юж. федеральный ун-т. – Новочеркасск: ЮРГТУ (НПИ), 2009. – 266 с.

104. Здравомыслов А. Г. Потребности, интересы, ценности. - М.: Политиздат, 1986. - 222 с.

105. Игнатова В. А. Педагогические аспекты синергетики / В. А. Игнатова // Педагогика. - 2001. - № 8. - С. 26-31.

106. Ильясова Т.В. Системное исследование учебного процесса средней школы с включением технических средств обучения. Дисс. ... канд. пед. наук. - М., 1979. - 229 с.

107. Имидж женщины-лидера: Коллективная монография. - Иваново: Издательский центр "Юнона", 1998. - 95 с.

108. Иноземцева Л. П. Имидж преподавателя как составляющая его профессиональной личности // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. № 24 (239). Филология. Искусствоведение. Вып. 57. – С. 231–232.

109. История педагогики / Под ред. А.И.Пискунова. – Ч. 2. – М.: Сфера, 1998. – 304 с.

110. Ісаєнко В.М., Уліщенко В.В. Моніторинг у системі підготовки вчителів і підвищенні кваліфікації / В.М. Ісаєнко, В.В. Уліщенко / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 28: збірник наукових праць / за ред. В. П. Сергієнка. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 79-84.

111. Ісаченко В.В. Формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх викладачів вищої школи: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.В. Ісаченко ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського (м. Одеса). — О., 2004. — 21 с. — укр.

112. Каган М. С. Системность и целостность [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://psylib.org.ua/books/_kagam01.htm#top (дата обрац.: 27.10.2014)

113. Казанчук І. Д. Паблік рілейшнз в діяльності органів внутрішніх справ / І. Д. Казанчук; За заг. ред. Олександр Маркович Бандурка. – Харків : Основа, 2003 . – 197 с. - Бібліогр.: с.171-186 (323 назви) . – На укр. яз. - ISBN 5-7768-0772-7 .

114. Кайдалова Л. Г ., Педагогічна культура викладача / Л.Г. Кайдалова, Т.В. Лутаєва : навч. посібник. – Х. : Вид-во НФаУ, 2011. – 181 с.

115. Кайдалова Л. Г. Психологія спілкування / Л. Г. Кайдалова, Л.В. Пляка: навч. посібник. – Х. : НФаУ. – 2011. – 132 с.

116. Калюжная Е. Г. Имидж: предыстория и культурологическое обоснование феномена / Е. Г. Калюжная // Известия Уральского государственного университета. Сер. 2, Гуманитарные науки. — 2006. — N 47, вып. 12. — С. 45-52.

117. Калюжный А. А. Социально-психологические основы имиджа учителя: автореф. дис. ... д-ра психол. наук: спец. 19.00.05 / Калюжный Анатолий Афанасьевич; Ярославский гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль: 2007. – 50 с.

118. Калюжный А. А. Психология формирования имиджа учителя. – М.: Владос, 2004. – 224 с.

119. Камышева Е. Ю. Педагогический имидж учителя / Е. Ю. Камышева // Известия Уральского государственного университета. Сер. 1. Проблемы образования, науки и культуры. — 2009. — N 4 (68). — С. 48-53.

120. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении [Текст] /

В. А. Кан-Калик. – М. : Педагогика, 1987. – 158 с.

121. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / под ред. А. М. Арсеньева; сост. П. А. Лебедев; Акад. пед. наук СССР. — М.: Педагогика, 1982. — 703, [1] с. — (Педагогическая библиотека). — Библиогр.: с.682-698 и в примеч. — Указ. имен: с. 699-701.

122. Капустюк О.М. Самопрезентація як засіб створення позитивного іміджу особистості: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / О.М. Капустюк ; АПН України. Ін-т психології ім. Г.С.Костюка. — К., 2007. — 19 с. — укр.

123. Карелин А. Большая энциклопедия психологических тестов. – М.: Эксмо, 2007. – 416 с.

124. Карпінська Н. В. Формування професійного іміджу майбутнього вчителя початкових класів / Н. В. Карпінська // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 22, ч. 6. - С. 15-21. - Бібліогр.: 13 назв. - укр.

125. Касьянова О. М. Моніторинг в управлінні навчальним закладом / О. М. Касьянова. Управлінський супровід моніторингу якості освіти / Т. Б. Волобуєва. – Х.: Видав. гр. «основа», 2004. – 96 с. (Серія «Бібліотека журналу «Управління школою»; Вип. 1 (13)).

126. Качалова Л. П. Воспитание педагогического имиджа будущего учителя : теория и технология : [моногр.] / Л. П. Качалова. — Шадринск : «ШГПИ», 2008. — 302 с.

127. Квеско, Р.Б. Имиджелогия: учебное пособие / Р.Б. Квеско, С.Б. Квеско. - Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. - 116 с.

128. Кикоть В. Я., Столяренко А. М. Юридическая педагогика / Учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности 021100 «Юриспруденция». – М.: Изд-во «ЮНИТИ-ДАНА», 2004. – 895 с.

129. Киткин К. Н. Изменение имиджа офицера противопожарной службы: историко-социологический анализ / К. Н. Киткин // Известия Уральского государственного университета. Сер. 3, Общественные науки. — 2008. — N 57, вып. 5. — С. 165-174.

130. Киткин К. Н. Имидж офицера МЧС в общественном мнении : автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.06 / К. Н. Киткин ; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. — Екатеринбург : [б. и.], 2008. — 22 с. — Библиогр.: с. 21-22 (8 назв.).

131. Климов Е. А. Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессиоведа// Психол. журн. - 1993. -Т.24. - № 4. - С.230-136.

132. Князева Е. Н. Синергетика как средство интеграции естественнонаучного и гуманитарного образования / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов // Высшее образование в России. - 1994. - № 4. - С. 31-36.

133. Ковалевич М.С. Социально-психологические и педагогические проблемы профессионализации личности: синергетический подход. [Электронный ресурс] – Режим доступа. – URL: <http://sites.google.com/site/konfep/Home/2-sekcia/kovalevic>

134. Коваленко И. В. Педагогический мониторинг как средство управления качеством образования // Известия ТулГУ. Гуманитарные науки. – 2012. – №1-2. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskiy-monitoring-kak-sredstvo-upravleniya-kachestvom-obrazovaniya> (дата обращения: 11.12.2014).

135. Ковальова І.О. Педагогічна іміджологія: сутність, етимологія, шляхи креативного використання у сучасному вищому навчальному закладі [Електронний ресурс] / І. О. Ковальова // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. - 2011. - Вип. 6. - С. 213-226. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mnf_2011_6_24.pdf

136. Ковальова О.О. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу у майбутніх педагогів: дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.О. Ковальова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 2007. — 340 с. — укр.

137. Ковальчук А.С. Основы имиджологии и делового общения: Учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб. и доп. – Ростов н/Д: изд-во «Фенікс», 2003. – 224с.

138. Ковтунова О. М. Формирование имиджа специалиста по социальной работе // Материалы методологического семинара Института социального образования за 2007 – 2008 год [Текст] / Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 2009. – Вып.3. – С. 127 – 133.

139. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 176 с. ISBN 5-7695-0445-5

140. Кожевніков В. М. Теоретико-методологічні та практичні основи забезпечення наступності профільної школи і вищого навчального закладу // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2013. – № 2 (15). – С. 110 – 115.

141. Козырева О. А. Феноменология профессиональной компетентности учителя // Инновационные образовательные технологии. – 2008. – № 2. – С. 22 – 25.

142. Колосовська І.І. Формування іміджу місцевих державних адміністрацій в Україні: Автореф. дис... канд. з держ. упр.: 25.00.02 / І.І. Колосовська ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Л., 2004. — 20 с. — укр.

143. Колосок С.В. Зв'язки з громадськістю у формуванні іміджу органів державного управління: Автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / С.В. Колосок ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — К., 2003. — 20 с. — укр.

144. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. –112 с.

145. Кондратенко О.О., Дмитренко П.В. Освітній моніторинг як механізм підвищення якості трудового навчання у початковій школі / П.В. Дмитренко, О.О. Кондратенко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – Вип. 15:

збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 50-56

146. Кондратьев М. Ю., Ильин В. А. Азбука социального психолога-практика. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 464 с.

147. Кононенко А.О. Психологічні складові індивідуального іміджу сучасного педагога: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / А.О. Кононенко ; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечнікова. — О., 2003. — 20 с. — укр.

148. Корець М. С. Теорія і практика технічної підготовки вчителів трудового навчання : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Микола Савич Корець . – Київ : Б.в., 2007. – 503 с. – На укр. яз.

149. Коржуев А. В. Теория и практика высшего профессионального образования : учеб. пособие для системы дополнит. пед. образ-я / А. В. Коржуев, В. А. Попков. – М. : Академический проект, 2004. – 432 с.

150. Королёв Ф. Ф. Системный подход и возможности его применения в психолого-педагогических исследованиях // Советская педагогика. – 1970. – № 9. – С. 103–115.

151. Корчуганова И. П. Профессиональное развитие и поддержка педагогов, работающих с детьми группы риска (Методическое пособие). Под науч. ред. проф. С. А. Лисицына, С. В. Тарасова. – СПб.: ЛОИРО, 2006. – 172 с.

152. Коханенко А.И. Имидж рекламных персонажей. – М.: ИКЦ «Март», Ростов н/Д: Издательский центр «Март», 2004. – 144с.

153. Кравченко А. И. Культурология : словарь / А. И. Кравченко. – М.: Академический Проспект, 2000. – 671 с.

154. Кравчук П. Ф. Формирование развитой творческой личности студента / П. Ф. Кравчук. – К. : Вища шк., 1984. – 156 с.

155. Краевский В. В., Бережнова Е. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.

156. Краевский В. В. Общие основы педагогики : Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – 2-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 256 с.

157. Краснорядцева О. М. Ценностная детерминация профессионального поведения педагогов//Сибирский психол. журн. -Томск, 1998. - № 7. - С.25-29.

158. Кремень В.Г. Освіта в Україні: сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-український щорічник / За ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. – Вип. 11. – Київ – Ченстохова: Вид-во „Віпол”, 2000. – С. 11-30.

159. Криксунова И. Создай свой имидж. – СПб. : Лань, 1997. – 315 с.

160. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы [Текст] / В. Ю. Кричевский // Проблемы повышения профессиональной квалификации руководителей школ / [Е. П. Тонконогая, В. Ю. Кричевский, Е. В. Груданов и др.] ; под ред. Е. П. Тонконогой ; АПН СССР, НИИ общ. образования взрослых. – М., 1987. – С. 67.

161. Кричевский В. Ю. Профессиограмма директора школы. Проблемы повышения квалификации руководителей школ / В. Ю. Кричевский. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.
162. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. – М. : Эксмо, 2008. – 944 с.
163. Кузин Ф. А. Современный имидж делового человека, бизнесмена, политика. – М.: Ось-89, 2002. – 512 с.: ил.
164. Кузнецова А. Г. Развитие методологии системного подхода в отечественной педагогике: Монография. - Хабаровск: Изд-во ХК ИППК ПК, 2001. – 152 с.
165. Кузьменко Ю. В. Реалізація проектної методики у процесі формування культури навчальної діяльності школярів. – Херсон, РПО, 2008. – 50 с.
166. Кузьмина Н.В. Системный подход в педагогических исследованиях //Методология педагогических исследований /ред. А.И.Пискунов, Г.В.Воробьев. - М.: НИИ ОП АПН СССР, 1980. - 165 с. - С.82-117.
167. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая школа, 1990. – 119 с.
168. Кулик Є.В. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності: Дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Кулик Євген Володимирович. – Тернопіль., 2006. – 421 с.
169. Купцова В. Г. Формирование имиджевой компетентности будущего педагога физической культуры : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Купцова Валентина Григорьевна; [Место защиты: Юж.-Ур. гос. ун-т]. – Челябинск, 2008. – 21 с. : ил.
170. Курок Віра Панасівна. Цілісна система загальнотехнічної підготовки вчителя трудового та професійного навчання : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / КДП ім. М.П.Драгоманова. – К., 1993. – 205 с.
171. Куцова О. М. Стратегії формування іміджу політичного лідера: регіональний вимір: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. М. Куцова ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. — О., 2010. — 17 с. — укр.
172. Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб для студ. вищ. навч. закл. / О. Г. Кучерявий. – К. : НВП «Вид-во «Наукова думка» НАН України», 2011. – 464 с.
173. Лабзенко Л.С. Професійна спрямованість майбутніх вчителів технології / Л.С. Лабзенко / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 31 : збірник наукових праць / за ред. проф. М. С. Корця. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 123-126 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1210/1/22.pdf>
174. Лебідь О.В. Моніторинг як основний механізм підвищення якості електротехнічної підготовки майбутніх вчителів технологій / О.В. Лебідь // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету

за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року. Частина 2./ Укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 23-25 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4468/1/Lebid.pdf>

175. Левченко Н.Г. Формування фахового понятійно-термінологічного апарату – ключовий компонент професійної компетентності майбутніх учителів технологій / Н.Г. Левченко / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 30: збірник наукових праць / за ред. проф. М. С. Корця. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – С. 116-120 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1155/1/21.pdf>

176. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Смысл, Академия, 2005. – 352 с. – (Серия: Классическая учебная книга).

177. Лисовский С.Ф. Политическая реклама / Лисовский С.Ф. – М.: ИВЦ «Маркетинг», 2000. – 256 с.

178. Лисовский В. Т. Личность студента / В. Т. Лисовский, А. В. Дмитриев. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1974. – 184 с.

179. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений и слушателей ИПК и ФПК. – М.: Прометей, Юрайт, 1998. – 464 с.

180. Лікарчук Н.В. Формування іміджу політичного лідера в процесі виборчої кампанії: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.02 / Н.В. Лікарчук ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2003. — 21 с. — укр.

181. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М.: Изд-во «Наука», 1984. – 226 с.

182. Лугова І.М. Психологічний аспект формування іміджу викладача ВНЗ / І.М. Лугова // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року. Частина 2./ Укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 13-15 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4462/1/Luhova.pdf>

183. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. – К.: Вид. Дім «Шкіл. Світ»: Вид. Г. Галіцина, 2006. – 128 с.

184. Мазоренко М.О. Психологічна структура іміджу професіонала // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2011. – Вип.9. – С. 177 – 184.

185. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании: Изд. 3-е, испр. и доп. / А. Н. Майоров. – М.: Интеллект-Центр, 2005. – 424 с.

186. Макарова Л. Н. Технологии профессионально-творческого саморазвития учащихся / Л. Н. Макарова, И. А. Шаршов. – М. : Сфера, 2005. – 96 с.

187. Макиавелли Н. Государь. – М. : Планета, 1990. – 80 с.

188. Максименко Ж. А. Особенности структурных компонентов Я-концепции коммуникативно успешной личности: автореф. дисс. ... канд. псих. наук: спец. 19.00.01 / Максименко Жанна Александровна. – Москва: Институт психологии РАН, 2008. – 24 с.

189. Максимюк С. П. Педагогіка: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2005. - 667 с.

190. Мареева Т. Змістове наповнення процесу підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до створення позитивного професійного іміджу [Електронний ресурс] / Т. Мареева // Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія . - 2013. - Вип. 29. - С. 92-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vird_2013_29_20.pdf

191. Маркова, А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : МГФ «Знание», 1996. – 308 с.

192. Мармаза О. І. Імідж як спосіб професійної соціалізації керівника навчального закладу [Електронний ресурс] / О. І. Мармаза // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах . - 2013. - Вип. 33. - С. 263-269. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_33_44.pdf

193. Матюшина Ю.И. Понятийное поле имиджа специалиста // Организационные, экономические и социальные проблемы управления высшим учебным заведением: сб. ст. / под ред. С.Д Резника. – Пенза, 2007. – С. 18 – 21.

194. Матюшина Ю. И. Формирование профессионального имиджа у будущего переводчика: автореф. дисс. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / Матюшина Юлия Изидоровна. – Калининград: ФГОУ ВПО «Российский государственный университет имени Иммануила Канта», 2010. – 21 с.

195. Маценко Віктор. Технологія іміджу. – К.: Главник, 2005. – 96 с. – (Психол. інструментарій). – Бібліогр.: с. 94. ISBN 966-8479-15-7

196. Мегем Є. Нейро-лінгвістичне програмування у професійній діяльності молодого вчителя трудового навчання // Молодь і ринок. – 2010. – №1 – 2 (60 – 61). – С. 66 – 70.

197. Медведева Елена. Основы рекламоведения. – М. : «РИП-холдинг», 2004. – 266 с. – серия «Академия рекламы».

198. Межерицька О. Впровадження іміджології як компонента навчального процесу у вищих закладах освіти // Теорія та методика управління освітою. – 2010 р. – №3. – С. 23 – 27.

199. Методология системного подхода в педагогике. / А.М. Сидоркин. – М.: НИИОП АПН СССР, 1969. Вып. 3 (33) .– 56 с.

200. Митина Л. М. Психология профессионального развития учителя / Л. М. Митина. – М. : Флинта, 1998. – 276 с.

201. Мізерна Т. П. Моніторинг – засіб управління якістю підготовки з іноземної мови учнів загальноосвітньої школи [Текст] / Т. П. Мізерна // Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : [зб. наук. статей] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - Вип. 95. - С.

131-140.

202. Мірошніченко О. М. Сучасні підходи до розуміння іміджу вчителя як основи виховного впливу на особистість школяра [Електронний ресурс] / О. М. Мірошніченко // Теорія та методика навчання та виховання . - 2012. - Вип. 31. - С. 123-128. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ttmniv_2012_31_15.pdf

203. Мозолин А. В. Методика анализа имиджа и его положение в информационном пространстве / А. В. Мозолин ; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького, Кафедра "Связи с общественностью"; Исследовательский центр "Аналитик". — Екатеринбург : АМБ, 2004. — 43 с. — (Связи с общественностью и реклама). — Библиогр.: с. 42 (11 назв.).

204. Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / під заг. ред.: О. І. Локшина . – Київ : К.І.С., 2004 . – 127 с. : рис., табл. – Бібліогр. в кінці ст.

205. Морзе Н. В. Система методичної підготовки майбутніх вчителів інформатики в педагогічних університетах : дис ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Наталія Вікторівна Морзе . – Київ : Б.в., 2003 . – 601 с.

206. Мынбаева А.К., Жаманкулова А. Имидж учителя и преподавателя вуза: сравнительный аспект // KazNU Bulletin. «Pedagogical science» series. – 2012. – № 2 (36). – С. 63 – 75.

207. Насыбуллин А. Р. Моделирование социально-психологических особенностей субъектного имиджа студента вуза – будущего бакалавра // Теория и практика общественного развития. – 2014. – № 11. – (эл. ресурс) Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2014/11/psix%D0%BE1%D0%BEgiy%D0%B0/nasybullin.pdf

208. Наумова Е. А. Трактовка поняття професійного іміджу преподавателя вуза: социологический подход [Електронний ресурс] / Е. А. Наумова // Журнал «Современные проблемы науки и образования». – 2012. – № 6. – Режим доступу: www.science-education.ru/106-8003 (дата обращения: 30.11.2014).

209. Некрасов С. И., Некрасова У. С. Основные модели создания имиджа // Научный журнал «Фундаментальные исследования». – 2007. – № 10. – С. 32 – 35. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rae.ru/fs/pdf/2007/10/5.pdf> (дата обрац.: 02.11.2014)

210. Нестеренко Г.О., Дідух Г.Я. Вплив іміджу керівника в кризовому управлінні персоналом / Г.О. Нестеренко, Г.Я. Дідух // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: Зб. наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Випуск 6. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3954/1/Nesterenko%20Didukh.pdf>

211. Николаеску І. Акмеологічний підхід до розвитку професійного іміджу сучасного педагога в системі післядипломної освіти [Електронний

ресурс] / І. Ніколаеску // Проблеми підготовки сучасного вчителя . - 2012. - № 5(1). - С. 245-251. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2012_5\(1\)__39.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2012_5(1)__39.pdf)

212. Ніколаеску І. О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. О. Ніколаеску ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. — Черкаси, 2011. — 20 с. — укр.

213. Ніколаеску І. О. Імідж соціального педагога (експериментальна програма спецкурсу). – Черкаси: вид-во ЧОПОПП, 2006. – 20 с.

214. Новейший психологический словарь / В. Б. Шапарь, В. Е. Россоха, О. В. Шапарь; под общ. ред. В. Б. Шапаря. – 2-е изд. – Ростов н/Д : Феникс, 2006. – 808 с.

215. Новейший философский словарь. / Сост. и гл. н. ред. Грицанов А.А. – 3-е изд., испр. - Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1280 с.

216. Новожилов Б.В. Духовна культура як чинник формування іміджу політичного лідера: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Б.В. Новожилов ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. — К., 2010. — 20 с. — укр.

217. Образцов П. И., Косухин В. М. Дидактика высшей военной школы: Учебное пособие. – Орел: Академия Спецсвязи России, 2004 . – 317 с.

218. Общая психология. Словарь / Под. ред. А.В. Петровского // Психологический лексикон. Энциклопедический словарь в шести томах / Ред.-сост. Л.А. Карпенко. Под общ. ред. А.В. Петровского. — М.: ПЕР СЭ, 2005. — 251 с.

219. Одайник С. В. Формування іміджу сучасного навчального закладу [Електронний ресурс] / С. В. Одайник // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах . - 2013. - Вип. 32. - С. 346-351. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pfto_2013_32_48.pdf

220. Одегов Ю. Г., Руденко Г. Г., Апенько С. Н., Мерко А. И. Мотивация персонала: Учебное пособие. Практические задания (практикум). — М.: Издательство «Альфа-Пресс», 2010. – 640 с.

221. Олімова М.О. Імідж освітньої установи як невід’ємна частина її діяльності / М.О. Олімова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Збірник наукових праць /Ред.кол. Н.В.Гузій (відповідальний редактор) та ін. – Вип.9 (19). – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – С. 15-18 - <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/4182/1/Olimova.pdf>

222. Организация и проведение педагогического эксперимента в учебных заведениях профтехобразования / под ред. А. П. Беляевой. – СПб. : НИИ профтехобразования АПН СССР, 1992. – 158 с.

223. Основы педагогики и психологии высшей школы: учеб. пособие / под ред. А. В. Петровского . – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 303 с.

224. Павленок П. Д. Краткий словарь по социологии / П. Д. Павленок. - 2-е изд. - Москва: Инфра-М: 2011. - 253, [1] с.; 16 см. - (Библиотека малых словарей "ИНФРА-М").

225. Палеха Ю. І. Ключі до успіху, або Організаційна та управлінська культури. Навч. посібник. – 2-ге вид. доп. – К.: Вид-во Європ. унту, 2002. – 337 с.
226. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехнологии, психотехники / А. Ю. Панасюк. – М. : Изд-во «Омега – Л», 2008. – 266 с.
227. Панасюк А. Ю. Имидж. Энциклопедический словарь. – М.: Рипол Классик, 2007. – 768 с.
228. Парамоненко Л. М. Особливості структури професійного іміджу майбутніх фахівців з перукарського мистецтва та декоративної косметики [Електронний ресурс] / Л. М. Парамоненко. // Науковий вісник Донбасу . - 2013. - № 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_2_27.pdf
229. Пасечник И.П. Профессиональный имидж врача: необходимость вынужденная или осознанная? / И.П. Пасечник // Новости медицины и фармации. – 2013. – № 10 (461). – С. 12-13.
230. Педагогика и психология высшей школы: учеб. пособие / отв. ред. М. В. Буланова-Топоркова. – Ростов н/Д. : Феникс, 2002. – 544 с.
231. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В. А. Сластенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
232. Педагогическая энциклопедия [Текст] : в 4-х т. / Под ред. И. А. Каирова, Ф. Н. Петрова. – М. : Советская энциклопедия, 1968. – Т. 2. – 876 с.
233. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол.: М. М. Безрукич, В. А. Болотов, Л. С. Глебова [и др.]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
234. Педорич А. В. Підготовка майбутніх учителів трудового навчання з профілю „Автосправа”: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Анатолій Володимирович Педорич. – Чернігів, 2006. – 301 с.
235. Перельгина Е. Б. Психология имиджа: Учебное пособие / Е. Б. Перельгина. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 223 с.
236. Пехота О. М. Індивідуальність учителя: теорія і практика: навчальний посібник / О. М. Пехота. – Миколаїв: Іліон, 2011. – 272 с.
237. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проєктів. – К.: „Україна”, 1998. – 343 с.
238. Плеханова Н. П. Индивидуальный имидж как социально-перцептивный компонент профессиональной компетентности преподавателя вуза : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19. 00. 05 "социальная психология". – Самара, 2004. – 24 с.
239. Плуток А. М. Подготовка студентов факультета общетехнических дисциплин к руководству техническим творчеством учащихся: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Киев. пед. ин-т. – К., 1987. – 22 с.
240. Повечера І.В. Особливості інформаційного забезпечення загальнотехнічної підготовки майбутніх учителів трудового навчання / І.В. Повечера / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 31 : збірник наукових праць

/ за ред. проф. М. С. Корця. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 192-195 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1222/1/34.pdf>

241. Политическая имиджелогия: учеб. пособие / ред.: А. А. Деркача, Е. Б. Перельгиной и др. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 400 с.

242. Полонский В. М. Словарь по образованию и педагогике / В. М. Полонский. – М.: Высшая школа, 2004. – 512 с.

243. Попиченко С. Роль комунікативної компетенції в технології створення іміджу педагога-вихователя дошкільного навчального закладу [Електронний ресурс] / С. Попиченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи . - 2012. - № 41. - С. 53-58. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Ppps_2012_41_9.pdf

244. Попова В. В. Професійний імідж: основні напрями вивчення поняття [Електронний ресурс] / В. В. Попова // Держава та регіони. Соціальні комунікації . - 2013. - № 1. - С. 170-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/drsk_2013_1_37.pdf

245. Попова Л. Г. Формирование имиджа специалиста социально-культурной сферы в системе повышения квалификации : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Попова Л. Г. – М., 2003.

246. Попова О. И. Имидж преподавателя вуза: проблема трансформации в современной России: автореф. дис. ... канд. социол. наук: специальность 22.00.04 – Соц. структура, соц. ин-ты и процессы / Попова Ольга Ивановна; [Урал. акад. гос. службы]. - Екатеринбург: 2007. - 22 с.

247. Порфімович О.Л. Імідж як складова політичної культури органу державної виконавчої влади України: Автореф. дис... д-ра політ. наук: 23.00.03 / О.Л. Порфімович ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2006. — 29 с. — укр.

248. Почепцов Г. Г. Имиджелогия. – М. : Рефл-бук, Ваклер, 2000. – 768 с.

249. Почепцов Г. Г. Профессия: имиджмейкер. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Алетей, 2001. – 256 с. ISBN 5-7763-8750-7

250. Приходько В.М. Парадигми моніторингу якості освіти і педагогічного процесу: (У запитаннях і відповідях). Науково-методичний посібник. – Запоріжжя, 2010. – 215 с.

251. Приходько В. М. Моніторинг якості освітньої діяльності загальноосвітнього навчального закладу: педагогічні основи управління й управлінський аспект: монографія / В. М. Приходько. – Запоріжжя, 2011. – 460 с.

252. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: Теорія і методика: Монографія / Бербер В. В., Бербер Т. М., Дубова Н. В. та інші. За заг. ред. О. М. Коберника. – К.: Наук. світ, 2003. – 172 с.

253. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: Монографія / Авт. кол. О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова, С.С. Вітвицька, Н.Г. Сидорчук, О.М. Спирін, Н. В. Якса та ін. / За заг. ред.

- проф. О.А. Дубасенюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 316 с.
254. Психологическая диагностика: Учебное пособие / Под ред. К. М. Гуревича и Е. М. Борисовой. — М.: Изд-во УРАО, 1997. – 304 с.
255. Психологический словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
256. Размолодчикова І. В. Імідж як соціальна проблема: теоретико-методологічний підхід [Електронний ресурс] / І. В. Размолодчикова // Педагогіка та психологія . - 2011. - Вип. 40 (2). - С. 113-119. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40\(2\)__21.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_ped_2011_40(2)__21.pdf)
257. Размолодчикова І. В. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Іванна Вікторівна Размолодчикова. – Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, 2011. – 20 с.
258. Решетников П.Е. Психолого-педагогические основы субъективного развития специалиста: Пособие для переподготовки и повышения квалификации преподавателей вузов и средних профессиональных учреждений. – Белгород: Изд-во Белгородского юридического института МВД РФ, 2001. – 137 с.
259. Роздобуцько О.М. Соціологічні основи моніторингу якості освіти в педагогічному університеті / О.М. Роздобуцько // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць звітної-наукової конференції викладачів університету за 2011 рік, 9-10 лютого 2012 року. Частина 2./ Укл. Г.І.Волинка, О.В.Уваркіна, О.П.Симоненко, О.П.Ємельянова. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, 2012. – С. 182-184.
260. Савченко Н. Імідж сучасного вчителя: актуальність та перспективи наукових розвідок [Електронний ресурс] / Н. Савченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя . - 2011. - № 3. - С. 174-180. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ppsv_2011_3_27.pdf
261. Садовник О.О. Засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (за матеріалами преси та сайтів інформаційної мережі Інтернет): автореф. дис... канд. наук із соціал. комунікацій : 27.00.06 / О.О. Садовник ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. — К., 2009. — 20 с. — укр.
262. Семенова Л. М. Генезис и современное состояние проблемы формирования профессионального имиджа / Л. М. Семенова // Вестник Томского государственного университета. – 2009. – № 326. – С. 194–199.
263. Семенова Л. М. Концепция формирования профессионального имиджа будущего специалиста по связям с общественностью: автореф. дисс. ... д-ра пед. наук: 13.00.08 / Семенова Лидия Михайловна; [Место защиты: Юж.-Ур. гос. ун-т]. – Челябинск, 2010. – 40 с.
264. Семиченко В. А. Концепція цілісної методичної системи підготовки педагога в умовах університетської освіти / В. А. Семиченко, Я. Я. Болубаш. // Вища і середня педагогічна освіта: Науково-методичний збірник. Вип. 16. – К. : Вища школа, 1993. – С.16 – 22.

265. Сенин И. Г. Опросник терминальных ценностей / И. Г. Сенин. – Ярославль : Психодиагностика, 1991. – 19 с.

266. Сергеева С. В. Категория «имидж педагога» в спектре понятийно-терминологического поля педагогического знания / С. В. Сергеева, А. В. Назаренко // Известия высших учебных заведений. Поволжский район. Гуманитарные науки. – 2001. – № 2 (18). – С. 132 – 140.

267. Сидоренко В. К. Нові орієнтири реформування трудового навчання в загальноосвітній школі // Трудова підготовка в закладах освіти, 2003. – № 1. – С. 7-10.

268. Симонов, С. Н. Синергетический подход в педагогике [Текст] / С. Н. Симонов, О. В. Копаев // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 8. – С. 29-31.

269. Симонова И. Ф. Педагогика имиджа. Монография. / И. Ф. Симонова СПб., 2012. – 304 с. [Электронный ресурс] Размещено 27.02.2013. – Режим доступа: http://www.simmerk.ru/files/lib/main_menu.htm (дата обращения 26.10.2014.)

270. Складники професійного іміджу майбутнього вчителя фізичної культури / Ковальчук Л. [та ін.] // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; [редкол.: А. В. Цьось та ін.]. – Луцьк, 2012. – № 3(19). – С. 61-66.

271. Скрипаченко Т.В. Соціально-психологічний імідж сучасного керівника: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Т.В. Скрипаченко ; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. — К., 2001. — 18 с.: схем. — укр.

272. Словарь практического психолога / Сост. С. Ю. Головин. – Минск: «Харвест», 1998. – 660 с.

273. Смирнова Н. Е. Имидж учителя / Н. Е. Смирнова // Лучшие страницы педагогической прессы. - 2001. - № 5-6. - 76 с.

274. Сперанська-Скарга М. А. Критерії оцінювання рівня сформованості рефлексивного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей / М. А. Сперанська-Скарга // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 22, ч. 8. - С. 106-114. - Бібліогр.: 4 назв. - укр.

275. Сперанська-Скарга М. А. Особливості діагностування рівня сформованості мотиваційного компоненту професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей / М. А. Сперанська-Скарга // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Пед. науки. - 2012. - № 19, ч. 3. - С. 73-81. - Бібліогр.: 7 назв. - укр.

276. Сперанська-Скарга М. А. Педагогічні умови формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя-філолога в позанавчальній діяльності [Електронний ресурс] / М. А. Сперанська-Скарга. // Науковий вісник Донбасу . - 2010. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_1_12.pdf

277. Сперанська-Скарга М. А. Функції професійного іміджу вчителя-

філолога [Електронний ресурс] / М. А. Сперанська-Скарга. // Науковий вісник Донбасу . - 2013. - № 3. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_3_10.pdf

278. Сперанська-Скарга М. А. Професійно-педагогічний імідж майбутніх учителів філологічних спеціальностей (проблеми формування когнітивного компонента) // Освіта та педагогічна наука. – 2012. – № 3 (152). – С. 38 – 46.

279. Стешенко В. В. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів трудового навчання в умовах ступеневої освіти: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / Володимир Васильович Стешенко. – Київ, 2009. – 40 с.

280. Стешенко В. В. Теоретико-методологічні засади фахової підготовки майбутнього вчителя технології в умовах ступеневої освіти : монографія / В.В. Стешенко. - Слов'янськ : СДПУ, 2004. - 188 с.

281. Сторожева О. И. Развитие управленческих компетенций руководителей общеобразовательных учреждений: монография [Текст] / О. И. Сторожева; под науч. ред. д-ра психол. наук, профессора Э. Э. Сыманюк. – Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т, 2011. – 128 с.

282. Субочева М. Л. Имидж педагога учреждения среднего профессионального образования с позиции сбережения здоровья // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 7. – (эл. ресурс) Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/7/pedagogika/subocheva.pdf

283. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклали: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. – К.: Довіра, 2006. – 789 с. – (Словники України).

284. Сысоева Е. Ю. Имиджевая компетентность преподавателя вуза: сущность и структура // Вестник СамГУ. – 2014. – № 1 (112). – С. 175 – 179.

285. Таланчук, Н.М. 100 новых идей в педагогике, связанных с открытием фундаментальных законов системного синергетизма : Эврист. тезаурус / Н.М. Таланчук. – Казань: ИССО РАО, 1993. – 105 с.

286. Тарасенко Н. А. Формирование индивидуального имиджа будущего учителя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: Спец. 13.00.01 / Тарасенко Наталья Анатольевна; [Оренбург. гос. пед. ун-т]. - Оренбург: 2002. - 21 с.: ил.

287. Тарасова Т. Б. Психологічні особливості студентства : навч.-метод. посіб. для магістрантів / Т. Б. Тарасова. – Суми : Сум. ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2004. – 50 с.

288. Терещук В.І. Електронний публік рілейшнз як засіб формування зовнішньополітичного іміджу держави: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.04 / В.І. Терещук ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. — Чернівці, 2008. — 20 с. — укр.

289. Ткаченко А. А. Технология имиджирования как элемент процесса совершенствования профессионализма учителя // Актуальные проблемы управления качеством образования. – 2012. – № 1. – С. 122 – 126.

290. Тхоржевський Д.О. Про освітньо-кваліфікаційну характеристику

вчителя технології / Д.О. Тхоржевский, В.П. Курок // Педагогічні науки : зб. наук. праць. - Херсон : Айлант, 2000. - Вип. 18. - С. 24-27.

291. Тхоржевський Д. Про навчальний план з підготовки вчителя трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2. – С. 37-43.

292. Тюхтин В.С., Василенко Л.И. Особенности противоречий в познании сложных систем // Противоречия в процессе познания. - Горький, ГГУ, 1985. - 161 с. - С.71-80.

293. Тягунова Н. М. Методичні засади формування іміджу вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Н. М. Тягунова // Вісник економіки транспорту і промисловості . - 2013. - Вип. 42. - С. 432-435. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vetp_2013_42_75.pdf

294. Уемов А. И. Системный подход и общая теория систем [Текст] / А. И. Уемов. – М. : Мысль, 1978. – 272 с.

295. Фадєєва М.В. Психологічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до формування позитивного іміджу освітньої організації : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / М.В. Фадєєва ; Ун-т менедж. освіти. — К., 2010. — 19 с. — укр.

296. Федоров И. А. Индивидуальный имидж как сторона духовной жизни общества: дисс. ... д-ра социол. наук: 22.00.06 – социология духовной жизни / Игорь Алексеевич Федоров. – Тамбов, 1998. – 344 с.

297. Федорченко В.К., Фоменко Н.А., Скрипник М.І., Цехмістрова Г.С. Педагогіка туризму. – К.: Видавничий дім "Слово", 2004. – 296 с.

298. Фельдшейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе - М.: Педагогика, 1989. - 208 с.

299. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Изд-во Института психотерапии, 2002. – 490 с.

300. Философский энциклопедический словарь. / Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

301. Філатова Л. С. Нові підходи вивчення дефініції іміджу як наукова проблема [Електронний ресурс] / Л. С. Філатова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. "Засоби навчальної та науково-дослідної роботи" . - 2011. - Вип. 36. - С. 161-168. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpkhnpu_zntndr_2011_36_26.pdf

302. Фрейд З. Психология бессознательного / З. Фрейд. – СПб.: Питер, 2007. – 400 с.

303. Фролов П. Т. Системный подход в управлении педагогическим процессом в школе [Текст] / П. Т. Фролов. – Воронеж : [б.и.], 1984. – 200 с.

304. Хакен Г. Принципы работы головного мозга: Синергетический подход к активности мозга, поведению и когнитивной деятельности. — М.: ПЕР СЭ, 2001. - 351 с.

305. Холод О.М. Інструментарій засобів масової інформації у процесі

формування іміджу політиків: Автореф. дис... д-ра філол. наук: 10.01.08 / О.М. Холод ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. Ін-т журналістики. — К., 2007. — 30 с. — укр.

306. Хриков Є.М. Управління навчальним закладом: Навч. посіб. — К.: Знання, 2006. — 365 с.

307. Черепанова В. Н. Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Тобольск, 1998. — 201 с.

308. Шевчук Л.Д. Критерії та показники готовності майбутніх вчителів технологій до використання засобів прикладної інформатики у своїй професійній діяльності / Л.Д. Шевчук // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць /Редрада. — К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. — № 13 (20). — С. 140-147 -

<http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/3414/1/Shevchuk.pdf>

309. Шепель В. М. Имиджелогия. Как нравиться людям / Учебное пособие. - М.: Народное образование, 2002. — 576с.

310. Шепель В. М. Имиджелогия: Секреты личного обаяния. — М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. — 328 с.

311. Шереметьєва С.Г. Система підготовки вчителів технологій / С.Г. Шереметьєва / Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. Випуск 28: збірник наукових праць / за ред. В. П. Сергієнка. — К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. — С. 307-310 - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/1060/1/64.pdf>

312. Шишов С. Е., Кальней В. А. Школа: мониторинг качества образования. — М.: Педагогическое общество России, 2000. — 320 с., приложения.

313. Шкуратова И. П. Исполнение социальных ролей как механизм создания имиджа личности // Имиджелогия-2005: Материалы Третьего международного симпозиума по имиджелогии / Под ред. Е. А. Петровой. — М.: РИЦ АИМ, 2005. — С. 64–67.

314. Шпалинский В. В. Диагностические методы в работе педагога : учеб. пособие / В. В. Шпалинский, И. В. Распопов. — Днепропетровск : Изд-во ДГУ, 1992. — 112 с.

315. Шульц Д. П. История современной психологии / Д.П. Шульц, С.Э. Шульц; пер. с англ. А.В. Говорунов, В.И. Кузин, Л.Л.Царук; под ред. А.Д. Наследова. — СПб.: Изд-во «Евразия», 2002. — 532 с.

316. Щербакова Е. В. Формирование имиджа и авторитета в системе профессионального самообразования и саморазвития педагога [Текст] / Е. В. Щербакова // Педагогическое мастерство: материалы IV междунар. науч. конф. (г. Москва, февраль 2014 г.). — М.: Буки-Веди, 2014. — С. 276-279.

317. Юнг К.Г. Проблемы души нашего времени / К.Г. Юнг. — СПб.: Питер, 2002. — 352 с.

318. Яковлева Е. Л. Индивидуальность, имидж и творчество //

Имиджелогия: современное состояние и перспективы развития: материалы Первого международного симпозиума «ИМИДЖЕЛОГИЯ – 2003» / под ред. Е. А. Петровой. – М., 2003. – С. 33–37.

319. Якушева С.Д. Педагогический имидж современного преподавателя высшей школы (20.01.2012) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/660-2012-01-20-05-56-54> (дата обращения: 18.09.2012).

320. Якушева С. Д. Синергетический подход в развитии профессионального мастерства современного педагога // Материалы Международной заочной научно-практической конференции «Актуальные проблемы педагогики и психологии» (Россия, г. Новосибирск, 27 февраля 2012 г.) – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/1645-2012-03-21-18-58-36>

321. Яндарова С. В. Социально-психологические основы этнических особенностей имиджа российского руководителя : автореф. дисс. ... д-ра псих. наук : 19.00.03 – Психология труда, инженерная психология, эргономика (Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В.Ломоносова). – М., 2010. – 50 с.

322. Яндарова С. В. Основные психологические характеристики и их роль в формировании позитивного имиджа руководителя // Гуманитарные научные исследования. 2012. № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://human.snauka.ru/2012/03/827> (дата обращения: 05.08.2014)

323. Яницкий М.С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. – Кемерово: Кузбассвуиздат, 2000. - 204 с.

324. Ясперс К. Идея университета / Карл Ясперс; пер. с нем. Т. В. Тягуновой; ред. перевода О. Н. Шпарага; под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Минск : БГУ, 2006. – 159 с. : ил. – (Universitas).

325. American Pedagogics in the Present Times. – N.Y.: Pantheon, 1989. – 434 p.

326. Bird P. Sell yourself. Persuasive tactics to boost your image [Text] / P. Bird. – L. : Groom Helm, 1999. – 398 p.

327. Bondarenko V. Theoretical and methodological analysis of the structural components of the teacher professional image, 2013. – Pp.166-174 (Результати конференції, Словакія)

328. Bondarenko V. Quality management teaching in higher education: theoretical and methodological and applied aspects, 2013. – Pp.12-27 (Китай)

329. Boulding K. E. The Image: Knowledge in Life and Society. – New York, 1956. – 128 p.

330. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. – N. Y., 1959. – 586 p.

331. Mallory Stark. Creating a Positive Professional Image / Stark Mallory // Harvard Business School Working Knowledge. – 2005. – June 20 : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hbswk.hbs.edu/item/4860.html>. – Назва з екрана.

332. Monitoring and evaluation of literacy and continuing education

- programmes: practitioners' manual. – Bangkok: UNESCO PROAP, 1999. – 112 p.
333. Pedagogic Personology: Teachers and Youth. – N.Y.: Education Press, 1991. – 396 p.
334. Plomp Tjeerd, Huisman Hari, Kluyfhout Eric. Monitoring in Educational Development Projects the Development of a Monitoring System // *Int. J. Educational Development*. – Pergamon Press plc. – 1992. – Vol. 12. No. 1. – Pp. 65-73.
335. Sampson E. The Image factor. A Guide to Effective Self-presentation for Career Enhancement / E. Sampson. – L. : M&E Handbooks : Business & Management, 1994. – 338 p.
336. Климова К. Я. Основы культуры і техніки мовлення: Навч. посібник. – 2е вид., випр. і доп. – К.: Ліра-К, 2006. – 240с.
337. Пасинок В. Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.Г. Пасинок ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2002. – 40 с. – укр.
338. Туник Е. Опросник креативности Рензулли / Е. Туник : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.psy.1september.ru/articlef.php?ID=200400406>.
339. Зобов Р. А. Самореализация человека: введение в человекознание : учеб. пособие / Р. А. Зобов, В. Н. Келасьев. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2001. – 280 с.
340. Клег Брайан. Интенсивный курс по развитию творческого мышления / Брайан Клег, Пол Бич ; пер. с англ. – М. : Астрель : АСТ, 2004. – 392 с. – (Интенсивный курс).
341. Махмутов М. И. Проблемное обучение : Основные вопросы теории / М. И. Махмутов. – М. : Педагогика, 1975. – 367 с.
342. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (соціально-філософський аналіз) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філ. наук : спец. 19.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / С. І. Подмазін. – Дніпропетровськ, 2006. – 34 с.
343. Сисоєва С. О. Основы педагогической творчости учителя : навч. посіб. / С. О. Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.
344. Сисоєва С. О. Психологія і педагогіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. непедаг. профілю традиційної та дистанційної форм навчання / С. О. Сисоєва, Т. Б. Поясок. – 2-ге вид., доп. та випр. – Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2008. – 532 с.
345. Сковорода Г. Пізнай в собі людину / Григорій Сковорода ; пер. М. Кашуба ; пер. поезії В. Войтович. – Львів : Світ, 1995. – 528 с.
346. Cole G. A. Organisational Behaviour / G. A. Cole. – London : DP Publications Ltd, 1995. – 381 p.
347. Rogers A. Teaching Adults / A. Rogers. – Maidenhead : Open Univ. Press, 2003. – 296 p.

ГЛОСАРІЙ

А

Атестація (від лат. – посвідчення, підтвердження) – визначення кваліфікації спеціаліста, рівня його професійно-технічних знань, практичного досвіду, необхідних для виконання конкретних службових обов'язків.

Атракція (від англ, attraction – залучення, тяжіння) – візуально фіксоване емоційне ставлення людини до будь-кого у вигляді прояви до нього симпатії і готовність до спілкування.

Афект неадекватності – це стійкий негативний емоційний стан, який виникає у зв'язку з неуспіхом у діяльності і проявляється в тому, що індивід або не усвідомлює, або не хоче визнати його.

Б

Бакалавр (від лат. baccalarius, франц. bachelier, англ. bachelor) – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми.

Брендинг – це процес, в ході якого у цільовій аудиторії формується певний образ об'єкта. Зачату ставиться одна мета – впровадити саме комплекс позитивних властивостей і характеристик продукції, що дозволяє компаніям виходити вперед на тлі конкурентів.

В

Вербальний імідж педагога («вербальний» походить від латинського verbum| - «слово») думка, яка формується на основі вербальної продукції. Вербальний імідж педагога близький за своїми показниками до педагогічної майстерності, але якщо показниками педагогічної майстерності є ступінь володіння технікою і культурою мови (вербальна виразність|), то показниками вербального іміджу є сформовані чи природжені характеристики голосу, сприятливий для сприйняття темп мови промови, керованість голосу і т. д.

Вербальне спілкування – це спілкування з використанням людської мови як знакової системи, тобто системи фонетичних знаків, що включає два принципи лексичний (словниковий запас) та синтаксичний (структура слів у реченні).

Викладач – у широкому розумінні слова – працівник вищої, середньої спеціальної або загальноосвітньої школи, який викладає якийсь навчальний предмет; у вузькому розумінні слова – штатна посада у вузах і середніх спеціальних навчальних закладах.

Всебічний розвиток особистості – гуманістичний ідеал виховання. В побутовій свідомості це талановита людина, здатна до різних видів діяльності, яка відрізняється від тих, хто проявляє свої здібності лише в одній галузі. Більш коректним є осмислення В. р. о. як процесу саморозвитку індивіда, який оволодіває головною справою життя й використовує весь спектр можливостей прилучення до загальнолюдської культури.

Г

Габітарний імідж (від латів. *Habitus* – зовнішній вигляд людини) – думка, яка формується про людину за її зовнішнім виглядом.

Гуманізм (від лат. *humanus* – людський, людяний) – 1) Система ідей і поглядів на людину як найвищу цінність. 2) В історичному аспекті Г. – прогресивна течія західноєвропейської культури епохи Відродження, спрямована на утвердження поваги до гідності й розуму людини, її права на земне щастя, вільний вияв природних людських почуттів і здібностей.

Д

Діловий етикет – невідемна складова корпоративної культури. Корпоративна культура може бути визначена як організаційний імідж, який є відображенням прийнятої компанією позиції щодо того, яким може і не може бути її подальший розвиток; які цінності проголошуються реальними і які ні, а також якого типу поведінка є прийнятною у цій компанії.

Діловий імідж (напр., професійний) спеціально проектується в інтересах людини або фірми з урахуванням особливостей діяльності та зовнішніх якостей.

Дидактика (від грец. – повчальний) – частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання, виховання в процесі навчання. Д. науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання. Термін "Д." вживався вже в педагогічних працях XVII ст. Я. А. Каменський у "Великій дидактиці" (1657) розробив зміст освіти, дидактичні принципи, методи навчання, вперше обґрунтував класно-урочну систему навчання.

Дистанційне навчання – форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокaset, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо.

Протягом останнього десятиріччя Д. н. стало одним з найважливіших елементів системи вищої освіти, що зумовлено бурхливим розвитком інформаційних технологій (комп'ютерні мережі Інтернету, глобальне телебачення тощо) та політикою урядів країн, які прагнуть зробити навчання та освіту максимально доступними для всіх верств населення.

Е

Ерудиція (від лат. *eruditio* – освіченість, ученість) – глибокі знання в певній галузі науки чи в багатьох галузях, широка обізнаність, начитаність. Е. є свідченням високого інтелектуального розвитку людини, розвиненості її духовних сил, пам'яті.

Етикет - це сукупність правил, які регламентують зовнішні вияви людської поведінки. Етикет (франц. *etiquette* – ярлик, етикетка) – сукупність правил (правил «доброго тону»), які регламентують зовнішні вияви людської поведінки (ставлення до оточення, форми звернень і привітань, поведінку в громадських місцях тощо).

З

Заклад вищої освіти – скорочено ЗВО, виш (до прийняття Закону України «Про освіту» застосовувався термін вищій навчальний заклад, а також вживалися скорочення ВНЗ, виш, вуз – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Здібності педагогічні – сукупність індивідуально-психологічних особливостей особистості, які сприяють успішності педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стійкість, оптимістичне прогнозування, креативність тощо.

Зміст освіти – це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способів діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен оволодіти учень у процесі навчання.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності. Виражаються З. у поняттях, судженнях, умовиводах, концепціях, теоріях. З. виконує важливі соціальні функції: а) матеріалізується в певні технічні пристрої, технологічні процеси і, таким чином, служить виробництву; б) перетворюється на переконання і є керівництвом до практичної дії.

I

Імідж уявлення (часто цілеспрямовано створюване) про чийсь внутрішній та зовнішній вигляд, образ.

Імідж – це сформований образ людини чи організації, який покликаний здійснити, за допомогою професійних зусиль, емоційний, психологічний і інтелектуальний вплив з метою популяризації суб'єкта (людини чи організації).

Імідж учителя технологій – це цілісний образ педагога, який характеризує його як духовну, моральну, творчу особистість, яка має широку технічну ерудицію, знання про різноманітні сучасні технології, вміє їх використовувати сам і вчить цього учнів на уроках трудового навчання та технологій і у позанавчальній роботі, у той же час презентуючи себе справжнім фахівцем тієї чи іншої сфери виробництва, виступаючи для оточуючих прикладом технологічної творчості.

Імідж учителя технологій – це система сформованих образів такого педагога, який має високий рівень педагогічної культури, технічних і технологічних знань, прагне до особистісного й професійного самовдосконалення, що дає можливість учням, їхнім батькам, колегам і громадськості визначати вчителя як успішну, соціально й особистісно значущу людину й фахівця. Перший (внутрішній образ) є надбанням педагогічної самосвідомості особистості та віддзеркалює наявність у неї цілісної сукупності системних і функціональних якостей майстерно працюючого вчителя технологій. Другий (образ зовнішніх характеристик) виступає похідною від якості забезпечення вчителем технологій (майбутнім учителем) педагогічної взаємодії з учнями вербальними й невербальними засобами та комунікації з колегами і з громадськістю.

Іміджмейкінг – це практична розробка необхідно-унікального іміджу (процес іміджотворення) людини, компанії, товару, інших суб'єктів ринкових відносин за допомогою комунікацій політичного маркетингу (PR, брендингу, реклами та ін.).

Іміджелогія – це система різноманітних знань, спеціально відібраних для інформаційного забезпечення процесу проектування й розробки технологій самопрезентації різноманітного рівня й характеру.

Іміджування – технологія іміджмейкінгу, націлена, головним чином, на інтеграцію ефективного образу в різні життєві сфери.

Імідж людини – це думка про цю людину у групи людей в результаті сформованого в їхній психіці образу цієї людини, що виникла унаслідок

прямого їхнього контакту з цією людиною або унаслідок отриманої про цю людину інформації від інших людей.

Імідж товару – це думка про дану організацію у групи людей на основі сформованого у них образу цієї фірми, що виник унаслідок або прямого контакту з цією фірмою, або в результаті інформації, отриманої про цю фірму від інших людей.

Імідж фірми – це думка про дану організацію у групи людей на основі сформованого у них образу цієї фірми, що виник унаслідок або прямого контакту з цією фірмою, або в результаті інформації, отриманої про цю фірму від інших людей

К

Кваліфікація (від лат. qualis – який за якістю та facio – роблю) – ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок, необхідних для виконання ним певного виду роботи. Залежно від К. працівника спеціальна кваліфікаційна комісія присвоює йому певний тарифний розряд згідно з тарифно-кваліфікаційними довідниками.

Кінетичний імідж – думка, що створюється про людину на основі його кінетики (з грец. – що відноситься до руху), характеристик типових рухів або положень в просторі частин його тіла.

Корпоративна культура викладача вищої школи – усвідомлене застосування у власній професійній діяльності сукупності корпоративних цілей вищого навчального закладу, корпоративних цінностей і норм професійної групи, які приймає і поділяє викладач, які регулюють його взаємини з представниками інших соціальних груп, що задіяні в роботі вищого навчального закладу, та прагнення сприяти розвитку позитивного іміджу вищого навчального закладу.

Компетентність – проінформованість, обізнаність, авторитетність. Компетентність у перекладі з латинської *competentia* означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Компетенція – (лат. *competentia*, від *compete* – взаємно прагну; відповідаю, підходжу) – сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу або посадової особи, що визначаються законодавством.

Культура мовлення – (вербальна культура) – це сукупність таких якостей, які найкраще впливають на адресата з урахуванням реальної ситуації, поставлених мети й завдань. До них належать: точність, розумілість, чистота мови, багатство й розмаїтність, виразність, правильність.

М

Магістр (лат. – начальник, учитель). Завершеного освітньо-кваліфікаційного рівня фахівець, який на основі отриманої раніше кваліфікації бакалавра здобув поглиблені спеціальні вміння та знання інноваційного характеру у вищому закладі освіти IV рівня, має досвід їх застосування і продукування нового знання для вирішення професійних завдань у певній галузі.

Міміка – це мистецтво виявляти свої думки, почуття, психічний та інші стани за допомогою виражальних рухів м'язів обличчя. Міміка (від гр. *mimikos* – наслідувальний) – виразні рухи м'язів обличчя, що є однією з форм прояву тих чи тих почуттів, настроїв людини.

Методологія (від грец. — вчення) – 1) Сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в якійсь науці. 2) Вчення про методи пізнання та перетворення дійсності. Розрізняють а) часткову М. – сукупність методів у кожній конкретній науці; б) загальну М. – сукупність більш загальних методів (наприклад, методи педагогіки є одночасно її методами і загальною М. для часткових дидактик, школознавства; в) філософську М. – систему діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову, і через часткову М.

Мотивація – система мотивів, або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки. Як мотиви можуть виступати: уявлення й ідеї, почуття й переживання, що виражають матеріальні або духовні потреби людини.

Н

Наставництво – форма професійної підготовки і цілеспрямованого виховання висококваліфікованих працівників, здійснювана працівниками-наставниками. Наставник поряд із навчанням професії вводить нового працівника у сферу соціально-психологічних стосунків, через які відбувається реалізація його професійної ролі.

Національне виховання – це історично зумовлена і створена самим народом сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованих на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, у процесі якої засвоюється духовна і матеріальна культура нації, формується національна свідомість і досягається духовна єдність поколінь. Н. в. – це виховання підростаючих поколінь у дусі українського виховного ідеалу на багатовікових традиціях. Н. в. ґрунтується на засадах родинного виховання, на ідеях і засобах народної педагогіки, що уособлюють вищі зразки виховної мудрості українського народу. Основні

принципи Н. в. – гуманізм, демократизм, народність, єдність родинного і шкільного впливу, природовідповідність, виховання у праці, самодіяльність учнів.

О

Об'єкт (від лат. *objectas* – предмет, явище) – фрагмент дійсності, на який спрямовано практичну або пізнавальну діяльність суб'єкта. О. відтворюється в знанні на основі практично перетворювальної взаємодії з ним суб'єкта.

Об'єктом іміджу - є аудиторія іміджу (соціальна група), для якої той створюється, чи в якій сформований символічний образ суб'єкта. Водночас об'єктом іміджу є суб'єкт – конкретна людина чи група людей.

Організаторські здібності – сукупність психічних рис особистості, необхідних для успішного оволодіння організаторською діяльністю, її ефективного виконання. О. з. передбачають спрямованість особистості (світоглядну, політичну, моральну, ділову), рівень її готовності (ділова компетентність, уміння, навички, досвід), риси характеру (комунікабельність, ініціативність, організованість, самостійність, емоційна зрівноваженість).

Особистість, особа – у широкому розумінні – конкретна, цілісна людська індивідуальність у єдності її природних і соціальних якостей; у вузькому, філософському розумінні – індивід як суб'єкт соціальної діяльності, властивості якого детерміновані конкретно-історичними умовами життя суспільства.

П

Педагогічна іміджелогія – науковий напрям, покликаний розробляти й використовувати теорію й практику формування іміджу педагогічних працівників, навчальних закладів, іміджу власне системи освіти країни.

Пантоміміка – це виражальні рухи всього тіла людини або окремих його частин, пластика тіла. Пантоміміка допомагає педагогу виокремити основне, намалювати образ. Жести бувають описовими та психологічними. Перші допомагають педагогу більш образно тлумачити вихованцям зміст матеріалу, що викладається, другі – спрямовані на показ внутрішнього емоційного стану педагога, тобто вони показують його почуття.

Педагогічний імідж. – динамічний образ викладача, який має свій зміст. Це сукупність виявів людини в педагогічному процесі, що обумовлюють характер та результативність процесу навчання.

Педагогічний етикет – представляє собою правильне, ділове, доброзичливе, поведження педагога зі своїми колегами, студентами.

Педагогічний процес (навчально-виховний процес) – цілеспрямована, свідомо організована, динамічна взаємодія вихователів і вихованців, у процесі якої вирішуються суспільно необхідні завдання освіти й гармонійного виховання.

Персональний імідж – це образ особистості в очах оточення, який виникає стихійно або формується цілеспрямовано на основі наявних відмінних якостей і рис особистості.

Позитивний педагогічний імідж – найважливіший складник майстерності викладача, що зумовлює бажання студентів до навчання та результативність цього процесу.

Правила етикету – це усталені норми моральної поведінки людей, які створило суспільство, а правила етикету в освіті, це норми та правила не тільки поведінки але й етичного та морального спілкування викладачів, студентів.

Принципи виховання – вихідні положення, що впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу, основні вимоги до його змісту, методики та організації. П. в. – система вимог, що охоплює всі сторони процесу виховання й відображає результати узагальнення досвіду виховної практики. Загальні П. в.: суспільної спрямованості; виховання особистості в діяльності та спілкуванні; стимулювання внутрішньої активності особистості; гуманізм в поєднанні з високою вимогливістю; оптимістичного прогнозування; опора на позитивні якості учнів; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; виховання в колективі; єдність і погодженість вимог, зусиль і дій школи, родини і громадськості.

Процес виховання – цілісний процес, в якому органічно поєднані змістова і процесуальна сторони. Змістова сторона П. в. характеризує сукупність виховних цілей. Процесуальна – характеризує самокерований процес педагогічної взаємодії вчителя та учня, що включає організацію і функціонування системи виховної діяльності й самовиховання учнів, спрямованої на реалізацію виховних цілей і формування позитивного досвіду самовдосконалення учнів.

Професійний імідж – це синтез професійних якостей і компетентностей та особистісних якостей і зовнішності особистості, який передбачає створення сукупного образу. Усі складники професійного іміджу взаємопов'язані та взаємозумовлені без надання переваги жодній з них.

Р

Рейтинг (від англ. rating – оцінка, порядок, класифікація) – термін, який означає суб'єктивну оцінку якогось явища за заданою шкалою. За допомогою Р. здійснюється первинна класифікація соціально-педагогічних об'єктів за ступенем вираження спільної для них властивості (експертні оцінки). Р. служить основою для побудови різноманітних шкал оцінок, зокрема при оцінці різних сторін навчальної і педагогічної діяльності.

Рівень домагань особистості - це та цінність, значущість, якої надає собі індивід загалом та окремим бокам своєї особистості, діяльності, поведінки.

С

Самооцінка – це та цінність, значущість, якої надає собі індивід загалом та окремим бокам своєї особистості, діяльності, поведінки.

Сприйманий імідж – це те, як нас сприймають інші.

Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує педагог у взаємодії.

Службовий етикет – це сукупність найдоцільніших правил поведінки людей там, де відбувається їхня професійна діяльність (виробництво, сфера послуг, установи тощо).

Суб'єкт іміджу - це той (або те), імідж кого (або чого) створюється чи образ якого відбивається у психіці того об'єкта, який сприймає імідж.

Суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування – принцип ефективної організації спілкування, що полягає в рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності педагога та студентів, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним (Л. Петровська).

Т

Технологія – сукупність знань про методи здійснення виробничих процесів та наукова дисципліна. Як наукова дисципліна технологія сприяє впровадженню найефективніших і найекономічніших виробничих процесів, що потребують найменших затрат часу і матеріальних ресурсів.

Технологія навчання – це шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах предмета, теми, питання. У сучасній українській школі використовують як традиційні технології навчання (пояснювально-ілюстративна, проблемна, програмована, диференційована та ін.), так і нові

технології навчання (особистісно орієнтована, групова, розвивальна, технологія формування творчої особистості, технологія навчання як дослідження, модульно-рейтингова, нові інформаційні технології).

Толерентність – це здатність без агресії сприймати думки, поведінку, форми самовираження та спосіб життя іншої людини, які відрізняються від власних.

Трудове навчання – предмет технічного та профільного напрямку у середніх загальноосвітніх школах. Трудове навчання – загальноосвітній предмет, який становить основу предметного наповнення освітньої галузі «Технологія».

У

Університет (від лат. universitas – сукупність) – багатопрофільний вищий навчальний заклад, де готують висококваліфіковані кадри з широкого кола спеціальностей у галузі природничих, суспільних і гуманітарних наук.

Учитель (вчитель) - людина, яка навчає інших людей (своїх учнів), передає їм певні знання про життя. У вузькому розумінні – спеціаліст, який проводить навчальну та виховну роботу з учнями в загальноосвітніх школах різних типів.

Ф

Фасцинація - (від англ. fascination – чарівність) пов'язана з мовним, словесним впливом, при якому мінімізуються втрати інформації, порушуються увага і інтерес.

Факультет (від лат. facultas – можливість, здатність) – навчально-науковий і адміністративний підрозділ вузу, що здійснює підготовку студентів та аспірантів з однієї або кількох споріднених спеціальностей, підвищення кваліфікації спеціалістів відповідної галузі народного господарства й культури, а також керівництво науково-дослідною й навчально-виховною діяльністю кафедр.

Х

Харизма (від. грец. – милість, благодать, божий дар, подарунок) – приписування особистості властивостей, які викликають поклоніння перед нею і беззастережну віру в її можливості. Х. найчастіше виникає в екстремальних історичних обставинах. Харизматичному лідерові приписуються всі успіхи його прихильників, навіть явні невдачі перетворюються в його прославлення.

Ц

Ціннісні орієнтації – вибіркова, відносно стійка система

спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей.

Я

Я – концепція – це динамічна система уявлень людини про себе, яка включає усвідомлення своїх фізичних, інтелектуальних та інших особливостей; самооцінку та суб'єктивне сприймання зовнішніх факторів, які впливають на особистість.

Якість знань – поняття "якості знань" передбачає співвіднесення видів знань (закони, теорії, прикладні, методологічні, оцінювальні знання) з елементами змісту освіти й тим самим з рівнями засвоєння.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця для фіксації результатів спостереження з метою визначення рівня культури зовнішнього вигляду

№ з/п	Показники	Ступінь прояву	Бали
1	Відповідність костюма вимогам ділового стилю одягу та відповідність одягу ситуації.	1) Повністю відповідає 2) Відповідає частково 3) Не відповідає	3 2 1
2	Відповідність костюма індивідуальним особливостям учителя, елегантність.	1) Повністю відповідає 2) Відповідає частково 3) Не відповідає	3 2 1
3	Охайність зовнішнього вигляду вчителя.	1) Охайний 2) Наявні певні недоліки 3) Не охайний	3 2 1
4	Зручність і гігієнічність одягу з урахуванням специфіки провідної діяльності на уроці та виконання професійних операцій.	1) Повністю відповідає 2) Відповідає частково 3) Не відповідає	3 2 1
5	Помірне використання косметики жінкою-вчителем.	1) Помірне використання 2) Відсутність косметики 3) Надмірне використання	3 2 1
6	Охайний вигляд обличчя чоловіка-вчителя.	1) Охайний 2) Наявні певні недоліки 3) Не охайний	3 2 1
7	Ретельно доглянута зачіска, відповідність її вимогам безпеки праці.	1) Доглянута 2) Наявні певні недоліки 3) Недоглянута	3 2 1
8	Правильна постава вчителя.	1) Правильна 2) Неправильна	2 1
9	Помірна виразність міміки вчителя.	1) Виразна, доцільна 2) Невиразна або надмірна	2 1
10	Культура рухів учителя, доцільне та помірне використання жестикуляції.	1) Доцільне, помірне 2) Відсутність жестів або надмірна жестикуляція	2 1
11	Наявність елементів спецодягу вчителя технологій, їх доцільність, використання захисних елементів одягу.	1) Усі елементи повністю відповідають виду діяльності. 2) Спецодяг наявний, але є зайві елементи чи якихось бракує. 3) Наявні лише окремі елементи спецодягу, використання яких невідповідне виду діяльності. 4) Спецодяг відсутній.	3 2 1 0

За результатами спостереження робиться висновок про рівень культури зовнішнього виду вчителя: 1 - високий – 24-30 балів; 2- середній – 17-23 балів; 3 - низький – 10-16 балів.

Анкета «Габітарний імідж вчителя трудового навчання і технологій»

Інструкція: оберіть із запропонованих відповідей найбільш близьку Вам та підкресліть її.

Питання	Можливі відповіді	Бали
1. Чи відповідає ваш одяг вимогам ділового стилю одягу (елегантність, гармонія кольорів, стриманість, почуття міри у використанні фурнітури, прикрас тощо)?	а. Відповідає повністю. б. Відповідає частково. в. Важко відповісти. г. Не відповідає.	3 2 1 0
2. Чи враховуєте ви свої індивідуальні характеристики при виборі одягу (відповідність віку, особливостям фігури, посаді тощо)?	а. Враховуюю обов'язково. б. Переважно враховуюю. в. Іноді враховуюю, але здебільшого орієнтуюся на моду. г. Не звертаю на це увагу.	3 2 1 0
3. Чи слідкуєте ви за охайністю вашого зовнішнього вигляду (чистота одягу та взуття незалежно від погоди та місцевості проживання).	а. Так. Це дуже важливо для мене. б. Слідкую, коли є така можливість, але не завжди це вдається. в. Приводжу одяг до ладу, коли бруд стає дуже помітним.	2 1 0
4. (Питання для дівчат) Чи користуєтесь ви декоративною косметикою?	а. Так. Легкий макіяж – це елемент ділового образу. б. Дуже рідко. Не бачу необхідності в щоденному макіяжі. в. Обов'язково. Без ретельного макіяжа не можу вийти на вулицю.	3 2 1
5. (Питання для хлопців) Наскільки для вас важливо мати охайний вигляд обличчя?	а. Дуже важливо. б. Важливо, але не настільки як для дівчат. в. Не замислююся над цим.	2 1 0
6. Наскільки ретельно ви слідкуєте за своєю зачіскою?	а. Моя зачіска завжди виглядає доглянутою. б. Якщо є час, приводжу її в порядок. в. Іноді звертаю на неї увагу.	2 1 0
7. Чи слідкуєте ви за своєю поставою?	а. Так, в мене завжди пряма спина. б. Намагаюся, але не завжди про це пам'ятаю. в. Ні, не слідкую.	2 1 0

8. Наскільки активно ви використовуєте міміку та жести?	а. Використовую, але не дуже активно.	2
	б. Дуже активно.	1
	в. Моя міміка та жести дуже стримані.	1
9. Чи використовуєте ви всі елементи спецодегу, коли виконуєте технологічні операції, що стосуються вашої професійної діяльності?	а. Обов'язково.	3
	б. Частіше за все використовую.	2
	в. Іноді використовую.	1
	г. Дуже рідко.	0

Під час обробки результатів набрані бали підсумовуються, в результаті чого оцінюється габітарний імідж майбутнього вчителя технологій у відповідності з наступною шкалою:

1. позитивний габітарний імідж – 16-22 бали;
2. задовільний габітарний імідж – 9-15 балів;
3. незадовільний габітарний імідж – 2-8 балів.

Додаток В

Методика вивчення ясності Я-концепції (методика Кемпбелла SCC)

ІНСТРУКЦІЯ: «Перед Вами 12 тверджень. Оцініть їх, використовуючи 5-бальну шкалу: 1 – абсолютно не згоден; 2 – не згоден; 3 – частково згоден, частково не згоден; 4 – згоден; 5 – абсолютно згоден».

Текст опитувальника

1. Мої думки часто суперечать одна одній.
2. Сьогодні у мене може бути одна думка про себе, завтра – інша.
3. Я витрачаю багато часу розмірковуючи про те, якою людиною я є по-справжньому.
4. Іноді, я відчуваю, що не є дійсно тією людиною, якою призначений бути.
5. Коли я намагаюся згадати, якою людиною я був у минулому, мені важко це зробити.
6. Я рідко переживаю конфлікт між різними сторонами моєї особистості.
7. Іноді я думаю, що знаю інших людей краще, ніж самого себе.
8. Мої уявлення про себе, здається, змінюються досить часто.
9. Якби мене попросили описати мою особистість, мій твір кожен раз би закінчувався по-різному.
10. Навіть якщо б я хотів, не думаю, що зміг би кому-небудь розповісти, яким насправді я є.
11. Взагалі у мене є чітке уявлення, хто я і який я.
12. Мені часто буває важко скласти власну думку про різні речі, тому що я не знаю, чого я хочу насправді.

ОБРОБКА

При обробці методики підраховується кількість набраних балів залежно від відповіді студента:

- 1 – абсолютно не згоден;
- 2 – не згоден;
- 3 – частково згоден, частково не згоден;
- 4 – згоден;
- 5 – абсолютно згоден.

Отримані бали підсумовуються

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

20 балів – вкрай висока ясність Я-концепції.

21-32 бали – середня ясність Я-концепції, ближче до високої.
 33-39 балів – середня ясність Я-концепції.
 40-51 балів – середня ясність Я-концепції, ближче до низької.
 52 бали – вкрай низька ясність Я-концепції.

Додаток Г

Методика дослідження самооцінки особистості

С. А. Будасі

Інструкція. Вам пропонується список з 48 слів, що позначають властивості особистості, з яких Вам необхідно вибрати 20, які найбільшою мірою характеризують еталонну особистість (назвемо її «мій ідеал») у Вашому представленні. Природно, що в цьому ряду можуть знайти місце і негативні якості.

Текст методики

1. Акуратність	17. Легковір'я	33. Педантичність
2. Безпечність	18. Повільність	34. Привітність
3. Вдумливість	19. Мрійливість	35. Розбещеність
4. Сприйнятливність	20. Помисливість	36. Розсудливість
5. Запальність	21. Мстивість	37. Самокритичність
6. Гордість	22. Надійність	38. Стриманість
7. Грубість	23. Наполегливість	39. Справедливість
8. Гуманність	24. Ніжність	40. Співчуття
9. Доброта	25. Нерішучість	41. Сором'язливість
10. Життєрадісність	26. Нестриманість	42. Практичність
11. Дбайливість	27. Чарівність	43. Працьовитість
12. Заздрісність	28. Вразливість	44. Боягузтво
13. Застенчівість	29. Обережність	45. Переконаність
14. Злопам'ятність	30. Чуйність	46. Захопленість
15. Щирість	31. Підозрілість	47. Черствість
16. Примхливість	32. Принциповість	48. Егоїзм

З двадцяти відібраних властивостей особистості Вам необхідно побудувати еталонний ряд d_1 в протоколі дослідження, де на перших позиціях розташовуються найбільш важливі, з Вашої точки зору, позитивні властивості особистості, а останніми – найменш бажані, негативні (20-й ранг – найбільш приваблива якість, 19-й – менш приваблива і т.д. аж до 1 рангу). Слідкуйте, щоб жодна оцінка-ранг не повторювалася двічі.

Протокол дослідження

Номер рангу еталона d_1	Властивості особистості	Номер рангу суб'єкта	Різниця рангів D	Квадрат різниці рангів d_2

				$\Sigma d_2 =$

З відібраних Вами раніше властивостей особистості побудуйте суб'єктивний ряд d_2 , в якому розташуйте дані властивості в міру спадання їх вираженості у Вас особисто (20-й ранг – якість, властива Вам найбільшою мірою, 19-й – якість, характерна для Вас дещо менше, ніж перша, і т.д.). Результат занесіть в протокол дослідження.

Обробка результатів

Мета обробки результатів – визначення зв'язку між ранговими оцінками якостей особистості, що входять до уявлення «Я ідеальне» і «Я реальне». Міра зв'язку встановлюється за допомогою коефіцієнта рангової кореляції. Щоб вирахувати коефіцієнт, необхідно спочатку знайти різницю рангів $d_1 - d_2$ по кожній якості і занести отриманий результат в колонку d в протокол дослідження. Потім кожне отримане значення різниці рангів d звести в квадрат $(d_1 - d_2)^2$ і записати результат в колонці d_2 . Підрахуйте загальну суму квадратів різниці рангів Σd_2 і внесіть її в формулу:

$$r = 1 - 0,00075 \times \Sigma d_2,$$

де r – коефіцієнт кореляції (показник рівня самооцінки особистості).

Інтерпретація результатів

Коефіцієнт рангової кореляції r може перебувати в інтервалі від -1 до +1. Якщо отриманий коефіцієнт становить не менше -0,37 і не більше +0,37 (при рівні достовірності рівному 0,05), то це вказує на слабкий незначний зв'язок (або його відсутність) між уявленнями людини про якості свого ідеалу і про реальні якості. Такий показник може бути обумовлений і недотриманням студентом інструкції, але якщо вона виконувалася, то низькі показники означають нечітке і недиференційоване уявлення людиною про своє ідеальне Я і Я реальне. Значення коефіцієнта кореляції від +0,38 до +1 – свідчення наявності значущого позитивного зв'язку між Я ідеальним і Я реальним. Це можна трактувати як прояв адекватної самооцінки або, при r від +0,39 до +0,89, як тенденція до завищення. Значення ж від +0,9 до +1 часто висловлюють неадекватно завищене самооцінювання. Значення коефіцієнта кореляції в інтервалі від -0,38 до -1 говорить про наявність значущого негативного зв'язку між Я ідеальним і Я реальним (відбиває невідповідність або розбіжність уявлень людини про те, якою вона хоче бути, і тим, якою вона є в реальності). Цю невідповідність пропонується інтерпретувати як занижену самооцінку. Чим ближче коефіцієнт до -1, тим більше ступінь невідповідності.

Звіт за результатами дослідження особливостей самооцінки

Визначте індивідуальні результати дослідження особливостей самооцінки, використовуючи для цього таблицю.

Індивідуальні результати дослідження особливостей самооцінки

Рівні вираженості показників самооцінки		Прояви самооцінки		
		в буденній поведінці	в спілкуванні в студентській групі (трудоному колективі)	в навчальній (професійній) діяльності
Від 4 - 1,0 до + 0,85	Самооцінка висока Неадекватна			
Від + 0,84 до + 0,53	Самооцінка висока Адекватна			
Від + 0,52 до -0,1	Самооцінка середня Адекватна			
Від -0,09 до -0,32	Самооцінка низька Адекватна			
Від -0,33 до -1,0	Самооцінка низька Неадекватна			

Додаток І

Методика вивчення мотивації навчання у вузі Т.І. Ільїної

Опитувальний лист

Факультет ..... Курс ..... Група .....

Прізвище ..... Ім'я ..... По батькові .....

Дата заповнення .....

Інструкція: Відзначте вашу згоду знаком «+» або незгоду знаком «-» з наступними твердженнями.

1. Краща атмосфера занять – атмосфера вільних висловлювань.
2. Зазвичай я працюю з великою напругою.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань і неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю ряд предметів, на мою думку, необхідних для моєї майбутньої професії.
5. Яку з притаманних вам якостей ви найвище цінуєте? Напишіть відповідь поруч.
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
7. Я відчуваю задоволення від розгляду на занятті важких проблем.
8. Я не бачу сенсу в більшості робіт, які ми робимо в вузі.
9. Велике задоволення мені дає розповідь знайомим про мою майбутню професію.
10. Я вельми середній студент, ніколи не буду цілком хорошим, а тому немає сенсу докладати зусиль, щоб стати краще.
11. Я вважаю, що в наш час не обов'язково мати вищу освіту.
12. Я твердо впевнений у правильності вибору професії.
13. Від яких з притаманних вам якостей ви б хотіли позбутися? Напишіть відповідь поруч.
14. При нагоді я використовую на іспитах підсобні матеріали (конспекти, шпаргалки).
15. Самий чудовий час життя – студентські роки.
16. У мене надзвичайно неспокійний і переривчастий сон.

17. Я вважаю, що для повного оволодіння професією всі навчальні дисципліни потрібно вивчати однаково глибоко.
18. При можливості я вступив би в інший вуз.
19. Я зазвичай спочатку беруся за більш легкі завдання, а більш важкі залишаю на потім.
20. Для мене було важко при виборі професії зупинитися на одній з них.
21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.
22. Я твердо впевнений, що моя професія дасть мені моральне задоволення і матеріальний достаток в житті.
23. Мені здається, що мої друзі здатні вчитися краще, ніж я.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З деяких практичних міркувань для мене це найзручніший вуз.
26. У мене достатньо сили волі, щоб вчитися без нагадування адміністрації.
27. Життя для мене майже завжди пов'язане з надзвичайним напруженням.
28. Іспити потрібно складати, витрачаючи мінімум зусиль.
29. Є багато вузів, в яких я міг би вчитися з не меншим інтересом.
30. Яка з притаманних вам якостей найбільше заважає вчитися? Напишіть відповідь поруч.
31. Я – людина, що дуже захоплюється, але всі мої захоплення так чи інакше пов'язані з майбутньою професією.
32. Занепокоєння іспитом або роботою, яку не виконано в термін, часто заважає мені спати.
33. Висока зарплата після закінчення вузу для мене не головне.
34. Мені потрібно бути в хорошому настрої, щоб підтримати спільне рішення групи.
35. Я змушений був вступити до вузу, щоб зайняти бажане положення в суспільстві, уникнути служби в армії.
36. Я вчу матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.
37. Мої батьки – хороші професіонали, і я хочу бути на них схожим.
38. Для просування по службі мені необхідно мати вищу освіту.
39. Яка з ваших якостей допомагає вам вчитися? Напишіть відповідь поруч.
40. Мені дуже важко змусити себе вивчати як слід дисципліни, що прямо не відносяться до моєї майбутньої спеціальності.
41. Мене вельми турбують можливі невдачі.
42. Найкраще я займаюся, коли мене періодично стимулюють, підганяють.
43. Мій вибір даного вузу остаточний.
44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу відставати від них.
45. Щоб переконати в чому-небудь групу, мені доводиться самому працювати дуже інтенсивно.
46. У мене зазвичай рівний і гарний настрій.
47. Мене приваблює зручність, чистота, легкість майбутньої професії.
48. До вступу до вузу я давно цікавився цією професією, багато читав про неї.
49. Професія, яку я отримую, – найважливіша і перспективна.
50. Мої знання про цю професію були достатні для впевненого вибору.

Обробка та інтерпретація результатів

КЛЮЧ до опитувальника

Шкала «Набуття знань»

– За згоду («+») з затвердженням за п. 4 проставляється 3,6 бала; по п. 17 – 3,6 бала; по п. 26 – 2,4 бала;

– За незгоду («-») з твердженням по п. 28 – 1,2 бала; по п. 42 – 1,8 бала.

Максимум – 12,6 бала.

Шкала «Оволодіння професією»

– За згоду за п. 9 – 1 бал; по п. 31 – 2 бали; по п. 33 – 2 бали; по п. 43 – 3 бали; по п. 48 – 1 бал і за п. 49 – 1 бал.

Максимум – 10 балів.

Шкала «Отримання диплому»

– За незгоду з п. 11 – 3,5 бала;

– За згоду за п. 24 – 2,5 бала; по п. 35 – 1,5 бала; по п. 38 – 1,5 бала і за п. 44 – 1 бал.

Максимум – 10 балів.

Питання по пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника і в обробку не включаються.

Переважання мотивів за першими двома шкалами свідчить про адекватний вибір студентом професії і задоволеність нею.

Додаток Д

Інтегральна оцінка ефективності професійної діяльності вчителя

(методика М. П. Фетіскіна)

Шкали: мовна та інтонаційна компетентність викладача, інформативність заняття, стиль педагогічного керівництва, характер і продуктивність практичної діяльності учнів, цілепокладаюча спрямованість учнів, задоволеність учнів заняттями, діяльнісні стани учнів, спрямованість розумової діяльності учнів, дидактична і методична компетентність педагога

ПРИЗНАЧЕННЯ ТЕСТА

Просимо вас відповісти на ряд питань, що стосуються особливостей навчального процесу. Хочеться вірити, що ваші щирі відповіді допоможуть значно підвищити успішність вашої навчальної роботи.

Візьміть опитувальник і лист відповідей і вкажіть в його верхній частині: курс, групу / клас; вік, стать, бажання вчитися.

В опитувальнику є 12 тверджень, які дозволять уточнити ваші думки, інтереси, стани, ставлення, оцінки навчальної діяльності. На аркуші відповідей напишіть номер твердження, а поруч поставте 1-2 відповіді в формі літери з кожного (шкільного) предмета. Звертайте увагу на те, коли потрібно оцінити окремі якості викладача, а коли – свої навчальні дії.

ТЕСТ

1. Мова викладача:

- а) вільна, різноманітна;
- б) утруднена, монотонна;
- в) чітка, зрозуміла;
- г) малорозбірлива;
- д) емоційна;
- е) нудна.

2. Інтонація педагога:

- а) впевнена, стимулююча;
- б) невпевнена, байдужа;
- в) життєрадісна;
- г) похмура, песимістична;
- д) спокійна, стримана;
- е) роздратована, незадоволена;
- ж) доброзичлива;
- з) зневажлива.

3. На цьому занятті я:

- а) відкриваю багато нового;

- б) багато питань мені давно відомі;
- в) отримую установку для самостійної роботи;
- г) частіше тупцюємо на одному місці;
- д) отримую весь необхідний матеріал;
- е) змушений засвоювати другорядний лекційний матеріал, оскільки педагог вважає свої лекції єдиним вірним джерелом.

4. Педагог з цього предмету:

- а) жорстко контролює всі мої дії, тримає аудиторію в страху;
- б) байдуже ставиться до того, чим я займаюся;
- в) може легко образити;
- г) намагається зацікавити, захопити предметом;
- д) вважає головним, щоб йому не заважали;
- е) намагається знайти контакт з аудиторією, прагне до діалогу, співробітництва;
- ж) орієнтується лише на зацікавлених студентів.

5. На цьому занятті я:

- а) прагну виконати всі завдання;
- б) займаюся для виду, щоб справити сприятливе враження;
- в) прагну не пропустити всі цікаві положення і факти;
- г) вважаю найголовнішим просто бути присутнім на занятті.

6. На цьому занятті я:

- а) прагну записати все найголовніше;
- б) займаюся сторонніми справами (читаю художню літературу, пишу листи);
- в) прагну все зрозуміти, щоб менше готуватися вдома;
- г) сиджу сумую, знаючи, що все доведеться вивчати самостійно;
- д) виконую багато завдання машинально;
- е) готуюся до іншого предмету.

7. На цьому предметі я:

- а) прагну підвищити свій інтелектуальний рівень;
- б) намагаюся отримати високу оцінку;
- в) прагну затвердити свій статус, становище;
- г) прагну виконати все так, як вимагає викладач;
- д) займаюся, щоб уникнути нарікань, докорів;
- е) прагну зрозуміти основний зміст предмета.

8. Даним предметом я:

- а) зацікавлений, оскільки мені подобається педагог;
- б) задоволений через добре засвоєння матеріалу;
- в) захоплений, багато займаюся самостійно;
- г) незадоволений через низький рівень викладання;
- д) не задоволений, оскільки мої знання залишаються на колишньому рівні;
- е) розчарований через формальний підхід: «здав – забув», відчуваю незатребуваність знань.

9. На цьому занятті у мене нерідко виникає:

- а) світлий, приємний настрій;
- б) байдужість, нудьга;
- в) натхненне захоплення;
- г) дратівливість, обурення;
- д) радість, впевненість;
- е) тривога, страх.

10. На цьому занятті я:

- а) цілком поглинений навчальною темою;
- б) зайнятий різними спогадами;
- в) відчуваю зацікавленість і захопленість навчальним заняттям;

г) обурений через те, що даремно витрачу час.

11. Цей викладач:

- а) вільно володіє матеріалом і майже не користується конспектом;
- б) захоплений своїм предметом;
- в) матеріал дає з підручників, частково читає по конспекту;
- г) байдужий до свого предмета.

12. Цей викладач:

- а) заняття проводить різноманітно і цікаво;
- б) проводить заняття нудно й одноманітно;
- в) підносить матеріал сухо, формально;
- г) викладає матеріал в емоційно-захоплюючій формі.

Обробка та інтерпретація результатів тесту

Ключ до тесту

1. Мовна компетентність викладача, вчителя:

- а, в, д - емоційно забарвлена, чітка
- б, г, е - монотонна, важка для сприйняття

2. Інтонаційна компетентність педагога:

- а, в, д, ж - має позитивні форми
- б, г, е, з - неприємна, невпевнена

3. Інформативність заняття:

- а, в, д - висока
- б, г, е - низька

4. Стиль педагогічного керівництва:

- в, д - демократичний стиль керівництва (СР)
- а, г - авторитарний (СР)
- б, е, ж - ліберально-попустітельській (СР)

5. Характер практичної діяльності учнів на заняттях:

- а, в - продуктивний
- б, г, - формальний

6. Продуктивність практичної діяльності учнів на даному занятті:

- а, в, д - висока
- б, г, е - низька, формальна

7. Домінуюча цілепокладаюча спрямованість учнів:

- а - творча самореалізація
- г - глибоке знання предмета
- б, в - підвищення соціального статусу
- д, е - формальне виконання навчального рольового обов'язку

8. Задоволеність учнів заняттями з даного предмету:

- а, б, в - досить виражена
- г, д, е - виражена різномотиваційна незадоволеність

9. Діяльнісні стани учнів:

- а, б, в - позитивні емоційні стани (Ес)
- б, е - пасивно-негативні (Ес)
- г - активно-негативні (Ес)

10. Спрямованість розумової діяльності учнів:

- а, в - домінування пізнавальної спрямованості
- б - вимикання з пізнавальної діяльності, наявність «вакууму» в розумовій сфері
- г - домінування розумової агресії, фрустрації

11. Дидактична компетентність:

- а, б - висока
- в, г - низька

12. Методична компетентність викладача:

- а, г - висока
- б, в - низька

Примітка. При аналізі та інтерпретації отриманих результатів слід враховувати кількісні та якісні критерії досліджуваних шкал.

Наприклад, при порівнянні полярних показників важливо враховувати ступінь домінування тієї чи іншої стратегії діяльній поведінки і ступінь їх якісних відмінностей.

Істотне місце в ході аналізу виявлених результатів має займати системне зіставлення взаємозв'язків між усіма шкалами. Наявність позитивних і негативних кореляцій кожної з шкал з іншими дозволить визначити головні моменти у вдосконаленні своєї професійної діяльності.

Додаток Е

«Самооцінка професійно-педагогічної мотивації»

(адаптований М. П. Фетіскіним)

Шкали: професійна потреба, функціональний інтерес, розвивається допитливість, показна зацікавленість, епізодичне цікавість, байдуже ставлення

Інструкція до тесту

Оцініть, будь ласка, наведені нижче твердження. Вам необхідно обвести букву, відповідну вашій відповіді.

- Якщо ви завжди робите те, що написано в твердженні, то обведіть букву В,
- якщо ви робите так не завжди, але часто, то обведіть букву Ч,
- якщо ви вважаєте доцільним відповісти «не дуже часто», то обведіть літери НОЧ,
- якщо ви так робите рідко, то обведіть букву Р,
- якщо ви цього не робите ніколи, то обведіть букву Н.

ТЕСТ

Бланк відповідей

1	Люблю слухати лекції (розповіді) про роботу вчителів.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
2	Чекаю з нетерпінням «дня школи», ситуацій спілкування з іншими школярами та педагогами, коли можна активно вчитися, працювати в шкільних умовах.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
3	Вважаю, що лекції з педагогіки містять вельми простий матеріал, їх можна і не переписувати, на семінарах намагаюся не виступати.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
4	Зупиняюся і читаю матеріал, поданий у шкільному методичному куточку, тільки тоді, коли отримую завдання від викладача, особливого інтересу матеріал у мене не викликає.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
5	Купую по можливості книги і брошури про педагогічний досвід з психології.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
6	Звертаю увагу на педагогічні ситуації тільки тоді, коли в них є цікаві конфлікти, інтригуючі факти.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
7	Роблю виписки (по можливості і вирізки) з журналів і газет про роботу шкіл і вчителів, про проблеми сучасної молоді.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
8	Читаю «Вчительську газету», інші педагогічні газети, журнали, книги; збираю власну бібліотечку з них.	В	Ч	НОЧ	Р	Н
9	Читаю тільки уривки (вибірково) зі статей про педагогічний досвід; на придбання педагогічної літератури час і кошти не витрачаю.	В	Ч	НОЧ	Р	Н

10	Спостерігаю за досвідом роботи умілих педагогів тільки в години, відведені на педпрактики.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
11	Охоче приймаю участь в аналізі ситуацій, що виникають в школі; намагаюся при цьому дещо записати.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
12	Беру участь в організаційних бесідах з учителями тільки тоді, коли вимагає керівник педпрактики.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
13	Шукаю матеріал, що висвітлює інноваційні процеси в освітніх установах, в сферах інформаційних послуг.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
14	Люблю працювати з педагогічною та психологічною літературою в читальному залі, в бібліотеці, вдома у вільний час, люблю вирішувати педагогічні завдання.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
15	До семінарських та практичних занять роблю насамперед те, за що треба відзвітувати (що перевірятимуть).	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
16	Обкладинку педагогічного реферату намагаюся оформити красиво (принаймні акуратно), оскільки я вважаю, що це показує мою старанність, моє обличчя.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
17	Погоджуюся виступати на педагогічному гуртку, на конференції.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н
18	Проявляю цікавість у роботі з класом моїх товаришів по групі, які не дуже добре вчать.	В	Ч	НО	Ч	Р	Н

Обробка та інтерпретація результатів теста

- Відповідь «завжди» оцінюється 5 балами,
- відповідь «часто» – 4 балами,
- відповідь «не дуже часто» – 3 балами,
- відповідь «рідко» – 2 балами,
- відповідь «ніколи» – 1 балом.

Ключ до тесту

- 2 + 8 + 14 = професійна потреба;
- 5 + 11 + 17 = функціональний інтерес;
- 1 + 7 + 13 = розвивається допитливість;
- 7 + 10 + 16 = показна зацікавленість;
- 6 + 12 + 18 = епізодичне цікавість;
- 3 + 9 + 15 = байдуже ставлення.

Оцінка рівнів професійно-педагогічної мотивації (ППМ)

- 11 і більше балів – високий рівень ППМ;
- 10-6 – середній рівень ППМ;
- 5 і менше – низький рівень ППМ.

Додаток Є

Методика експертної оцінки культури мовлення майбутніх учителів трудового навчання та технологій

Оцініть культуру мовлення студента за ознаками, вказаними в таблиці, за трибальною шкалою, де 3 бали відповідають найвищому ступеню прояву показника, 2 бали – середньому ступеню, 1 бал – низькому ступеню. Результати позначте у таблиці.

Таблиця для фіксації результатів спостереження

№ з/п	Показники	Бали		
1	Правильність мовлення.	3	2	1

2	Точність висловлювань.	3	2	1
3	Логічність.	3	2	1
4	Чистота.	3	2	1
5	Доречність.	3	2	1
6	Ясність.	3	2	1
7	Виразність.	3	2	1
8	Варіативність.	3	2	1
9	Адекватність меті.	3	2	1
10	Емоційність.	3	2	1

За результатами спостереження робиться висновок про рівень культури мовлення майбутнього вчителя технологій:

- 1) високий – 24-30 балів;
- 2) середній – 17-23 балів;
- 3) низький – 10-16 балів.
- 4)

Додаток Ж

«Комунікативні та організаторські схильності»

(методика В.В. Синявського та В.А. Федорошина (КОС))

Інструкція: на кожне питання слід відповісти «так» чи «ні». Якщо вам важко у виборі відповіді, необхідно все-таки схилитися до відповідної альтернативи (+) або (-).

Текст опитувальника

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтеся?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, заподіяної Вам кимось із Ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації?
5. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств з різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи вірно, що Вам приємніше і простіше проводити час з книгами або за яким-небудь іншим заняттям, ніж з людьми?
8. Якщо виникли будь-які перешкоди у здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші Вас за віком?
10. Чи любите Ви придумувати і організовувати зі своїми товаришами різні ігри та розваги?
11. Чи важко Ви включаєтеся в нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домагатися, щоб Ваші товариші діяли відповідно з Вашою думкою?
15. Чи важко Ви освоюєтеся в новому колективі?
16. Чи правда, що у Вас не буває конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обов'язків, зобов'язань?
17. Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитися і поговорити з новою людиною?
18. Чи часто у вирішенні важливих справ Ви приймаєте ініціативу на себе?
19. Чи дратують Вас оточуючі люди, і чи хочеться Вам побути одному?
20. Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтеся в незнайомій для Вас

обстановці?

21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити розпочату справу?
23. Чи відчуваєте Ви почуття утруднення, незручності, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?
24. Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?
25. Чи любите Ви брати участь у колективних іграх?
26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси Ваших товаришів?
27. Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?
28. Чи правда, що Ви рідко прагнете до доказу своєї правоти?
29. Чи вважаєте Ви, що Вам не доставляє особливих зусиль внести позбавлення в малознайому Вам компанію?
30. Чи приймаєте Ви участь у громадській роботі в школі?
31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?
32. Чи вірно, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?
33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому Вам компанію?
34. Чи охоче Ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що Ви не відчуваєте себе досить упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи правда, що у Вас багато друзів?
38. Чи часто Ви соромитесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?
39. Чи правда, що Вас лякає перспектива опинитися в новому колективі?
40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Обробка результатів та інтерпретація

Комунікативні здібності – відповіді «так» на наступні питання: 1, 5, 9, 13, 17, 21, 25, 29, 33, 37; і «ні» на питання: 3, 7, 11, 15, 19, 23, 27, 31, 35, 39.

Організаторські здібності – відповіді «так» на наступні питання: 2, 6, 10, 14, 18, 22, 26, 30, 34, 38; і «ні» на питання: 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 32, 36, 40.

Підраховується кількість співпадаючих з ключем відповідей по кожному розділу методики, потім обчислюються оцінювальні коефіцієнти окремо для комунікативних та організаторських здібностей за формулою:

$$K = 0,05 \times C, \text{ де}$$

K – величина оцінювального коефіцієнта,

C – кількість співпадаючих з ключем відповідей.

Оцінювальний коефіцієнт може варіювати від 0 до 1. Показники, близькі до 1, говорять про високий рівень комунікативних і організаторських здібностей, близькі до 0 – про низький рівень. Первинні показники комунікативних і організаторських здібностей можуть бути представлені у вигляді оцінок, що свідчать про різні рівні досліджуваних здібностей.

Комунікативні вміння:

Показник	Оцінка	Рівень
0,10-0,45	1	I - низький
0,46-0,55	2	II - нижче середнього
0,56-0,65	3	III - середній

0,66-0,75	4	IV - високий
0,76-1	5	V - дуже високий

Організаторські уміння:

Показник	Оцінка	Рівень
0,20-0,55	1	I - низький
0,56-0,65	2	II - нижче середнього
0,66-0,70	3	III - середній
0,71-0,80	4	IV - високий
0,81-1	5	V - дуже високий

Аналіз отриманих результатів

Піддослідні, які отримали оцінку 1, характеризуються **низьким** рівнем прояву комунікативних та організаторських схильностей.

Піддослідним, що отримали оцінку 2, комунікативні та організаторські схильності притаманні на рівні **нижче середнього**. Вони не прагнуть до спілкування, почувають себе скуто в новій компанії, колективі; воліють проводити час наодинці з собою, обмежують свої знайомства; відчувають труднощі у встановленні контактів з людьми і при виступі перед аудиторією; погано орієнтуються в незнайомій ситуації; не відстоюють свої думки, важко переживають образи; прояв ініціативи в суспільній діяльності вкрай знижений, у багатьох справах вони вважають за краще уникати прийняття самостійних рішень.

Для досліджуваних, які отримали оцінку 3, характерний **середній** рівень прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони прагнуть контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, однак потенціал їхніх схильностей не відрізняється високою стійкістю. Комунікативні та організаторські схильності необхідно розвивати й удосконалювати.

Піддослідні, що отримали оцінку 4, відносяться до групи з **високим** рівнем прояву комунікативних та організаторських схильностей. Вони не губляться в новій обстановці, швидко знаходять друзів, постійно прагнуть розширити коло своїх знайомих, займаються громадською діяльністю, допомагають близьким, друзям, виявляють ініціативу у спілкуванні, із задоволенням беруть участь в організації громадських заходів, здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації. Все це вони роблять не з примусу, а згідно з внутрішніми прагненнями.

Піддослідні, які отримали найвищу оцінку – 5, мають **дуже високий** рівень прояву комунікативних і організаторських схильностей. Вони відчувають потребу в комунікативній і організаторській діяльності і активно прагнуть до неї, можуть швидко орієнтуватися у важких ситуаціях, невимушено поводити себе у новому колективі, ініціативні, воліють у важливій справі або в складній ситуації приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку і домагаються, щоб вона була прийнята товаришами, можуть внести позитивні зміни в незнайому компанію, люблять організовувати різні ігри, заходи; наполегливі в діяльності, яка їх приваблює; вони самі шукають такі справи, які б задовольняли їхню потребу в комунікації і організаторській діяльності.

Додаток 3

Діагностика ефективності педагогічних комунікацій (модифікований варіант анкети О. О. Леонтьєва)

Шкали: комунікативна діяльність

Призначення теста

Діагностична мета методики полягає у визначенні «аудиторної атмосфери», активності, вираженості пізнавального інтересу в учнів, а також деяких проявів стилю педагогічної діяльності.

Інструкція до тесту

Експертам, які мають досвід спілкування з аудиторією, пропонується карта комунікативної діяльності. Кожен експерт працює незалежно, після чого знаходиться усереднена оцінка. Оцінку слід проводити за пропонованою шкалою, а при обговоренні спробувати обґрунтувати, які дії педагога викликали ті чи інші оцінки.

Тест

	7	6	5	4	3	2	1	
Доброзичливість								Недоброзичливість
Зацікавленість								Байдужість
Заохочення ініціативи учнів								Придушення ініціативи
Відкритість (вільне вираження почуттів, відсутність «маски»)								Закритість (прагнення триматися за соціальну роль, боязнь своїх недоліків, тривога за престиж)
Активність (весь час у спілкуванні, тримає учнів в «тонусі»)								Пасивність (не керує процесом спілкування, пускає його на самоплив)
Гнучкість (легко схоп-лює і вирішує виниклі проблеми, конфлікти)								Жорсткість (не помічає змін у настрої аудиторії, спрямований на себе)
Диференційованість (індивідуальний підхід)								Відсутність диференційованості у спілкуванні (немає індивідуального підходу до студентів)

Обробка та інтерпретація результатів теста

Підраховується усереднена експертна оцінка. Діапазон цих оцінок може коливатися від 49 до 7 балів. На основі середньої оцінки експертів робиться висновок про ступінь комунікативної ефективності.

Інтерпретація даних тесту

Якщо усереднена оцінка експертів коливається в межах 45-49 балів, то комунікативна діяльність дуже напружена і близька до моделі активної взаємодії. Педагог досяг вершин своєї майстерності, вільно володіє аудиторією. Як диригент прекрасно розподіляє свою увагу, всі засоби спілкування органічно вплетені у взаємодію з учнями. Непосвяченому може здатися, що зібралася компанія людей, які давно знають один одного, для обговорення останніх подій. Однак при цьому всі зайняті спільною справою, заняття досягає поставленої мети.

35-44 бали – висока оцінка. Дружня, невимушена атмосфера панує в аудиторії. Усі учасники заняття зацікавлено спостерігають за педагогом або обговорюють поставлене запитання. Активно висловлюються думки, пропонуються варіанти вирішення проблеми. Стихійність відсутня. Педагог коректно направляє хід заняття, не забуваючи віддавати належне гумору і дотепності присутніх. Будь-яка вдала пропозиція тут же підхоплюється і заохочується помірною похвалою. Заняття проходить продуктивно, в активній взаємодії сторін.

20-34 бали характеризують педагога як такого, що цілком задовільно опанував прийоми спілкування. Його комунікативна діяльність досить вільна за формою. Він легко входить в контакт з учнями, але не всі виявляються у полі його уваги. В імprovізованих дискусіях він спирається на найбільш активну частину присутніх, інші ж виступають в основному в ролі спостерігачів. Заняття проходить жваво, але не завжди досягає

поставленої мети. Зміст заняття може мимоволі приноситися в жертву формі спілкування. Тут можливі прояви елементів моделей диференційованої уваги і негнучкого реагування.

11-19 балів – низька оцінка комунікативної діяльності. Має місце одностороння спрямованість навчально-виховного впливу з боку педагога. Незримі бар'єри спілкування перешкоджають живим контактам сторін. Аудиторія пасивна, ініціатива проявляється домінуючим становищем педагога. Його стиль уподібнюється авторитарній чи неконтактній моделям спілкування.

При дуже низьких оцінках (7-10 балів) будь-яка взаємодія з учнями відсутня. Спілкування розвивається за моделями дикторського або гіпорексивного стилю. Воно знеособлено, за психологічним змістом анонімно і практично нічим не відрізняється від масової публічної лекції або мовлення по радіо. Педагогічні функції обмежуються лише інформаційною стороною.

Додаток II

Спостереження з метою визначення рівня мотивації до створення власного професійного іміджу проводиться за наступними ознаками:

– Прагнення студента створити власний позитивний професійний імідж, підтримувати його та адаптувати відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, що змінюються.

– Готовність студента пізнавати себе та працювати над професійним та особистісним самовдосконаленням.

– Ініціативні дії особистості, спрямовані на самовдосконалення (робота над професійним та особистісним самовдосконаленням без спонукання ззовні; застосування різноманітних, а також нетрадиційних засобів та прийомів для професійного та особистісного зростання; надання переваги творчим підходам).

– Розвиток діяльності із створення власного професійного іміджу з ініціативи суб'єкта діяльності (продовження діяльності після досягнення поставленої ззовні мети; виконання завдань у більшому, ніж вимагалось, обсязі; прагнення виконувати необов'язкові завдання; інтерес до процесу самовдосконалення; використання додаткових джерел інформації; зацікавленість у процесі діяльності).

Результати спостереження фіксуються в таблиці, ступінь прояву кожного показника оцінюється за трибальною шкалою.

Таблиця для фіксації результатів спостереження

№ з/п	Показники	Ступінь прояву	Бали
1	Прагнення студента створити власний позитивний професійний імідж, підтримувати його та адаптувати відповідно до зовнішніх та внутрішніх умов, що змінюються.	1) Проявляється постійно 2) Проявляється іноді 3) Не проявляється	3 2 1
2	Готовність студента пізнавати себе та працювати над професійним та особистісним самовдосконаленням.	1) Проявляється постійно 2) Проявляється іноді 3) Не проявляється	3 2 1
3	Ініціативність особистості, спрямована на самовдосконалення	1) Висока 2) Середня 3) Низька	3 2 1
4	Ініціативність особистості зі	3) Висока	3

	створення власного професійного іміджу	4) Середня	2
		5) Низька	1

За результатами спостереження робиться висновок про рівень мотивації до створення власного професійного іміджу:

- 1) високий – 10-12 балів;
- 2) середній – 7-9 балів;
- 3) низький – 4-6 балів.

Додаток I

«Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії»

Інструкція до тесту

Нижче наведені питання, на які необхідно відповідати у формі «так» (+) у випадку позитивної відповіді або «ні» (-) у разі негативної відповіді і «не знаю» (0), якщо ви сумніваєтеся у відповіді.

Тест

1. Чи траплялося вам коли-небудь зробити життєву помилку, результати якої ви відчували протягом декількох місяців або років?
2. Чи можна було уникнути цієї помилки?
3. Чи трапляється вам наполягати на власній думці, якщо ви не впевнені на 100% у її правильності?
4. Розповіли ви кому-небудь з найближчих про свою найбільшу життєву помилку?
5. Чи вважаєте ви, що в певному віці характер людини вже не може змінитися?
6. Якщо хтось доставив вам невелику прикрість, чи можете ви швидко забути про це і перейти до звичайного розпорядку?
7. Чи вважаєте ви себе іноді невдахою?
8. Чи вважаєте ви себе людиною з великим почуттям гумору?
9. Якщо б ви могли змінити найважливіші події, які мали місце в минулому, побудували б ви інакше своє життя?
10. Що більше керує вами при прийнятті щоденних особистих рішень – розум чи емоції?
11. Чи важко вам дається прийняття дрібних рішень з питань, які кожен день ставить життя?
12. Чи користувалися ви порадою чи допомогою людей, що не входять в число найближчих, при прийнятті життєво важливих рішень?
13. Чи часто ви повертаєтеся у спогадах до хвилин, які були для вас неприємні?
14. Чи подобається вам ваша особистість?
15. Чи траплялося вам просити у когось прощення, хоча ви не вважали себе винуватим?

Обробка та інтерпретація результатів теста

За кожну відповідь «так» на запитання 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 і «ні» на запитання 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 15 ви отримуєте по 10 балів.

За кожну відповідь «не знаю» ви отримуєте по 5 балів.

Підрахуйте загальну кількість балів.

100-150 балів – повна відсутність рефлексії минулого досвіду. Ви володієте винятковою здатністю ускладнювати собі життя. Вашими рішеннями незадоволені ні ви, ні ваше оточення. Для виправлення ситуації необхідно краще обмірковувати свої рішення, аналізувати помилки і знайти хороших порадників по складних життєвих ситуацій.

50-99 балів – рефлексія зі знаком «-», підсумком минулих помилок стає страх перед вчиненням нових. Ваша обережність, що стала результатом минулих життєвих

помилку, не завжди є гарантією повного життєвого успіху. Можливо те, що ви вважали помилкою, зробленою в минулому, – просто сигнал про те, що ви змінилися. Ваш критичний розум іноді заважає виконанню ваших глибоких бажань.

0-49 балів – рефлексія зі знаком «+». Аналіз зробленого і рух уперед. Найближчим часом вам не загрожує небезпека зробити життєву помилку. Гарантія цього – ви самі. У вас є багато рис, якими володіють люди з великими здібностями до хорошого планування та передбачення власного майбутнього. Ви відчуваєте себе творцем власного життя.

Додаток К

К. 1

Аркуш відповідей

Дата _____ Факультет _____ Група _____ Вік _____

Респондент (П.І.Б.) _____

(той, хто заповнює анкету)

Під номерами від 1 до 10 відзначено характеристики творчого прояву (креативності). Будь ласка, оцініть, користуючись чотирибальною системою, в якому ступені кожен студент має вищеписані творчі характеристики. Можливі оціночні бали: 4 – постійно, 3 – часто, 2 – іноді, 1 – рідко.

К. 2

Творчі характеристики

№ з/п	П.І.Б.	Номери творчих характеристик										Сума балів
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	

К. 3

Рівень креативності

Рівень креативності	Сума балів
Дуже високий	40-34
Високий	33-27
Нормальний, середній	26-21
Низький	20-16
Дуже низький	15-10

Додаток Л

Нарахування умовних одиниць за результатами діагностичних методик

№ з/п	Методика	Результат	Кількість умовних одиниць
1	Спостереження з метою визначення рівня культури зовнішнього вигляду	Рівні: високий	5
		середній	3
		низький	1
2	Експертна оцінка та спостереження, спрямоване на оцінку предметно-технологічної компетентності студента	9-10 балів	5
		7-8 балів	4
		5-6 балів	3
		4 бали	2
		3 бали	1
3	Методика вивчення ясності «Я-концепції» (методика Кемпбелла SCC)	вкрай висока ясність Я-концепції;	5
		середня ясність Я-концепції, ближче до високої;	4
		середня ясність Я-концепції;	3
		середня ясність Я-концепції, ближче до низької;	2
		вкрай низька ясність Я-концепції.	1
4	Методика дослідження самооцінки особистості С.А. Будасі	самооцінка висока неадекватна;	2
		самооцінка висока адекватна;	5
		самооцінка середня адекватна;	4
		самооцінка низька адекватна;	3
		самооцінка низька неадекватна	1
5	Методика вивчення мотивації навчання у вузі Т.І.Ільїної – для бакалаврської підготовки	Переважання мотивів за шкалами «Набуття знань» та «Оволодіння професією»	5
		Переважання мотивів за шкалою «Отримання диплому»	1

6	Інтегральна оцінка ефективності професійної діяльності вчителя (методика М. П. Фетіскіна) – для магістерської підготовки	За позитивну оцінку кожної із 12 характеристик тесту, що відповідають 12 запитанням, додається по 0,5 бали	0 – 6
7	Експертна оцінка культури мовлення	Рівень: високий;	5
		середній;	3
		низький.	1
8	Методика «Комунікативні та організаторські схильності» – для бакалаврської підготовки	Рівень комунікативних схильностей: дуже високий;	5
		високий;	4
		середній;	3
		нижче середнього;	2
		низький.	1
		Рівень організаторських схильностей: дуже високий;	5
		високий;	4
		середній;	3
		нижче середнього;	2
		низький.	1
9	Діагностика ефективності педагогічних комунікацій – для магістерської підготовки	Експертна оцінка: 45-49 балів	5
		35-44 бали	4
		20-34 бали	3
		11-19 балів	2
		7-10 балів	1
10	Залік за спецкурсом «Імідж сучасного вчителя технологій»	відмінно	5
		добре	4
		задовільно	3
		незадовільно	2
11	Спостереження з метою визначення рівня мотивації до створення власного професійного іміджу	Рівень: високий;	5
		середній;	3
		низький.	1
12	Методика «Самооцінка рівня онтогенетичної рефлексії»	Результат тесту: 100-150 балів	1
		50-99 балів	3
		0-49 балів	5
13	Опитування щодо наявності досвіду	Досвід є.	3

	іміджоформувальної діяльності	Досвіду немає.	1
14	Креативність особистості	Рівні: дуже високий	5
		високий	4
		середній	3
		низький	2
		дуже низький	1